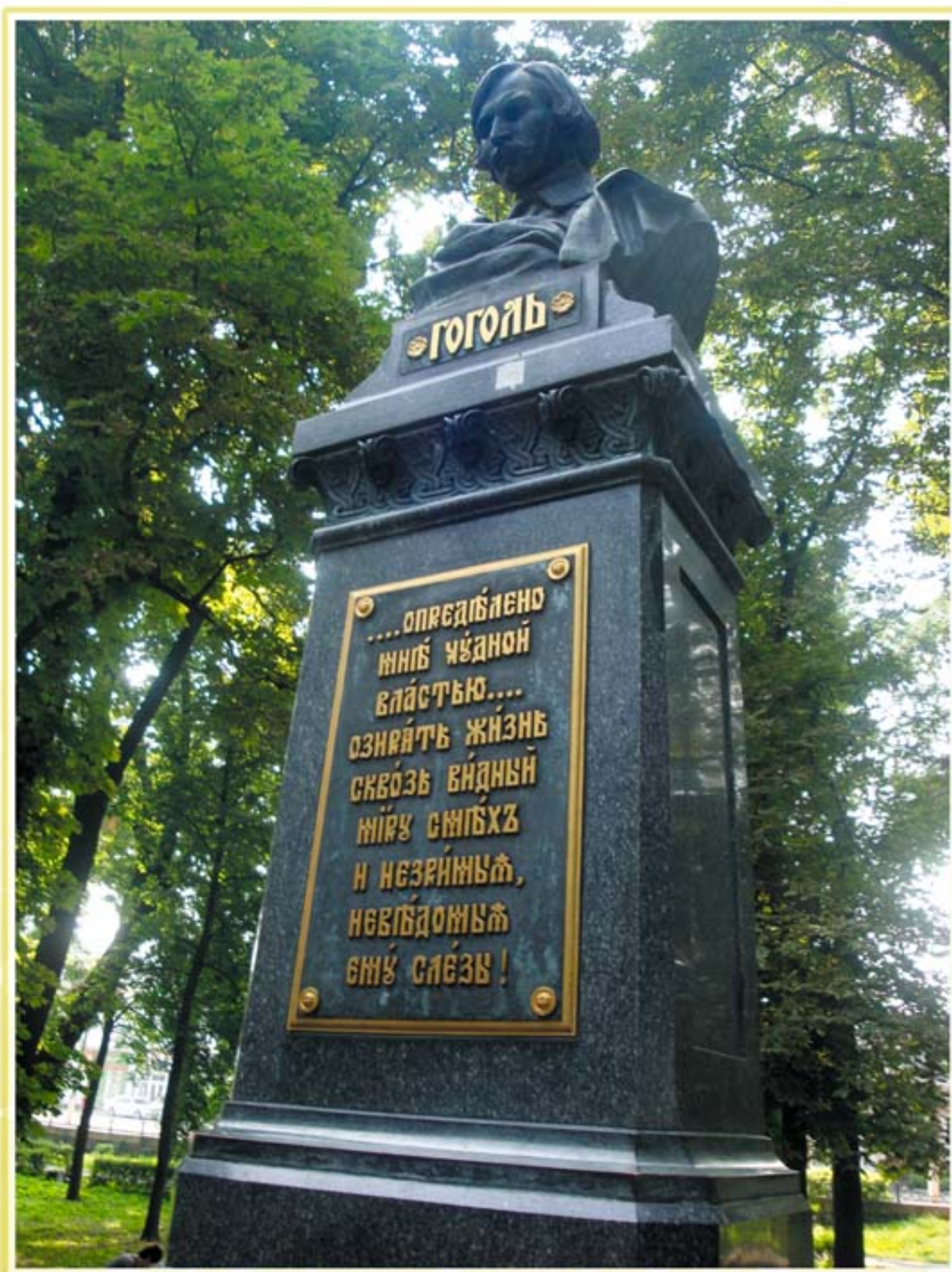

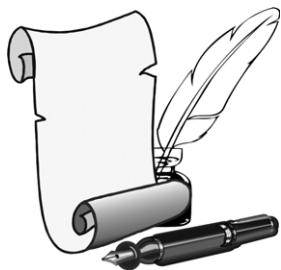
ЛІТЕРАТУРНИЙ

2016

ЧЕРНІГІВ

№ 4\76

Літературний ЧЕРНІГІВ

Щоквартальний мистецький журнал
літературної спілки «Чернігів»

№4 (76)

жовтень-грудень 2016

*Заснований
у 1992 р.*

Свідоцтво про державну
реєстрацію: серія ЧГ № 007
від 30 листопада 1993 року.

Головний редактор
Михась ТКАЧ

Редакційна колегія:

Олександр БОБИР

Дмитро ІВАНОВ

Олександр ЗАБАРНИЙ

Володимир КУЗЬМЕНКО
(заст. головного редактора)

Олександр КОВАЛЕНКО

Олена КОНЕЧНА

Наталія РОМАНОВА

Владислав САВЕНОК
(відп. секретар)

Володимир САПОН

Михась ТКАЧ

Віктор ТКАНКО

Журнал надруковано за фінансової підтримки
Чернігівської облдержадміністрації

ЗМІСТ

ПОЕЗІЯ І ПРОЗА

Микола Ткач. Обіч шляху лежу. Поезія.	3
Тетяна Сидоренко. Неарештована спідниця. Новела.	17
Василь Герасим'юк. Поезія.	22
Олена Конечна. Пальці. Оповідання.	28
Володимир Пилипець. Яблука з осіннього саду. Поезія.	33
Віталій Леус. Прокляття (уривок з повісті).	37
Тамара Марченко. Ця мить не вернеться назад. Поезія.	49
Михась Ткач. Я заберу твоє життя. Оповідання.	54
Тетяна Череп-Пероганич. З книги «Берег любові». Поезія.	59
Петро Нестеренко. Фіалки для батька. Оповідання.	66
Олена Мамчич. Молитва до сонця. Поезія.	70
Анастасія Юник. Зелена пожежа. Оповідання.	74
Володимир Фриз. Поезія.	79
Леонід Луцок. Гість. Довідка. Новели.	86

ПЕРЕКЛАДИ

Леонід Муштенка. Вірші (Переклад з білоруської Лариси Ткач)	93
Димчо Дебелянов. Вернутися б увечері в дім отчий. (Переклад з болгарської Миколи Лелюка)	102

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Олександр Ковальчук. Роман М. Булгакова «Біла гвардія» (болісне відкриття України).	110
---	-----

ІСТОРІЯ

Світлана Половнікова. Три Ольги (до родоводу Пилипа Морачевського)...	120
---	-----

ЮВІЛЕЇ

Володимир Кузьменко. Найорганічніший селянський поет: на пошану 70-річчя Дмитра Іванова.	123
Михайло Кушніренко. «Лист кружляє в саду тихоплинно» (Спогад 39-річної давності)	131

ПУБЛІЦИСТИКА

Сергій Дзюба. На святі в Алмати співали українську «Черемшину»	134
---	-----

ПІСЬМЕННИК І СУСПІЛЬСТВО

Антоніна Листопад. Запрошення на... ковток свободи.	140
Світлана Дегтяренко. «Нова хвиля української літератури»	146

КРАЄЗНАВСТВО

Микола Тимошик. Літератори одного села.	150
--	-----

РЕЦЕНЗІЇ

Оксана Гарачковська. Науковий спадок Віктора Дудка на сторінках десятого тому фахового щорічника.	169
Мічо Цв'єтіч. Об'єднані життям і творчістю.	173
Олександр Забарний. У пошуках кохання.	177

ГУМОР

Наталка Поклад. Трішки гумору.	179
-------------------------------------	-----

НА ПЕРШІЙ СТОРІНЦІ ОБКЛАДКИ

Тетяна Сидоренко. Перший у світі пам'ятник М. Гоголю.	186
--	-----

ДЗВЕНИ, НАША ПІСНЕ

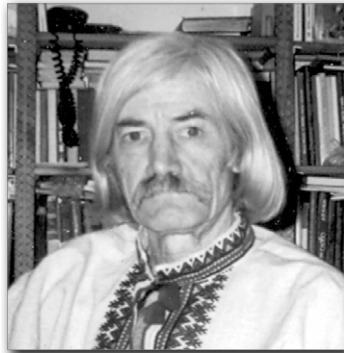
Володимир Фриз, Анатолій Карпенко ...	188
---------------------------------------	-----

ПАМ'ЯТЬ.

Володимир Сапон. «Якби ж то я знав, що таке чужина...»	190
---	-----

Миколі Ткачу – 75!

Микола ТКАЧ

ОБІЧ ШЛЯХУ ЛЕЖУ

* * *

Бачу тугу велику:
неповиту і неприкаяну,
що половіє понад житами
аж ген до битого шляху.
Обіч шляху лежу я –
порубаний і постріляний
ордами чужинців-зайд:
зі сходу і заходу,
з півночі і з півдня.
І не можу упокорити
свого коня,
що вирвався тим шляхом
і несеться, збиваючи копита.
– Не поспішай отак, мій шалений,

не добіжиш ти і не донесеш
нежданої вістоники до двору.
Бо немає у сиротини
ані хати, ані родини;
ні отця, ані матінки,
ані рідного брата, ні сестриці.
Тільки мав було
степ безкрай з Дніпром-Славутою.
А туга схиляється наді мною
низько-низько –
вороними крильми
застеляє небо і сонце.
З мого лівого ока
кривава річка тече.
А на праве
націлив свого дзьоба
ворон-крук.

«Я убитий лежу,
за Країнов тужу...».

30.07.13

* * *

Чую голос
останнього кошового
Січі Запорозької
Петра Калнишевського.
Він виринає той голос
із глибини соловецького ґрунту
і оперізує мене
холодним обрієм,
сковуючи груди, мов ланцем.
Скажи мені,
мій непокірний лицарю,
чим завинив ти у Господа
своє двадцятип'ятилітнє каяття
в смердючій ямі тій?
Чи не тим лукавим поцілунком

руки плюгової цариці,
що стало порушення
старовіцького козацького звичаю,
схилившись під її опіку.
І тоді впали
бойові козацькі стяги,
і потухли священні клейноди.
І заплакали запорожці,
проклинаючи курву-царицю:
«Ой, не пугай, пугаченьку
в зеленому байраченьку...»
І застогнав неприкаяно
скутий бетоном і упокорений Дніпро;
і осмутилась легендарна Хортиця, –
нема порогів...
А голос лине
з глибини соловецького ґрунту
і оперізує мене
холодним обрієм,
мов ланцем.

14.08.13

* * *

Навшпиньках підіймаюся
молодесеньким світанком
разом із сонцем
на кордоні закривавленого
донецького степу
з його містами, містечками,
селищами і селами,
териконами і копальнями,
лісосмугами і перелісками...
А міради московських найманців,
мов чортенята,
жалюгідно чіпляються
за мій сліпучий овал над обрієм;
бабахкають зі своїх мінометів,
кулеметів і гранатометів...

Ошкірюють хижий оскал ненависті
і намагаються зупинити
мій висхідний рух до піднебесся.
Чую, як ниють ще незагоєні рани,
як болить пошматоване
осколками тіло і німіють слова.
Та ось ця уява зникає
і перед очі мої постає
український вояк-доброволець,
сповнений натхнення й звитяги.
І тоді усвідомлюю – Україна була,
є і буде,
попри смерті, кров і сльози.

25.08.14

ВИШИВАНКИ

Сто років тому
кривавий більшовицький майор
виловлював барвисті українські вишиванки
по всьому Києву та його околицях.
І вистрілював.
Не вилувив. Не вистріляв.
Вони просіялися полями
визвольних змагань
і спалахнули вогнем Холодного Яру.
У тридцяті роки плюгаві чекісти
плюндрували їх
на своїх агітках, морячи голодом.
А далі знову виловлювали
та відстрілювали
по підвалах і в катівнях.
Не вилувили. Не вистріляли.
Вони піднялися й покотилися хвилею
над боївками та криївками
вояків УПА.
Їх вилувлювали,
пакували у смердючі вагони

і відправляли ешелонами
на Урал, до Сибіру,
на далеку Північ.
Не вивезли. Не вистріляли.
Вони й там осяяли світ
полум'ям тюремних повстань.
А в шістдесяті
барвисті українські вишиванки
знову заявили про себе
на вулицях древнього Києва
та інших міст України.
І їх знову цькували сексотами,
знову виловлювали:
мордували по таборах мордовських
та психічках.
Не виловили. Не замордували.
У дев'яності
барвисті вишиванки
прапорами замаяли над Україною.
З них намагалися зробити бутафорію
по забігайлівках та кав'ярнях.
Не виловили. Не збутафорили.
Сьогодні вони заповнили майдани, –
осявають парадно і гордо
вулицями Києва і Львова,
Одеси і Січеслава,
Чернігова і Івано-Франківська,
Торонто і Чикаго,
Лондона і Парижа...
засвідчуючи свою
нездоланність і безсмертя!

31.08.14

* * *

У горщику ховається твій зміст,
і спокій твій у горщику так само.
Лежить через Дніпро залізний міст –
Патона зветься. Він лежить між нами.
А я стою на березі крутім –
вода глибока, течія безмірна.
У горщику полив'янім отім
була мені ти віддана і вірна.
Ми горщик той, як знали, берегли, –
варили в ньому юшку й бараболю.
Дніпро без мосту, степ без ковили,
отак і ми без радості і болю.
На ярмарок поїду завтра – так.
В Опішне, ближче – в Пирогове, може.
Там горщиків на всякий кшталт і смак,
але такого – жодного. Крий, Боже!

14.10.14

* * *

Іду поміж розквітлих соняшників,
іду та й іду.
А вони квітнуть
і повертаються до сонця.
І немає їм ні початку, ні краю.
Колись тут був дикий степ,
і шуміла на вітрах,
збита копитами, тирса,
і бігли услід за тим потоптом
згорьовані материнські серця,
і лилася кров і сльози,
і солоний піт моїх пращурів.
І від Києва аж до Переяслава
широким чумацьким шляхом
сіялася сіль.
Той шлях
Москва хотіла проковтнути
разом з Кримом,
та сіль застряла їй у горлі.

А я йду поміж розквітлих соняшників –
десь там, далеко, аж за обрієм
ще не скошений житній лан;
трохи ближче, понаді мною –
висока блакить неба;
а ще ближче, у самому серці –
нерозгадана й незбагненна ніким –
Україна.

14.10.14

* * *

Я тут лежу – уже сніги розтали,
пробились перші паростки трави.
Шепоче вітер спраглими вустами
твої слова: вертай лише живим.

Так – я живий, допоки жити буде
високе небо із Дніпром-рікою.
Для когось подвиг... А для нас – це будні,
накреслені Господньою рукою.

В останню мить явив твої я очі
і неньчине пооране чоло.
Тепер я тут лише одного хочу,
щоби мене поховано було.

Щоб найманці московські й московити
не торгували тілом... Вір мені –
до тебе я вертатиму у вітрі,
у пролісках, у промені янім.

Там трохи далі видно терикони,
донецький степ виникує здаля.
Та хлопці тут стоятимуть до скону,
бо це свята прапредківська земля.

02.04.15

* * *

Почув твій голос і на серці радо, –
що світ ще є, що в нім живі слова;
що ще існує поміж нами правда;
існує сонце, вітер і трава.
А там на сході... Там війна жорстока.
Там гинуть кращі вибранці-сини;
там зуб за зуб, і там за око око,
бо то закон не миру, а війни.
Але твій голос дав мені надію,
що тут і там не все перебуло.
І я від того мислю і радію;
в душі плекаю слово і тепло.

03.08.15

Спека нестерпна.
Небо все далі й далі
віддаляється від землі.
І вода все глибше й глибше
заховується в землю.
Ховаюся і я
поміж тіней крислатих дерев
саду свого.
Уночі стає трохи прохолодніше,
і небо ніби ближчає –
прихиляється зорями до вікна.
передали останні новини
з фронту.
Кажуть, що там
уночі ще спекотніше, як удень –
снаряди й кулі лягають
одне біля одного.
Долітає гелготіння
московських найманців –
лізуть в усі шпарини,
як жуки колорадські восени.
Це уява. А як насправді?

Насправді треба побувати там,
а потім спитати себе:
«Як ви відпочивали цього літа...»
Та отак.

11.08.15

* * *

Не спиться.
Ніч переходить глибокими коридорами,
по яких блукають тіні предків моїх.

Я бачу,
як здригаються їхні могили
по занедбаних старих кладовищах.
І чую тривожне виття сови.
Уже й треті півні
перев'язали своїми голосами
дорогу ночі,
а я все відрікаюся від тих могил,
аби не образити
нетолерантним словом
чи якоюсь неадекватною думкою
моїх партнерів (як тепер кажуть),
моїх друзів та сусідів.
А коли ранок
своїм потужним промінням
уцент знищить учорашню темряву,
я пригадаю, як у дитинстві
заплутався босими ногами
у споришевому гудинні
таї упав
назустріч ранковому сонцю
на зарошену споришеву стежину.
Я ще тоді не знав,
що то моя предківщина,
що то моя Україна.

13.08.15

У ШПИТАЛІ

Я весь перебинтований. У ранах.
Побиті ноги. Мов чужа рука...
Сестричка у біленькому катрані
грушок принесла. Радісна така,
що я потроху очі відкриваю,
що запитав у неї: «Де я є?..»
Хтось каже – мир. Але війна триває.
І смерті тут гуляють навзаєм.
А ми тоді лишились наодинці.
Нас було троє. Прикривали тил.
Московські орди, а точніш – ординці,
на нас тоді посунули звідтіль.
Та ми таки затримали їх. Право.
І хлопці таки встигли відійти.
Ще довго пам'ятатиме орава
той смертний бій, в яким зійшлись світи.
Спочатку я потрапив до двохсотих,..
– Смотри, живої, – заматюкався і в сміх.
Пізніш московська наймана босота
на когось обміняла із своїх.
Поправила сестричка постіль звично
і щиро усміхнулась. Круговерть.
Так легко розбалакувать про вічність,
допоки в очі не загляне смерть.
Ще тіло тут, а вже душа далеко;
уже проліг для неї битий шлях.
І ти вгорі кружляєш, мов лелека,
на себе споглядаючи здаля.
І чуєш гул: гармати, кулемети;
земля, повітря; висвіти, виття.
Куди простіше у бою померти,
аніж отут боротись за життя.
Сестричка принесла на таці чаю.
Оглянув лікар. Певно певність є.
Вони мене героєм величають,
а я ще більш їм вдячний навзаєм.

15.10.15

* * *

Ранкове сонце
виграє всіма барвами
у маленькій росині,
що зірвалася з яблуневого листка
і поточилася по тонесенькій травині
аж до холодного ґрунту,
втамувавши спрагу молодому корінцю.
А я дивлюся на тебе,
як ти біжиш із під'їзду
попри стареньку крислату яблуню,
посажену ще дідом-прадідом,
що насичувала не одне покоління,
аж доки наш хутірець
не став передмістям,
і будівельники вирубали її сестер.
І тепер вона самотня
хилиться гіллям до хідника,
даруючи плоди перехожим
та хлопчикам з сусідньої школи.
А я все дивлюся на тебе
як ти втискуєшся в переповнений тролейбус
і тарабаниш ним
ледь не через усе місто
до своєї роботи,
і згадую як ми, взявшись за руки,
ходили колись до річки
аж доки не почалася
ця проклята путінська війна.
І я тоді дивився на тебе
як ти виходила з Десни –
прямо в мої обійми.
Можливо,
я б і ще дивився на тебе,
але громихнув неподалік снаряд
і я захопився за гранатомет.
Світало.

29.02.16

* * *

Я чую біль –
жагучий і невситимий.
Він врунється зеленими травами
і весняним білим цвітом,
він голосить молодим вітром
серед хлібної ниви,
він блукає дубовими гаями,
осипається жовтим листом,
проноситься голим полем
і гомонить гірськими потоками;
осідає на плесо Десни
та річище Дніпра,
заходить до моєї хати
і забирає ночі та сни;
він вигулькує і вибухає
оточеним Іловайськом,
руїнами донецького летовища,
порешченими вулицями Дебальцевого,
Щастям, Мар'їнкою і Широкиним;
спалахує і згасає
в серцях
забитих московськими посіпаками
добровольців та бійців збройних сил.
З любові той біль
до тебе, краю мій,
моя Україно,
розіп'ята, але нескорена,
нескорена і жива,
жива і незборима.

* * *

Я востаю у землю, в глибини її.
За цю тисячу літ уже майже два метри.
Наді мною шумлять степові кураї,
не дають мені вбитому вмерти.
Кураї, полини і густа ковила...
Я тягнузь крізь пісок
щоб шоломом зачерити Дону.

В моїм серці стримить половецька стріла
і ніхто, вже ніхто не чекає удома.
Ми рубались відверто, сіклись, як могли;
поривались невпинно до бою.
Нас ніхто не ховав – серед тирси лягли,
прикриваючи землю собою.
В порохах, в пилюзі – в материнській сльозі...
Хто цю повість у слові розкаже?
Полягли у минуле дружини й князі.
Але слава не вмере, не поляже.

16.05.16

НІЧНІ В ІЗІЇ

Ну от уже й прожито вічність, –
круту перейдено межу.
А місяць дивиться у вічі
й не вірить в те, що я кажу.

Повітря чисте, аж ядерне.
Це – осінь. Стежка через сад
вросла густим-густючим дерном.
Іду й вертаюся назад.

Вертаюсь в довгі й темні ночі,
прозорі ранки, стиглі дні.
А місяць дивиться ув очі
й не вірить грішному мені.

О часе, слична вереміє,
що ти вчинила навісна?!
Дивлюсь в глядило і німію –
ні дням, ні видивам, ні снам...

До ранку щезнуть поторочі –
в саду зарошені сліди.
А місяць дивиться ув очі
і вже сміється – молодий.

15.09.16

* * *

Оце безсоння: спокій, тиша;
оце прощання: тиша смерть.
Мене у безмірі колише
нічна небесна круговерть.

Віз перекинутий. А зорі
пасуть розпряжених волів.
І місяць, сівши у розорі,
собі бриля з соломи сплів.

16.05.16

* * *

Печаль моя до кінця днів моїх,
бо не знайшлося місця мені
у оселі твоїй, Господи.
І я блукаю бузиновими чагарями
у пошуках притулку душі оголеній.
Бузиновий напій
охолоджує слова мої
і протвередує думки мої.
А сонце опускається
все нижче й нижче до землі,
розсікаючи золотими променями
прісні води мого дитинства.
Врешті, спиняюся біля дверей
оселі твоєї, Господи,
сподіваючись на милість твою.
У ній і спочине моє виболене серце.

30.08.15

4 січня 2017 р. відомому поету і етнологу, професору Національного університету культури і мистецтв Миколі Ткачу виповнюється 75 років.

Редколегія журналу «Літературний Чернігів» щиро вітає нашого земляка з славним ювілеєм! Зичимо добра, здоров'я, творчих успіхів.

З роси і води, дорогий побратиме!

Тетяна СИДОРЕНКО**НЕАРЕШТОВАНА СПІДНИЦЯ***новела*

Сінешні двері рвучко відчинилися, ледь із петель не злетіли.

– Ой тьотечко!!! Ой ріднесенька!!! – залетіла в хату Мелашка, мов оглашенна.

– Тю, дурнувата! – злякалась, аж побіліла Ганна, витираючи на всяк випадок руки об фартух. – Чи женеться хто? Чо' ти, як навіжена?

– Ой тьотечко!!! У нас саме трусять!!! Розкуркулюють нас!!! – випалила всю правду небога. – Зараз і до вас прийдуть!!! Вони з багнетами!!!

– Розкуркулюють... З багнетами... Що ж у вас куркулити?..

– Клунок ячменю! Ягничку останню! Ось-ось окотиться... Хліб із печі недопечений! І мою весільну скриню! Ой тьотечко! Скриню мою весільну! Усе моє придане!!! А Василь же, я знаю, живий!!! Серце підказує, що живий! Скоро повернеться з тої війни! Як же мені заміж за нього – без скрині?!

– А в нас що куркулити? До нас чого прийдуть? – пропускаючи повз вуха Мелашчині причитання, наче отямилась Ганна, оглядаючи свої

злидні за злиднями. Мисник – половина посуду щербата, голі лави, навіть блаженським ряденцем не заслані, піл, лежанку... На лежанці, як завжди, Маруська сидить і, як завжди, про щось сама із собою балакає. Маруська – нерідна Ганнина дочка. Однак любить її Ганна, як рідну. Воно ж нещасне... Іван, за якого заміж ішла на діти, коли забирали його тих клятих інтервентів бити, наказував Ганні строго-настрога: «Маруськи не обіжай. За гицелів мені не страшно (про двох старших синів так). Вони не пропадуть. А Маруськи не обіжай. Воно ж нещасне...». Сини вже з рік як у місті прилаштувались, аж у Прилуках, на якомусь заводі. А Маруська – оце тут. На лежанці.

– Ой тьотечко, вже йдуть!!! – верескнула Мелашка, угледівши з передпичного вікна двох соколиків сталінських. Обидва – з району. Незнайомі. З такими розмова коротка. – Швидко вдягніть мою спідницю!!! – аж тепер Ганна помітила, що небога якась товста, наче роздута, а насправді ж – бадилочка. – Ні! Дві!!! – притьма зняла із себе одразу дві спідниці, обидві рясні, пофарбовані в бузину, внизу з мережкою. – Та швидше зодягайте!!! А ще одну – хай Маруська одягне! А на мені – ще чотири! Мо' хоч в одній залишать! Останньої ж, може, не заберуть!.. Оце і все, що встигла врятувати з весільної скрині!

...Соколики, увалившись в Ганнину хату, побачили таку собі картину Репіна: одна стара кляча й дві молоді кобилки сидять по стойке смірно на лаві. Всі три перелякані. Це добре. Значить, десь є щось заховане. Одна молодуха одразу й швайнула на лежанку, – якась наче трохи не вся.

– Це Маруська моя, – вловивши їхні погляди, промовила Ганна. – Сиди там, Марусько, сиди. Там тепло. Дай Бог здрастуватися! – до соколиків.

– Бог, кажеш? Хороший, гражданка, твій бог. Продрозверстку і продналог бог твій буде виконувати? Про воєнний комунізм забула??? Окривай комору!

– Та вона й не зачинена.

...Прочесали комору й сіни. Горище й погріб. А тоді ще й хлів. Хоч шаром покоти! Поштрикали багнетами в купу сухого кукурудзиння, яке для кози Мальви ще з осені було заготовлене... Давно вже Мальви нема, з півроку. А Ганна ще й досі за нею плаче. Забрали Мальву в колективне господарство. А на другий день рахівник по секрету сказав: «Пішла твоя Мальва на м'ясо. Рожки та ножки лишилися од твоєї Мальви». Плачно Ганні ще й досі...

– А в печі що?! – повернулися соколики знадвору.

– А нічого нема. В лежанці сьогодні топила. Кулешику сякого-такого зварила. З останнього пшона... Їй-бо... – ще й забожилася Ганна.

– Показуй піч, гражданка!

Ганна – з лави, щоб до печі. А спідниця Мелашина з неї – раз! – і сповзла. Одна й друга. Не встигла Ганна їх хоч чимось закріпити, хоч мотузкою якоюсь... З переляку не встигла. Стоїть перед соколикami у фартусі та в своїй ношеній-переношеній спідничині й на всяк випадок об фартух руки витирає.

– Сто-ять! – віддав команду один із соколиків, мабуть, старший. Сердитий такий. У кашкеті. А з-під кашкета кучері виглядають. Красень соколик. Але ж сердитий та грізний, – не доведи!

– Спідницю знять! – до Мелашки вже команда. Все зрозумів, гад. – Знять спідницю! Гражданка! Зараз протокола складемо! Так і напишем: гражданка така-то не віддала спідницю червоноармійцям на онучі. І арештуємо.

Страшне слово «протокол» умить подіяло на Мелашку. Й вона аж вистрибувала з верхньої своєї спідниці, простягла її соколикam:

– Натє.

– Не, ну ти поняв? – лупнув очима кучерявий соколик. Глузливо витріщився на перелякану Мелашку в такій самій новій-новісінькій спідниці. – Спідницю знять!!!

І ото так аж чотири рази. Доки всі спідниці червоноармійцям на онучі не повіддавала. Лишилася в домашній, – блаженській, нікуди не годящій. Цієї не стребували.

– Оть... нате... – обізвалася раптом Маруська з лежанки. І простягнула соколикam маленьку торбинку з квасолею: – Тетай тітять тетонамійтї.

– Марусько!.. – зойкнула Ганна. Тією ж квасолькою, що приховала була в закуток лежанки, думала цілий тиждень якось харчувати й доньку, й себе.

– Ось хто в цій хаті найсвідоміший елемент! Молодець, гражданка Маруська! – реготнулося соколикam. – Все по-чесному!

– А мою тітитю не тутете атетовувать?

– Марууусько! – аж завила Ганна.

– Молчать!!! Що вона сказала?! – кучерявий соколик до Ганни. Ще й багнета наставив. – Що сказала гражданка Маруська?!

– Я не знаю... їй-бо не знаю... я не розумію її мови... – пролепетала Ганна.

– Знаєш! Що ти сказала!? – грізно до Маруської.

– Ткатала, то в тебе тутеті тативі...

– Що вона сказала?!!

– Сказала, що в тебе кучері красиві... Ой, у вас! У вас кучері красиві! Он що вона сказала! – Ганна б і впала, якби знову не сіла на лаву.

– Кучері, кажеш?.. Ти диви на неї: прицюцькувате, а в кучерях розбирається! – реготнули соколики знову. – Ну що ти з неї візьмеш?

– Татолі, – підказала Маруська з лежанки. На цей раз соколики її зрозуміли.

– Квасолі треба брать! Продналог, понімаш! Продрозверстка! І червоноармійцям на продовольство! Спасіба за чесність, громадянка Маруська! – і вщипнув її за литку через Мелашину спідницю. Маруська голосно засміялась.

У снігах про щось довго бубоніли. І реготали. І знов: бу-бу-бу... Ганна з Мелашкою на лаві – крячкою. А Маруська аж запишалася од похвали. Сидить на своїй лежанці, складки на спідниці поправляє.

– Вони щось задумали... – стривожено Ганна шепнула Мелашці...

... А під вечір соколики знов увалилися в Ганнину хату. П'яні, буйні, аж страшні.

– Громадянка Ганна! Тебе викликають у сільраду! Протокола підписати треба! – гаркнув кучерявий. – Мій напарник тебе одведе й назад приведе! А я громадянку Маруську тут постережу! Чесних громадинок треба стерегти! Вони в нас – на вес золота!

Ганна пополотніла. Стала посеред хати, як укопана:

– Нікуди я не піду! А як піду, то з нею разом! З моєю Маруською!!!

– А оце бачила?! – кучерявий наставив багнета. – Приказано йти – значить іди!!!

– Марусько... дитино моя... – щось іще почала причитувати, та соколики виштовхали її в плечі з хати. З її рідної хати... Здалося Ганні, що хата наче зітхнула розпачливо од криків і п'яного реготу...

До сільради треба було йти далеко, – з півсела. Ганна знялася бігти до тої сільради! Вона знала, що там хтось є із начальства! Нехай допоможуть їй рятувати Маруську!!!

– Сто-ять! Сто-ять, громадянка!!! Буду стрілять!!! – клацнув затвором напарник кучерявого. Господи, Твоя воля! Ганна остовпіла. Ноги наче відібрало... А серце калатає... А в голові – аж туманіє...

– Тут таке діло, громадянка. Ми всі люди дорослі... сама понімаш... у мене на таку, як твоя Маруська, неонтой... сама понімаш... А в напарника мого – ще й як. Сто-ять!!! Діло молоде... Всі тьолки через це проходять... Сто-ять!!! Нічого з нею не станеться! Ще й довольна буде... Сто-ять!!! – міг би далі й не командувати, бо Ганна вже його не чула: зомліла, впала прямо на дорогу...

... Опритомніла від болю. Кучерявий з напарником шпиняли її носачами хромових своїх чобіт.

– Очуняла. – Першим помітив кучерявий. – Шуруй, громадянка, до своєї Маруськи! Та помалкуй! Дивись мені! А не то!.. – і знову наставив на неї багнета.

...Маруська сиділа там, де й завжди, – на своєму місці, на лежанці. Однією рукою тримала розірвану кофту на грудях... Іншою – розгладжувала складки на подарованій Мелашкою спідниці...

– Тітиці він не атеттував... не атеттував тітиці... – балакала сама із собою.

– Зніми її, Марусько... я її виперу... поки кров не засохла... бо коли кров засохне, то не відпереться...

Маруська слухняно зняла одяжину. В ночвах Ганна її замочила. В одній, в другій, в третій водах віджала... А тоді ще й на ніч замоченою в четвертій воді лишила.

– Завтра переполошу. Висохне. Покачаю рублем. Буде тобі обновка... Твоя неарештована спідниця... – не Маруську, а себе насправді так заспокоювала.

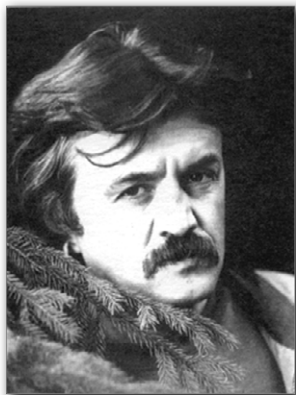
...А посеред ночі Ганна проснулася... від співу. Глянула з печі на лежанку: сидить Маруська й співає собі. Тихо-тихо так... І притискає подушку до себе, як притискають дитя мале:

– Тпи, титинко, тпи,
Отки татмури...
Поти, птатко, тутеш тпати,
Тат тотою твоя тати
Тепте тотитви...

«Де й коли почула Маруська цю колискову? І від кого? Я ж такої зроду не співала...» – ковтала пекучі сльози Ганна...

Спи, дитинко, спи,
Очки зажмури...
Поки, пташко, будеш спати,
Над тобою твоя мати
Шепче молитви...

м. Ніжин

Василь ТЕРАСИМ'ЮК**НЕЗНАНИЙ БОГ**

Питаю апостола Павла:

Що то за вчення нове,

Яке проповідуєш ти?

А тепер – усьому атенському ареопагу –

Всім цим епікурейцям і стоїкам,

Які пошанували жертівник із написом

«Незаному Богові»,

А тепер ось вислуховують тебе:

Що то хоче сказати цей пустомеля?

Але витримують лиш до воскресіння із мертвих,

Аби насмішкувато перервати:

Про це послухаємо іншим разом.

Хоч ти ще встиг нагадати, як

Деякі із ваших поетів казали:

«Навіть рід ми Його!»,

«САЙГОН»

Звикаю до смертей у моєму поколінні.

Звикаю.

Мертвому Левкові прошепотів на прощання:

«Чуєш, старий? Там не розминаються.

У всякому разі, такі, як ми, –

Ігор буде поруч, як у Поташні, при твоїх пейзажах.

Він чекає».

Ці безкінечні похорони, Господи,

Почалися ще в тому тисячолітті,

І я вже не пам'ятаю,

Як прощався з Іваном і з ще одним Іваном.

Що на прощання сказав Вікторові?

І ще одному Вікторові, хоч другий за паспортом Віталій,

Але так його називала мати і з нею ми.

Що я востаннє говорив іншим?

Не пам'ятаю жодного слова,

Ніби це має якийсь значення.

А, може, й має?

Бо часто збираю їх усіх

В одному чернівецькому кафе –

Саме в цьому, хоч були подібні у Києві, Львові, Одесі...

А це мало неофіційну назву в народі – «Сайгон»,

Хоч Сайгон вже п'ять років був Хошиміном,

А тут, під боком Європи, у самому центрі Чернівців,

На красивому підйомі вулиці Ольги Кобилянської

У приміщенні магазину «Военная книга» в 1980 році

Відкрили кафе, яке в театрі абсурду

Не могли не облюбувати поети-вісімдесятники,

Але театр абсурду – рафіноване європейське мистецтво,

А не

а б с у р д з н а т у р а л ь н о ю к р о в ' ю.

І я збираю їх саме тут –

тих, кого вже нема

І кого мені дуже не вистачає,

Та жодного разу

Ще не наважився з ними побесідувати –

Ні про метафори-порівняння-епітети,
Ні про країну Україну –
Завше мовчки дивився на кожного,
Сидячи пліч-о-пліч.

А в дев'яностих роках «Сайгон» вже мав
Офіційного власника та офіційну назву – «Галлея».

А на початку ери Водолія
Наша комета зникла в безодні космосу.

«ТЕЖКО ГОНОРНІ»

Вишня? Яблінка? Груша? –
Ні – тільки черешня
Може отак стояти на самому верху ґруня
І так цвісти.
Вся – в тремтливому цвіту –
Гейби спинилася тут раптово –
Напружена, задихана, завмерла –
І цвіте – як обманута –
Докірливо та безнадійно –
Мимоволі при цьому почуваеться зрадником,
А цвіт її – вже наче по той бік цвітіння –
У такому мляво зеленавому відсвіті,
Від якого стискається серце,
Як на захмарній висоті,
Коли бракне повітря,
І ті, кого тут називають «тежко гонорні»,
Мимоволі стають безпомічними
Біля цієї черешеньки на верху,
Хоч вона може вигулькнути і серед лісу,
До цвіту захована буками, смереками і корчами,
А тепер її вже ніхто не сховає,
А що тепер їй робити,
Як не робити нас беззахисними
Своєю беззахисністю?
Зривати очі «тежко гонорним»,
Які на чорногірському хребті

Не присідають від громів,
Не пригинаються від блискавок,
(Ви знаєте, які там громи та блискавиці?!)
Хоч можна жити,
Не перемігши громи і блискавки,
А без благоговіння –
Ні!

Можна легко нести
Цей свій весь «тежкий гонор»
По всьому чорногірському хребту:
Від Говерли до Піп-Івана,
Достеменно нагадуючи
Хоч би найближчу мою Пістиньку
Із двома її Пістиньками: Брустурською та Космацькою,
Що зливаються перед моєю Прокуравою в одну,
Як Біла Тиса і Чорна Тиса,
Як Білий Черемош і Чорний Черемош,
Де на всіх берегах – розмаїті гуцули у бейсболках,
А в Брустурах – гроза,
А в Космачі – сонце,
І каламутна вода з Брустур
Бистра, напориста і норовиста
Зливається з прозорою і легшою з Космача,
А далі чиста тече понад каламутною –
Із тим же потойбічним зеленавим відсвітом
Захмарної висоти,
Хоч при цьому зрушується навіть каміння,
Не кажучи вже про дерево і глину.

Таке я добре відчуваю,
Хоч проциндрив з роками
Весь цей «тежкий гонор»,
І коли в новому тисячолітті
Настала пора косити,
Легко замінив свою косу на бензокосарку,
І кішня стала незрівнянно легшою,
А до того ж покликав до себе на толоку
Всіх, яких ще знав, «тежко гонорних»,
Все ще «тежко гонорних» – тих, які позостались.
І вони, звісно, прийшли –

З такими ж косарками,
Що їх не треба ні клепати, ні мантачити,
Ні писати вірші про «клин косарів під небом»*:
Один за одним нагинці косили,
Як їхні батьки і діди,
Піднімаючись вгору і вгору,
Остерігаючись, аби не «пекла у п'яти»**
Коса того, хто йде за тобою;
Вслухаючись, як лягають трави
І тріскає роса – таке тепер не почувеш,
Але про це вже написано.

Тож миттю заводяться всі косарки,
І починається інша музика –
Потужний ансамбль!
І в тому пеклі несподівано веселяють
Немолоді «косарі», все ще «тежко гонорні» –
Тепер вони легко розгинають спини
І ніхто нікого не «пече у п'яти»,
І вперше на повен зріст
Водночас всі разом
Безперервно кричать про все на світі,
І це справді весело,
Бо в теперішньому гуркоті
Ніхто їх не чує
І вже не почує,
Бо вони й самі себе вже не чують,
І навряд чи почують,
І їм гейби ще веселіше від цього,
А, може, від того, що життя –
Все ще найбільше диво,
Бо життя завше найбільше диво –
Аж до повного оніміння
Від благоговіння.

м. Київ

* , ** *Із віршів 80-х років.*

Олена КОНЕЧНА

Олена Михайлівна Конечна народилася і виросла у Чернігові. Закінчила біолого-грунтознавчий факультет Санкт-Петербурзького держуніверситету.

Працювала редактором редакційно-видавничого відділу РВК «Деснянська правда», кореспондентом відділу права Чернігівської обласної газети «Деснянська правда», власкором газети «Вісті Центральної спілки споживчих товариств України».

Член Національної спілки журналістів України та Національної спілки письменників України.

Автор збірок оповідань «На березі дощів» (2001), «Час у пригоріщах» (2009); романів «За ґратами раю» (2006), «Синдром Роксолани» (2010); збірки детективів «Озброєний янгол» (2010).

На замовлення Державного комітету телебачення і радіомовлення України за Державною програмою «Українська книга» у 2005 році побачила світ її казка «Копійчини мандри». За цією ж програмою в різний час виходили книги для дітей у співавторстві: «Повчальні пригоди хлопчика Колі» (2004), «Моя країна – Україна» (2004) та інші.

Переможець Міжнародного конкурсу молодих літераторів «Гранослов».

Лауреат премій ім. В. Блакитного, ім. М. Коцюбинського, ім. І. Кошелівця. 3 травня 2013 року – голова Чернігівської обласної організації НСПУ.

ПАЛЬЦІ

Будильник задзеленькав рівно о шостій. Андрій лячно випірнув зі сну і в паніці схопився за ліву руку – пальці стискувала рукавичка болю.

Спливло кілька довгих митей. Дурний сон поволі відкочувався від теплих повік і танув у сонячній безодні розчиненого вікна. Біль із роз-

терзаних нічним маревом пальців гарячими цівочками розтікався по передпліччю і губився десь біля шиї, аж доки не вшух зовсім.

Андрій нарешті випростався і вільно дихнув. Отже, це був лише сон. Сон і нічого більше. Йому нема чого боятися. Він читав Фрейда і знав, що сновидіння – то лише химерна матриця денних вражень і дивних переживань, та ніяк не віщування майбутнього. Учора йому в ліфті трішки затиснуло пальці, от і наснилося, що їх нема...

На кухні заклично шкварчало. Котлетний запах сивими гадючками вповзав у кімнату і приємно пестив ніздрі. За п'ять хвилин тієї процедури Андрій почувався лялечкою вкрай зголоднілого котлетопоглинача, загорнутого у щільний кокон нестерпно їстівних випарів. Він більше не міг цього зносити і, рвучко підхопившись, подався на кухню.

Мати стояла спиною до дверей і різала хліб. Він нечутно підкрався і тихо, як сніг, упав грудьми їй на плечі, обхопивши руками теплий м'який живіт.

– Доброго ранку, мамо!

Вона зойкнула і з переляку смішно підняла догори обидві руки.

– Що це?! – вигукнув Андрій.

Чотири пальці неньчиної лівиці обіймали охайні марлеві шапочки.

– Та ж сам учора ножі нагострив! М'ясо різала, ти ж мене знаєш... Ой, лишенько, ну й налякав!

– Більше ніколи не гостритиму ножів, – Андрій припав губами до пропахлих медикаментами бинтів.

«От тобі й сон», – майнула думка.

– А я більш ніколи не робитиму котлет, – засміялася мати, пестячи йому чуба здоровою рукою. – Сідай уже їсти.

На столі стояв зелений емальований полумисок, рясно вимощений маленькими темно-коричневими грудочками. Вони приречено тулилися одна до одної, ніби налякані шулікою курчата, і водночас звабно вип'ячували боки, як хтиві жінки. Андрій чавив зубами їхні пружні тіла, і вони соковито вибухали, розбризкуючи навсібіч у роті ніжну, напахчену перцем м'якоть.

До лискучих, обкладених кахлями, стін кухні тулилися грона сонячних зайчиків. За вікном гуркотіли перші авто. Набираючи від зупинки швидкість, сердито завивали тролейбуси. З нижнього поверху по-магнітофонному голосно співав Філіп Кіркоров: «Эти глаза напротив...».

Навпроти за столом сиділа мати і, механічно ковтаючи їжу, кепкувала з батька:

– Із самісінького ранку поїхав у гараж. Каже, оська на задньому колесі зламалася. Двадцять гривень прихопив. Не треба було Соньку з роботи возити, от і не зламалася б!

Сонька – повна пишногогруда молодиця з верхнього поверху, працювала з батьком в одній установі. Її чимала вага була справжнім лихом для батькового «горбатого» «Запорожчика», який вона останнім часом уподобала.

Андрій сміявся разом із матір'ю, уявляючи змальовану нею картину: худий, як тріска, батько бігає довкола маленької машини, з якої насилу виборсується огрядна сусідка.

Неньчин гумор, смачний сніданок і просто-таки чудова погода змусили Андрія забути про нічний привид. А після чашечки міцної кави він і зовсім повеселішав.

Одягався ретельно, наче на свято. Авжеж, сьогодні з лікарняного має вийти Наталка. Змочив скупйовдженого подушкою чуба, розчесав брови. Довго й прискіпливо оглядав себе у дзеркалі. Нарешті, вдовольнившись, вийшов до передпокою.

Мати мимохить замилувалася сином:

– Який ти в мене гарний!

Він знову припав губами до її скалічених пальців, потім обійняв за плечі, намагаючись не помічати зрадливих жіночих сліз, і, прихопивши для солідності шкіряну папку, вийшов з квартири.

У груди вдарив млосний бензинно-каштановий дух. Де б він не був, на яких би урвищах долі не заблукала його душа, рідне місто він упізнає із зав'язаними очима – по цьому неповторному запаху, характерному лише для цих вулиць, для цих будинків, для цих наполовину вирубаних садків і занедбаних парків.

До початку зміни ще залишалося багато часу, отож Андрій вирішив пройтися сквером.

У в'юнкуму пасмі каштанів шаленіло птаство. Сонячні промені, пробиваючись крізь пружні крони, візерунили асфальтові доріжки алей, стрибали по скельцях від розбитих пляшок, наввипередки пили росу з чотирипалих бузкових долоньок, простягнутих їм для поцілунку. Витерті лави мінилися тінями сотень закоханих, що упродовж десятиліть тулилися у смерку спинами до їхніх утомлених щаблів.

Андрій згадав, що й сам неодноразово вдавався до послуг цих мовчазних дерев'яних ідолів кохання і безпритульності. І від згадки про ті напівдитячі пристрасті в душі сопілкою виспівувала надія: усе найголовніше, що має статися в житті, ще чекає на нього попереду.

А поки що він задовольнявся тим, що був кравцем. Достеменно – працював звичайнісіньким різальником на звичайнісінькій швейній фабриці. Йому підпорядковувався велетенський стосилий агрегат з потужними ножами, що наче зміїні жала в потрібний момент пронизували простір між верхньою і нижньою панелями різальної установки і, ледь не плямкаючи, пружно вгризалися у стоси складених одна на одну сталок матерії.

Він був-таки не звичайнісіньким різальником, а справжнім асом, і часто-густо дівчата-кравчині, відклавши власну роботу, подовгу милувалися тим, як злагоджено і вправно він маніпулює важкими стосами, чітко вивертаючи їх у потрібному напрямку, не помиляючись бодай на міліметр, навмисно тулячи пальці поближче до пожадливих лез, а надто тоді, коли за його роботою спостерігала білява Наталка. Щоразу, коли їй здавалося, що відстань між його руками і сталевими дриготливими жалами зійшла на ніщо, вона голосно скрикувала, а у нього в грудях солодко перекочувалося щось п'янкувато-млосне.

Замислившись, Андрій стишив ходу. Похопившись, поглянув на годинник і зрозумів, що запізнюється. До зупинки саме підїжджав тролейбус. Андрій стрімко перетнув вулицю і, скочивши на підніжку задніх дверцят, схопився за поручень. Раптом зверху на його руку лягла тваниста п'ятірня спітнілого товстуну, що вскочив слідом. Тієї ж миті Андрій похолов: наразі здалося, що пальці, накриті липкою долонею, розчинилися у її гидкій волохатій драговині, перетворившись на ослизлі грудочки нещадно змарнованої плоті.

Пройнятий до п'ят невимовним жахом, Андрій із силою видер руку з-під огидного гніту (від чого товстун, на мить утративши рівновагу, ледь не вивалився під колеса) і в останню хвилину вискочив із тролейбуса на рятівний тротуар. Мимо пропливли закриті двері, за якими товстун красномовно крутив пальцем біля скроні, вирачившись у його бік.

...Він все ж таки спізнився на кілька хвилин. Наталка зустріла його запитальним поглядом довгастих, як у кішки, смарагдових очей, у кожній дрібочці яких вгадувалася тривога.

– Щось трапилось?

Вона ковзнула очима по його руках. Він миттю сховав їх за спину. Чому руки? При чому тут руки? Чому сьогодні все крутиться довкола них?!

– Ти вже видужала?

Він спробував посміхнутись.

– Та-ак...

В очах – безмежний сполох.

– Вітаю...

Він замовкає. Пекуча тиша.

– Я бачила сон. Мені наснилося...

– Не треба...

Андрій іде до різальної машини, що наче привид бовваніє у темному кутку цеху. Він вмикає світло. Вже десять хвилин по восьмій. Зміна почалася. Треба працювати.

Червона кнопка – то «стоп». Він натискає на чорну. Ножі вискакують із гнізд з радісним клацанням, і тремке завивання пронизує тугий простір.

Андрій обома руками хапається за м'який фланелевий стос і тягне його на себе. Стос легко ковзає по пластиковій поверхні. Андрій підводить його до ножів, і йому здається, що стос на очах зіщулюється, як собака, що вже бачить занесену для стусана ногу. Андрій рішуче налягає на стос грудьми, і ножі м'яко вгрузають у мануфактуру. Руки він про всяк випадок тримає подалі від розігрітих лез. Бачачи це, Наталка полегшено переводить подих.

У цей час у цеху з'являється майстер. За ним суне зграйка полохливих школярів, що з цікавістю роззираються навсібіч. Майстер підходить до Андрія, і той натискає на червону кнопку.

– От, привів глядачів, – каже майстер, ніби вибачаючись. – Експурсія з підшефної школи. Покажи їм, як ти працюєш.

Андрій дивиться на школярів. Маленькі кумедні чоловічки – вже не діти, та ще й не дорослі. Клас, мабуть, восьмий.

Серед дівчаток вирізняється одна: низенька, незграбна, з довгим гачкуватим носиком і злими оченятами. Хіба це дитина? Хай навіть учорашня. Хіба учорашні діти бувають такими на вигляд? Справжнісінька бабенція, люта й примхлива, як та, що жила колись у їхньому будинку і стьобала палицею по спинах хлопчаків, коли ті хотіли забрати м'яча, що закотився у її палісадник. Андрію здається, що дівчинка хижо всміхається йому по-смішкою давно вже померлої бабусі.

Він відводить очі та вмикає агрегат. Машина тужно гуде, стираючи довкола всі звуки і – дивно! – запахи. Тільки посмішку ніщо не може стерти. Нагла й зловісна, вона липне йому до очей, і навіть піт, що рясно котиться з лоба, не зжене, не змиє її.

«Аспиди трикляті! Всі квіти мені поламали! А щоб у вас ноги повідсихали! А щоб вам руки повідривало!..».

І раптом – хрусь...

Першої миті він навіть не відчув болю. Тільки побачив, як по той бік ножа віялом лягли його пальці, і почув оглушливий Наталчин крик. А в завітчаному жоржинами палісаднику переможно розмахувала палицею бабуся, і з її чаклунських очей просто на стоси розкладеної по всіх усядах матерії великими багряними краплями бризкала нестримна радість.

*1996 рік,
м. Чернігів*

Володимир ПИЛИПЕЦЬ**З КНИГИ «ЯБЛУКА З ОСІННЬОГО САДУ»**

На стіл не ставила букет –
В смітник виносила зухвало,
І серцем створений сонет
В житті ніколи не читала.

І обпікав його біль,
Байдужість груди розривала...
А в вікна билась заметіль
І диким звіром реготала.

На зелених схилах –
Материнки цвіт.
Підем, моя мила,
В таємничий світ.

Підем серед цвіту
У дзвінкі поля,
Де пустунчик-вітер
Колос звеселя.

Обійма ромашки,
В очі загляда,
І співають пташки –
Тишу спів гойда.

В тій красі нікого
Окрім нас не стріть.
Лиш дріма дорога
В тінях верховіть.

Зацілую, мила,
Я тоді тебе,
Понесу на крилах
В небо голубе...

Очі – іскринки і досі
Бачу твої крізь літа.
Бачу весною і в осінь,
Бачу – чи дощ, чи сльота.
В спогадах зболених бачу,
В снах неспокійних вночі.
Бачу в пустелях гарячих,
В лузі, по травах йдучи.
Бачу в полях, чи в заліссі,
В сонячнім дні, чи в імлі,
Очі манливі, поліські,
Тільки одні на землі.
Ті, що світили, як зорі,
Ті, що всміхались мені,
Сині, як хвилі у морі,
І як весна чарівні.
Очі – зернинки і досі
В серці своїм бережу,

Хоч у снігах вже волосся,
Й час заверта за межу.
Я ж його наче й не бачу,
Не стережусь, не боюсь.
Тільки ось погляд гарячий
Твій загубився чомусь...

Про кохання

І сильніш кохання за війну,
Болючіше за пекучі рани,
І гіркіше смаку полину,
І п'янкіше пахоців дурману,
Колючіше тернових шпильчат,
І чорніше грозової хмари,
Часом так захочеться кричати,
Як кохання зрадою ударить.
А буває зовсім не таке.
Лагідне. Солодке. Стоголосо.
Ніби мрія, зоряне, щемке,
Що над світом сонцем розлилося.
І журба тоді вже не журба,
Ніби й крила виростуть летіти,
І, як птах, ти рвешся – ну, хіба
Тоді є нескорені орбіти?
Всі віки таке воно було.
І таке, поки є людство, буде.
В кожного б воно в душі цвіло,
Сонячного вам кохання, люди!

На світ вже іншими очима
Дивлюсь на схилі літ.
Далека юність за плечима,
І ти біля воріт.

Усміхнена й така щаслива,
Моя весняна ріка.
І погляд зблискує грайливо,
Цілунок обпіка.

Вже стільки літ бунтує пам'ять,
Не заміте сліди.
Здається, що і досі там я
Й лишусь там назавжди.

Я тобою живу

Ти подарувала мені сина
Та й пішла в незвідані світи.
Згадкою лишилася хустина
І дівочі лагідні листи.

Бачу, як неспішною ходою
Поміж верб йдемо ми до ріки.
І пливе віночок за водою,
Сплетений тобою залюбки...

Син вже виріс і леліє внуків,
Скільки літ у споминах сплигло!
Ось в гаю ми, ось йдемо у луки,
Боже мій! Невже все це було?

Сміх дзвінкий твій обізветься в серці,
Наче струн мелодія щемка.
І веселі очі – два озерця,
Спалахнуть, як вогник маяка.

Не забуто жодної дрібниці,
Все, ніби учора, наяву..
Мчать літа в шаленій колісниці,
Я ж тобою дотепер живу.

Час звіряю свій по наших внуках,
Їх побачить так й не встигла ти.
Нас навек розвела розлука,
І тебе мені вже не знайти.

м. Чернігів

Віталій ЛЕУС**ПРОКЛЯТТЯ**

Травневий вечір, немов старезний дідуган, убрався в чорну свиту. У темнавому мороці потонули хати й гостроверхі клуні, і ясени край дороги. Затихло гомінливе птаство, вклавшись на відпочинок. Одначе так тривало недовго. Небавом із-за обрію викотився круглий, мов обруч, місяць, стиха веслуючи поміж блакитними острівцями пір'їстих хмар, обдав сизим полиском і заснуле село, і прибережні луки, що вже встигли вистрілити трав'янистим моріжком, і вузьку річечку, що змійкою вилась поміж пелехатими кущами лози. Вздовж течії місяць прослав сріблясту доріжку. Настільки було красиво, що Мелашка словами не могла передати. Їй праглося зняти взувачку й пуститися босоніж. У вечоровій тиші, мов стрижені коні, заплуталися шалені вітри. Вечір, неначе дбайливий плугатар, вийняв із дна корби утаємничену тишу й стиха опустил на натруджені плечі землі. Ніщо ані шелесне. Тільки хіба що на середині річки сплесне напівсонна рибина, й тоді стрепенеться місячна доріжка, розсиплеться на дрібні блискітливі друзочки.

– Заходь до човна, – Охрім Лобода, заворожений чарівною красою, мовив пошепки.

Мелашка підняла поділ спідниці, білі, немов виточені з мармуру ноги, оголилися. Обережно намацала дно, застрибнула. Серце в Охріма шалено забилося. Щось гаряче розтеклося по його тілу, напружило кожен м'яз. Стиха сплеснули весла. Гостроносий човен з тихої заводі, розрізаючи річкову гладінь, вплив на середину. Далі Охрім не став веслувати – там хтось поставив якір. Пахло мокрим жабуринням і рибою. Її рука раз по раз торкалася його засмаглої руки. Крізь полотняну сорочку, вишиту барвистими квітами, Охрім відчув гаряче збуджене дихання. Зрештою, не витримав, пригорнув до себе, обдав тонкі дівочі уста товстими масними губами.

– Пусти, безсоромний! Ще задушиш, – збуджено видихнула.

Як усе трапилося, Мелашка усвідомила не одразу. Тільки відчула: лежить у човні лицем до неба. У безмежному високості переморгуються срібні зорі. Ось одна з них зрушила з місця і, залишаючи сріблястий слід, блискавкою шугнула до низу й розчинилася. «Ще одна грішна людина переставилася, – подумала Мелашка, – канула у безвість її душа».

Охрім не міг намиливатися дівчиною. Личко обрамляло темне хвилясте волосся. Над очима, що застигли двома вишнями, чорними гілочками зависли дугоподібні брови. Під кирпатим носиком прослалися медові уста. Мов два пухкі вареники, гороїжилися білі щоки. Мелашка дихала рівно і спокійно. Подобалася Охрїмові своїм виваженим характером. Інша ляпає язиком, немов мантачкою, а ця, перш ніж щось мовити, добре подумає. На такій він не проти й одружитися. До того ж дівчина із заможного роду. І батько, й мати – роботящі. І години не згуляють. Та й сама Мелашка не дівчина, а вогонь. «Літо походжу, а на осінь й старостів зашлю, – міркував юнак. Серцем чую: вона до мене також не байдужа. Гарбуза не піднесе». Ніжно гладив м'які чорні коси, скупані в любистку. Та й сама вона, схоже, пропахла луговим вітром, чебрецем і м'ятою. Опустився на її м'яке, мов пухова перина, тіло.

– Що ж ти робиш, навіжений? – тільки й мовила.

Охрім, мов п'явка, уп'явся в її солодкі уста. Нараз їм зробилося любо й затишно в цьому чарівному світі. Десь стиха вив'язався вітерець, дмухнув злегенька. Запахло п'янким татарським зіллям. Човен поволеньки сам розвернувся й стиха поплив до крутого берега.

* * *

Жнива... Вінець тяжкої селянської праці. Саме від того, як селянин трудився, залежали хлібні амбари. Після рясних дощів, що обрушилися на початку липня, згодом небо проясніло, хмари подаленіли, натомість виглянуло давно очікуване й жадане сонце. Нарешті встановилася теп-

ла літня погода, пора косити хліба. Охрім іще звечора поклепав косу, вирушаючи на поле, й мантичку з собою прихопив. А жита ж! Густі, стеблисті. Стоять, немов стіна. Охрім підкрутив чорні вуса, для годиться сплюнув на порепані долоні, розмахнувся. Стигле жито так і впало на бік. Поміж стеблами зеленіла травичка, голубіли волошки. Десь із низзя випурхнула нажахана сіро-жовта перепілка і жалібно заплакала. Охрім пройшов ручку, а потім іще і ще. Коса то видзвонювала, немов натягнута струна, то співала, неначе сопілка. Згодом зупинився, вирвав жмут трави, обтер косу, почав мантичати. Гучний передзвін прокотився луною й розчинився за гаєм. Потім Охрім вигукнув: «Ех!» і знову почав косити. Його кремезна постать виокремлювалася серед жниварів. Був Лобода в солом'яному брилі, довгій по коліна полотняній сорочці й таких же штанях, що нагадували шаровари. Комір сорочки вишитий червоними і чорними нитками. Маніжка та кінці рукава також були вишиті, але тут проглядався зовсім інший малюнок.

За Охрімом снопи в'язала дівчина на ймення Параска. Була вона хоч і невеличка на зріст, проте ладно скроєна. Темно-русява, з добрими блакитними очима. На передпліччі лівої руки виднівся рваний шрам – колись у дитинстві вкусила сусідська собака. Вона саме щенят навела, а Парасці так запраглося хоч одне взяти на руки. Дівчина була сиріткою, сама мешкала в оселі. Спочатку не стало мами. Кинулася підмазувати в хаті. Дивиться – глини мало. Взяла відро, лопату й пішла до глинища. Перед цим хтось із сільчан викопав ковдобину. Жінка почала брати саме там. Ось наповнила відро. «Ще трохи візьму – і досить», – гадкувала. Як тільки нагнулася, глина не втрималася, обрушилася на голову. Коли відкопали, ще була жива, а привезли додому – дихати перестала.

Через рік не стало й батька. Саме на болоті косили осоку худобі на зиму. Демид ішов останнім. Коли косарі вибралися на узгірок, дивляться – немає Демиди. Як у воду канув. Повернулися. Бачать, лежить на болоті, підібгавши ногу. До нього, а він кров'ю стікає. Причина була дуже проста – зачепився чоловік ногою за купину, а коли падав, нахромився на косу. Поховали Демиди. Донька Параска залишилася сиріткою. Були ще в неї братик і сестричка – так померли маленькими. Дівчина, поховавши батька, деякий час ходила буцім сама не своя – ні за холодну воду не бралася. Зрештою, прийшла до тям – допомоги чекати ні від кого. Почала топити в печі, варити якусь страву. Згодом узялася за город – полола, обсипала картоплю. Щось же треба їсти взимку. Мала від природи дужі рученята, наляті силою. Втоми так ніби й не відчувала. Робота поглинула всі болючі думки. Ось і зараз за Охрімом вона вправно крутила перевесла й в'язала снопи.

На шляху серед невеличкого яру в обрамленні розлогих верб срібною водою зблиснуло озерце. Охрім з Параскою підійшли ближче. На якусь мить їм здалося, ніби вони потрапили зовсім до іншого світу – тут було не так спекотно. У верховітті дерев пурхали горобці, у прибережних кущах ліниво кумкали ропухи. Охрім потягнув на грудях застібку – чорний шовковий шнурочок. Прохолода враз обдала вільгістю зарослі груди. Зачерпнув квартою води, почав пити. Срібні краплі стікали по бороді, падали на груди.

Юнак зачерпнув кварту, подав дівчині:

– Така смачна, немов із колодязя.

– Еге, – погодилася Параска, повертаючи кварту.

– Певне, неподалік джерела б'ють.

Охрім розв'язав маленький кисет з дрібно натовченим тютюном, набив люльку, вдарив кресалом. Зусібич бризнули маленькі світлі іскорки. Затягнувся раз і вдруге – люлька задиміла. Поки курился, Параска знайшла собі заняття. Довкруж рясно квітлі лугові квіти. Яких тут тільки не було – сині волошки, ромен-зілля, дика рожа. Почала рвати. А назбиравши, присіла в тіні під ошатною вербою і стала плести віночок. Зрештою зодягла на голову.

– Ну як? – повернулася до Охріма.

Юнак саме затягнувся люлькою, від подиву – перед ним сиділа незвичайної краси Параска – аж закашлявся.

– Ти як молода. Хоч одразу заміж віддавай.

– Таке й скажеш, – знічено усміхнулася. – Зрештою перевела розмову на іншу тему: – Як тільки гарно тут. Ми оце з тобою наче в раю побували.

– Еге ж, – Охрім знову затягнувся, випустив кільця диму, зрештою загасив. – І правда, ми з тобою трохи пораювали. А тепер ходімо в самісіньке пекло.

Після косовиці возили до села снопи. Тут їх складали в комори – чоловіки молотили мало не до нового року. Охрім стояв на возі, Параска подавала. Коли завантажили, простягнув десницю:

– Залазь!

Вечоріло... Сонце котилося до обрію. На стерню несміливо сірими сувоями лягали перші присмерки. Охрім з Параскою відчували легеньку втому. За останньою ходкою юнак не стримався:

– Слухай, Парасю, оце ми удвох та й удвох. Я косив, ти в'язала, тепер снопи возимо. Я за цей час так до тебе звик, не знаю як далі й житиму без тебе. Можна, я до тебе приходитиму в гості?

– Приходь, – байдуже усміхнулася, а про себе подумала: «У тебе ж Мелашка є, навіщо я тобі здалася?»

Увечері, коли вона повечеряла, помила миски й ложки і вже збиралася гасити каганець, як наслухала: у причілкуве вікно так ніби постукало.

– Хто там? – босими ногами подріботіла до сіней.

– Це я, Парасю... Впусти, – впізнала сиплий голос Охріма.

Дівчина так розгубилася – спочатку не знала, що й робити. Зрештою, отямилася:

– Не впусти!

– Отакої. Ти ж сама казала: приходь.

– Я думала, що ти пошуткував.

– Жартують на вечорницях. А тут серйозно.

– Якщо серйозно, йди до своєї Мелашки. А я тобі прямо скажу: не милься – бритися не будеш.

– Вона на мене сердиться.

Цілий місяць Охрім ходив до Параски. Посидять, погомонять, націлюються. Опісля вона його випроводжала, замикала сінешні двері. Та цього разу такий дощ ушкварив, немов з відра лле, тарабанить, як горохом об стіну. А йти треба далеченько – аж на протилежний бік села.

– Ну куди я піду в таку негоду? – плямкав вустами. – Хати не перележу – я у тебе, Парасю, переночую.

* * *

На Спаса батько спитав Охріма:

– Ти, сину, казав будеш одружуватися. До якої дівчини старостів засилати – до Мелашки чи до Параски?

– Посилайте, тату, яка заможніша, – усміхнувся в чорні товсті вуста.

Ось увечері старости Демид та Гурій з Охрімом і попрошкували до Мелашки. Оселя, в якій вона мешкала з батьками, стояла на узгірку, одразу за ставом. Велика селянська хата, крита соломкою. На подвір'ї – хлів, комора, сажі. Господарство було добротне. Правда, у Мелашки ще менші брат і сестра, проте Охрім на це особливої уваги не звертав. Під тином, виплетеним із лози, лежала дубова колода.

– Охріме, тут і жди нас, – наказав старший староста – дядько Демид, – а ми з дядьком Гурієм до хати підемо.

Увійшовши в сіни, для годиться заклацали металевою клямкою: чи можна, мовляв?

– Хто там? – обізвався з хати господар і, не чекаючи відповіді, додав: – Заходьте!

Старости зайшли до оселі, пропахлої молоком і житнім хлібом. Подали батькові паляницю й мовили:

– Кланяємося вам хлібом. Оце... – тут чомусь у горлі Демида щось

задрало. Злегенька відкашлявшись, глухо продовжив: – Оце, кажуть, у вас є донька роботяща, а у нас козак нівроку, то як би їх нам поєднати?

Батько підкрутив гострого вуса, усміхнувся:

– Од кого ви, люди добрі?

– Од Лободи.

– А-а-а, гарні люди. Сідайте, – батько розгорнув хустину й поклав хліб на стіл.

– Дякуємо на доброму слові, – полегшено мовили старости.

Менші діти, які тихо лежали на печі, враз, немов горобчики, нашпорошилися, пожвавішали й допитливими карими оченятами почали розглядати прибулих. Мати звернулася до старшенького:

– Сину, ходи-но сюди.

Коли Дмитрик зсунувся з печі і зодягнувся, наказала:

– Біжи до баби Одарки і скажи Мелашці, нехай зразу ж іде додому.

Більше щоб нічого не казав. Зрозумів?

Донька одразу здогадалася і зайшла до оселі зарум'янена, стала біля печі.

– Ось, Мелашко, – мовив батько, – прийшли свати од Охріма Лободи, чи згодна ти за нього вийти заміж?

Донька згідливо кивнула головою:

– Як ви, тату та мамо, згодні, то і я.

– Гарзд, доню, йди в хижу та принеси нам домашньої горілки, а ти, мамо, – розпорядився батько, – став на стіл усе, що Бог послав.

Мати гайнула до хатини, поставила на стіл залиту ковбаску, сметану, вареники з сиром, нарізала ковбика, батько поклав хліб.

– А де ж ваш молодий?

– Зараз, батьку, ми його покличемо, – молодший староста накинув шапку і вибіг на вулицю: – Агов, Охріме! Де ти?

– Я тут, – юнак підвівся з колоди.

– Заходь! – батько кличе.

Охрім, переступивши поріг, торкнувся вуса, привітався й почав тупцяти біля порога.

– Сідай, сину, до нашого столу, – мовив батько, – вечеряти будемо.

Після того, як випили та закусили, мати поміняла хліб, загорнула у свою хустину і подала старостам.

* * *

Другодні Параска, яка раненько прошкувала на роботу до пана, зустріла на дорозі свою найкращу подругу Гапку.

– Ти чула таку новину? – Гапка злорадно посміхнулася. – Учора Охрім Лобода Мелашку засватав.

Параску враз хилитнуло, вона ледь не впала, потім зробилася біла-біла, немов стіна.

– Як? Як засватав? – перепитала спражкими вустами. – Він мене обіцяв узяти. Я ж од нього вагітна. Ходжу на третьому місяці.

Стояла ще якусь мить, буцім укопана, потім відірвала від землі ноги й кинулася бігти. Спочатку несміливо, потім так гайнула – тільки хустина на голові метляла. Коли Гапка побачила, що Параска побігла до ставу, до неї нараз прийшла думка: це ж вона надумалася собі лихо заподіяти.

– Ой, людоньки, рятуйте! Параска топиться побігла.

Люди, які йшли назустріч, кинулися слідом. Зачув про це й Кирило Нестерчук – днями з царської армії повернувся. Казали, ніби у військово-вому шпиталі служив санітаром. Коли Кирило прибіг до ставу, Параски вже не забачив. Лише з того місця, куди вона кинулася, пішли по воді кола. Недовго думаючи, скинув із себе ялові чоботи, зняв верхній одяг, аби не потягнув на дно, й кинувся рятувати утопленицю. Пірнув раз, пірнув удруге. Зрештою, вдалося схопити Параску за волосся. Виніс на берег, поклав обличчям донизу, вилив воду з легенів, потім перевернув і почав масажувати серце. За хвилину дівчина розплющила очі.

– Жива! Жива, моя ластівко! – радо вигукнув.

У цей час кіньми саме їхав Грицько Кульбіда. Дівчину обережно підхопили під ноги і спину, покладали на воза. Гапка в оселі допомогла переодягнутися, нагріла води, потерпіла попарила ноги, випила парного молока. Потім допомогла попоратися по домашньому господарству – погодувала курей та козу.

Наступного дня вранці прийшла провідати. Параска уже трохи відійшла, саме топила в печі.

– Як же ти, моя голубко, дійшла до такого? – Гапка злегенька сварила подругу. – І мене колись покинув Остап. Так я ж не бігала топиться. Це якщо ми всі таке робитимемо, то дівчат в селі не стане.

І щоб не говорила Гапка, Параска у відповідь або усміхалася, або ніяково відводила погляд. Зробилася мовчазна, немов без'язика.

– Ну чого ти не говориш? – подруга зрештою не стерпіла. – Скажи хоч словечко.

І тут Гапку осінило: Боже, та вона перестала говорити! Трохи згодом з'ясувалося: дівчина не лише позбулася мови, а й втратила маленького, котрого носила під власним серцем.

Охрім уже оженився, і Мелашка хазяйнувала на його обійсті. Ось одного разу Гапка перестріла його на дорозі і давай шпетити губами-млинцями:

– Оце, Охріме, давно тобі збиралася сказати, та все ніяк не побачу. Ти чув, Параска топиться бігала?

У відповідь він нічого не сказав, лише насупився, низько опустив горшкувату голову. Бліде обличчя буцім ще більше поблідло.

– Що, соромно у вічі дивитися? Ти ж учинив найтяжчий гріх – образив сирітку! Та ще й дитину свою задушив, – переблиском мечів змигували очі.

Охрім намагався обійти Гапку, та вона міцно схопила його за полу свити.

– Ні, зачекай, мій голубе сизокрилий. Я тобі ще не все сказала. Запам'ятай раз і назавжди: скільки житимеш, стільки й мучитимешся. Ти ніколи не матимеш своїх дітей. Життя закінчиш дуже погано. Скажу по совісті, все село тебе ненавидить і проклинає. Виїжджай звідси і нехайно. Їдь туди, де тебе ніхто не знає, – сікла тонким голосом, немов хлудиною шмагала.

* * *

На початку двадцятого століття царською Росією прокотилася хвиля реформ селянського надільного землеволодіння. Вона отримала назву столипінської за прізвиськом тодішнього глави царського уряду Петра Столипіна, який і виступив ініціатором реформи та керував її проведенням. В основу було покладено перехід від селянської общини до приватної земельної власності. Селянам надавалося право закріпити земельний наділ в особисту власність, вийти з общини, об'єднати свої земельні ділянки в одну – хутір чи відруб. Дозволялося й продавати землю.

Одного разу увечері Мелашка повернулася додому вся в сльозах:

– Ти знаєш, чоловіче, я тобі давно збираюся сказати, та все терпіла. А це, мабуть, терпець урвався. Доконають мене баби. І все через тебе. Кажуть, ніби ти змусив Параску топиться. Тільки ж при чому тут я?

– Я тобі, Меласю, також це саме хочу сказати. Не так люди, як Гапка мені докучає. Так і сказала: виїжджай із села туди, де тебе не знають.

– А куди ж нам виїжджати? – очі Мелашки мало не викотилися з орбіт.

– Та куди ж. Можна й до Сибіру. Нас там уже достеменно ніхто не знатиме. Землі чималенько, он які простори. Селянський поземельний банк допоможе придбати землю й створити відрубне господарство.

– Ой, ні! – заголосила Мелашка. – Тільки не до Сибіру. Це ми наче якісь харцызяки, що до того Сибіру їдемо.

Так Охрім з Мелашкою опинилися в одному з хуторів Чернігівської

губернії. Люди, які тут мешкали, з дорогою душею прийняли переселенців з Полтавщини. Подружжя взяло позику в банку, придбало землю. Спочатку збудували хату, а вже потім і повітку. Купили корову, розвели свиней, птицю. Колишній пустир, на якому донедавна ріс один чортополох, Охрім обробив і посадив сад. Яких тільки сортів яблунь не було у ньому – Уелсі, Боровинка, Ренет курський, Антонівка, Пепін шафранний. А це навесні чоловік їздив у Городню на ярмарок, привіз два саджанці сорту Штрейфлінг. Обидва й прижилися, так гарно пішли в ріст. Дивись, років через п'ять і яблучка будуть. Неподалік повітки Охрім спорудив цегляний погріб – узимку не промерзає, плоди та овочі добре зберігаються. Окремі яблука до травня долежують. І собі є що їсти всю зиму, а навесні ще й на базар змотається – є свіжа копійка. Словом, Охрім хазяїн був на всю губу. Проте на душі було важко – Бог не дав діток. «Кому оце все залишиться?» – гадкував, коли не спав ночами, все думав, мучився. Досить часто в думках приходила Гапка – грізна і сварлива, яка йому отаке напроорокувала. Втім, особливої злоби на неї не мав – сам винний. Достеменно знав: скривдити сирітку з давніх часів вважалося великим гріхом. Якось на Великдень вони з дружиною розговорилися, Охрім і каже:

– А давай, Мелашко, з сиротинця візьмемо діток. Так ніби спокутуємо нашу вину. Люди кажуть: опісля й свої з'являться.

– Я не проти, Охрїме, вже й сама не раз про це думала. Давай візьмемо, – обличчя жінки набрало ранкового вигляду, а слова жінки зашелестіли, немов висохла травичка під босими ногами.

Небавом на подвір'ї Охрїма Лободи з'явилося четверо білоголових пущівірінків: дві дівчинки – Олеся та Лукина й два хлопчики – Юхим і Геннадій. І справді через якийсь час Всевишній змилювався й став посилати їм одне дитя за другим. Третьою народилася Варя. Така славно дівчинка! Очі як в Охрїма і така ж непосидюча, а кирпатий носик і пухкенькі щічки як у Мелашки. Аби легше було за дітлахами наглядати, найняли няньку – шістнадцятирічну дівчину Марійку Заброду. Вона була напівсирота.

Коли Варі виповнився рік, батьки вирішили охрестити доньку. За кума Охрім обрав свого базарного приятеля Тимофія Шовкового – мешкав у сусідньому селі. Серед людей було прийнято – від хреста гріх відмовлятися. Тимофій охоче погодився стати хрещеним батьком. Ось у неділю Охрім запряг буланых, посадив на воза Мелашку з донькою, сусідку Дарію – хрещену маму – і поїхали до церкви. По дорозі забрали Тимофія.

А в цей час в оселі Охрїма Лободи баба Мстислава, яку обрали почес-

ною і яка добре розбиралася у старовинних обрядах, варила хрестильну кашу – з медом, вершками, маслом, яйцями, аби Варочка зростала здоровою і дужою. Поки готувала страву, в церкві дівчинку охрестили. Ось на подвір'ї зупинилися баскі коні.

– Тпру-у-у! – в хату долинув дужий голос Охріма.

– Як ви тільки вчасно! – баба Мстислава вийшла на поріг. – Каша вже готова.

Вона поставила на стіл, який стояв під розлогою яблунею, два горщики, замотані у дві великі хустини. В одному була каша, в іншому – квочка з курчатами. Хрещеному батькові Тимофію належало вгадати, де страва. Для Тимофія це особливих труднощів не складало. Один горщик був мовчазний, з іншого долинав писк курчат.

– В оцьому, – показав десницею.

Потім йому належало ще викупити кашу. Тимофій дістав із кишені гроші, поклав на церату.

– А тепер ще й ми добавимо, – додала кума і також поклала поряд зіжмакані асигнації.

Тут усі, хто сидів за столом, кинулися викупувувати. Зібрані гроші віддали Мелашці.

Коли каша була викуплена, хрещений батько підняв горщик високо вгору, аби дитина була рославою, і розбив об край столу – на щасливе й радісне життя.

– Дякуємо, куме, – Охрім Лобода почав збирати черепки. Один із них засунув у кишеню, інші – виніс на город – на щедрий урожай.

– Ох, і смачнюща яка! – чоловіки й жінки весело перемовлялися, смакували кашею. Хто ж її таку приготував? Це ти, Мелашко?

– У нашому краю, де я жила, не було такого звичаю. Це дякуйте почесній бабі Мстиславі, – усміхненим поглядом обдала невеличку на зріст, сухорляву, але жваву із численними зморшками на обличчі бабусю. – Це вона у нас така славна куховарка.

– А де ж ви навчилися? – навперебій розпитували жінки.

– Мене навчила моя свекруха, – баба Мстислава набрала поважного вигляду, – у старовину на хрестини варили кашу. І пшоняну, і гречану, і ячну. Яка кому була до смаку. А то ще у нас празник був – день Килини. Кашу варило все село. Просто на вулицю столи виносили. Пригощали одне одного. Було йде сліпий жебрак чи подорожній, обов'язково посадять за стіл, пригостять. Це обіцяло достаток в оселі протягом року. А то ще я вам не сказала: на хрестини подавали кашу «з потіхою». Її варили спеціально для батька новонародженого: заправляли перцем, гірчицею, хріном.

– А для чого так, бабусю?

– А це для того, люди добрі, аби чоловік міг відчути, як нелегко жінці при пологах.

Хрестини тривали до пізнього вечора. Випивши добру чарку і вволю наївшись, люди веселі, радісні та збуджені розходилися по своїх домівках.

VI

Усе було добре. Життя йшло своїм плином. Варя підростала, разом зі своїми братиками й сестричками бавилася в дитячі ігри.

Та ось Мелашка знову завагітніла. Більше народжувати не бажала – досить! Четверо чужих та троє своїх. Аж семеро! Треба ростити і ставити на ноги. І тут трапилося непередбачене – намагаючись позбутися дитини, жінка померла. Охриму тоді ще не було й п'ятдесяти, як зостався вдівцем. Ходив сам не свій. Зробився чорний, немов земля. Меншенькі Охримові діти називали няньку мамою. Стиснулося від болю добре і жалісливе серце Марусі. Вона голубила їх по черзі й непомітно витирала сльози.

– Бачу, Марусе, діти до тебе прикипіли, – небавом озвався Охрім. – Я тебе дуже проситиму: не сироти їх, заміни рідну маму.

Дівчина погодилася вийти заміж за Охріма. Згодом завагітніла, народила хлопчика Степана, а ще через три роки на світ білий з'явилася Оленка. Та при третіх пологах Маруся померла. Дитя також загинуло в утробі матері.

Одружившись удруге, Охрім буцім на світ народився, до нього так неначе сили повернулися, запраглося жити. Збирався ще докупити землі, збудувати нову оселю, аби не так тісно було – дітки підростали. І раптом – такий удар! Його вже перенести не зміг. Зробився замкнутий, відлюдкуватий, так неначе очманів. До роботи руки не лежали. А якщо й почне щось робити, одразу кине, друге розпочинає, дивись, уже знову за щось хапається. Тоді дивиться – і те не кінчив, і те. Ходив чорний, немов тінь. Якби хто з сільчан забачив його – не впізнав би. З кремезного і дужого, мов дубок, перетворився на зачучвереного і зморшкуватого, немов перестиглий опеньок. Рожевощоке опукле обличчя зробилося одутлим і блідим, губи зшерхли, як вода на ранньому морозі. За що не брався, аби відволікати увагу, перед очима стояла злегка засмучена, русокоса Маруся. Спати ляже, тільки очі стулить – і вона вже тут як тут перед ним. Не стерпіла душа – справив сороковини, а другодні у нього розум буцім помутився. Підпалив солом'яну покрівлю на хаті. Заснуле від літньої спеки село розбудили тривожні дзвони. Вони бемкали то в

одному кінці, то в іншому. Люди, схопивши вила й відра, спершу від жаху немов оторопіли – не знали куди й бігти.

– Хто горить? – перепитували одне в одного.

– Переселенець.

Цим було сказане все. Люди одразу гайнули до обійстя Охріма Лободи.

Згоріла лише покрівля – хату вдалося врятувати.

– А де ж господар? Куди він подівся? – безпорадно запитували одне одного люди.

Підійшла збентежена сусідка, її всю лихоманило:

– Я бачила, як він у колодязь стрибав. Тільки ноги змигнули.

Харитон Месеча обв'язався віжками, чоловіки опустили його до колодязя. Підняли Охріма. Тільки вже неживого.

м. Чернігів

* * *

ВІД РЕДАКЦІЇ: З нагоди 70-річчя від дня народження журналіста й письменника, нашого постійного автора Віталія Леуса та враховуючи сумлінну і плідну працю, за самовідданість і зразкове виконання професійного обов'язку, спрямованого на розвиток та зміцнення незалежної України, нагороджено знаком народної пошани – орденом «За розбудову України» та Міжнародною патріотичною медаллю Івана Мазепи.

За особисті досягнення в літературній творчості, а також за вагомий внесок у відродження духовності й культури українського народу Віталій Леус удостоєний також нагороди Національної спілки письменників України – медалі «Почесна відзнака». Вітаємо!

Тамара МАРЧЕНКО

Тамара Марченко народилася 1 березня 1951 року на Чернігівщині. Закінчила філологічний факультет Ніжинського педінституту імені Миколи Гоголя. Заслужений вчитель України.

Упродовж багатьох років керувала літературним гуртком «Проба пера» на Роменщині, із якого вийшло немало обдарованих особистостей. Ініціатор створення першого в Україні літературно-меморіального музею вчителя-поета Йосипа Дудки, співавтор музейної експозиції про поета української еміграції Леоніда Полтаву, які входять до Державного історико-культурного заповідника «Посулля».

Автор збірки поезій «Мій Едем», «Не зупиняйся!», а також повісті про художника з Роменщини Миколу Троценка «Пензлю, небо твори!», публікацій в періодичних видання України й Росії, колективному збірнику «Тихая ночь», альманасі «Ромен», книзі «Роменщина літературна».

Нині готуються до друку книга публіцистики про земляків «Крізь нас пройшло майбутнє» та збірка поезій «Поліфонія до...».

ЦЯ МИТЬ НЕ ВЕРНЕТЬСЯ НАЗАД

* * *

Сміються вареники у миснику.
Бабуся ліпила їх з піснею.
Із піснею — внукам на втіху.
Вмостились, як птахи під стріху,
Притихли, чекають онуки.

А вправні бабусині руки
За ділом, смачною роботою,
Охайно сирочок замотують...
Макітру і глиняний глечик
Виймає старенька з печі.
Сметана-парнуха свіжа
Ото вже смачнюча їжа...
Ану, налітайте, внуки!
Вареники — теж наука...
Ліпила, варила, дбала,
У вареники пісню вклала.
Поставила, перехрестила,
До столу дітей запросила.
Усе перероблено діло,
Як сонце, на покуті сіла.
Сміються вареники у миснику.
Бабуся ліпила їх з піснею.

* * *

Дуб стоїть серед діброви,
Він насунув сумно брови,
Посміхатися не хоче,
Дощ листки його полоще.
Плаче стовбур непомітно...
Дощ січе одноманітно.
Дуб свічею догора,
Бо на все своя пора.
Так влаштований цей світ,
Дуб старезний, ніби дід.
Був натхненням для митця,
Тож, життю нема кінця?..
Дуб залишиться в картинах,
Пам'ятатиме людина
Його крону і листки,
Бо мистецтво на віки
Відображує природу.
Буде дуб служить народу,
Не помре він, не загине
У полотнах і картинах.

* * *

Серце вщухло, і сльози висохли...
О бентежній оцій порі
Пролітають у небі високо,
Повертаючись, журавлі...
Привітання нам птахи виткали
У веснянім моім селі.
Рідний край розквітає квіткою,
Прикрашають його журавлі.
Одридалося, сльози висохли,
І душа піднімається високо!

* * *

Як наречена, білий сад,
Ця мить не вернеться назад...
Пелюстка з вишні обліта,
У забуття спішать літа.
Ця мить весни несе неспокій,
Лишає в серці слід глибокий,
У думці, в слові, в почуттях,
А в них вміщається життя...
Зліта пелюсточка з руки,
Для весен — мить, для нас — роки...

* * *

Обійми окільцюють груди,
Що поговор нам, що злі люди?
Не час вести себе обачно,
Я егоїстка, однозначно.
Нікому щастя не віддам,
Ти мій коханий, мій Адам.
Не вірю в почуття фальшиві,
Бо ми з тобою лиш щасливі.
Вже розпочався наш роман.
Залижем кров душевних ран...
Крізь миті, місяці, роки
Рука торкається руки.
Чекала стомлена душа

Почуть сопілку Лукаша.
Невже ця музика приснилась?
Удвох зустрійтесь нам судилось.
Сопілка рветься до польоту,
Роман узяв високу ноту.
І зазвучала баркарола,
Що перешкоди поборола...
Обійми окільцюють груди...

* * *

Пам'яті поета Йосипа Дудки

У Широкому Яру, у Дудки в хаті,
Ніхто ніколи не стрічав пілатів,
Вони самі шукали собі жертву...
Та Дудка мав натуру вперту,
Пізнав пілатівську породу
Не розуміть свого народу.
Терзали, мучили, карали,
Мов кров пили... Не видавать...
Торує шлях дочка Надія,
Правдиве слово далі сіє!
Не вибуває родовід,
Зростає, шириться у світ,
І далі Дудка нам пророче,
Він відкрива незрячим очі,
Щоб не жили вони сліпцями,
І не блукали манівцями,
А будували мури-стіни
Своєї вільної країни.

* * *

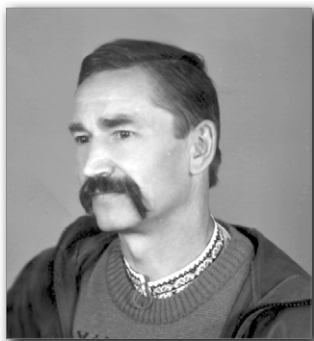
Радістю сповнений нинішній день,
Вчуся любові у Пісні пісень.
Скільки розмаю і скільки простору!
Коню, мій коню, весняний твій норів.
Легко долаєш бар'єр на льоту,
Вчасно поставив мені ти мету

Вчитись любові у Пісні пісень.
Радістю квітне весняний цей день.
Коню, мій коню, лети, не спинись,
Музи чекають, Пегасом трудись,
Будь моїм березнем довго чеканим,
Коню Пегасе, лишайся коханим,
Вірність свою ти мені бережи,
В небо здіймайся, натхненно служи.
Коню, мій коню, озвися, Пегасе,
Будем долати бар'єри ми разом.
Весни квітують! І музи із ними,
Дибляться коні — розвихрені рими
Крила шукають в поезіях сміло,
Криза минула, душа відболіла.
Радістю в небі Пегас промайне,
Видно, вітає крилатий мене!

* * *

Ударив грім, борці землі повстали,
Бо совість, честь ніколи не мовчали.
І легко серцю, на душі вірада —
Чекає ворога тепер відплата.
Захоплює сердець моральна чистота,
Вона, як сад весною, розцвіта,
Несе надію доньці й сину
На вільну, чесну Україну.

м. Суми

Михась ТКАЧ**Я ЗАБЕРУ ТВОЄ ЖИТТЯ**

Він завжди називав мене Ростиком і замріяно усміхався. Таким його й бачу. Уже друга година ночі – весь у білих бинтах йду до міського саду, досі незнаного. І не я то, а мій друг Назар, побратим, якого вже ніколи не зустріню. Тепер ми – одне ціле. Невідступна уява, і голос живий, схвилюваний... І недомовлена розповідь, – вразлива історія його взаємин з дівчиною, сприймається як щось особисте, пережите. Це вчора почув її на блокпосту, куди Назар прибув після реабілітації, і не можу забути. Ношу в собі майже дослівно ...

– Йду до міського саду, можливо, востаннє, – занурююся в листопадовий багрянець. Уже сутеніє, на обрії заграва – вразлива і болюча, як кров на тілі бійців – помітно гасне – помирає день. У проміжках дерев насупилося довкола все: скорботно, аж моторошно. Старі клени вже згубили позолоту, зігнулися, припишкли, певно, важка для них ця втрата. І стрункі берези, що стоять парами, звели розгублено білі руки до ще просвітленого неба, заціпеніли в зажурі. Осінь безжалісно роздягла їх, оголила білосніжні тіла, то від сорому ховають очі, хиляться одна до одної і тихо ніби шепчуться про щось. Можливо, про мене... У гушавині, де заліг присмерк, пахнуть прив'ялі трави, живиця і дівочі уста... І тиша

загадкова. Не чую – ані скаженого свисту, ані чийогось зойку... Думаю про це і боюся, аби не наврочити.

Тут я не випадковий і не тимчасовий гість. Був у саду вчора, позавчора, і раніше сюди ходив... Серце моє випурхнуло з грудей як пташка і поселилося на дереві давно, ще тоді, як був зовсім малим і ходив сюди і в гай, що звівся поза садом, босоніж крізь білі тумани. Але не кажу про це вголос, не кричу на весь світ.

Йду поволі по не протоптаних стежках. І якийсь дивний стан: нема бажання будь з ким зустрітися. Хочеться бути на самоті серед цих мовчазних дерев, що не мають агресії, не зраджують як люди, хочеться вслухатися в цю живу, не оманливу тишу. І враз помічаю за кілька метрів Надю: її постать вимальовується у густих сутінках білою плямою...

Я гадав, що з'явиться. Побачення їй не призначав. Сама прийшла, як завжди....

Цю дівчину, що блукала, як і я, в саду самотня, зустрів якимось навесні. І не обійшов. Високий стан упав у очі, привабило довге волосся, кольору стиглої пшениці, і сині, надто вразливі очі, в яких уже глибоко заліг смуток. Безбарвне, досить бліде обличчя пасувало до пізньої осені. І вся вона чимось нагадувала русалку, що ніби вихлюпнулась щойно з води. Щось у неї було відмінне від сучасної молоді. Так ніби дівчина випадково потрапила в наше сьогодення з іншого відтинку часу, можливо, з якогось забутого села середини минулого століття. Дивувала мова – простецька, наївно відверта. Її неадекватна поведінка, нестримні почуття. Таких я бачив тільки в кіно. І це насторожувало. Той вечір міг би й забути – не сталося. Вона знову прийшла... Відтоді бачився мало не щодня... Дівчина опинялася у саду загадково, виходила якимось раптово з вечірнього мороку, наче випливала з води. Та моє серце, поцілене зрадою іншої, мовчало...

У якусь мить Надя стає поруч – ніжно тулиться до плеча. Схвилювано дихає.

– Я так боялася, що не прийдеш. Можна, побуду з тобою?

– Хочеш забрати у мене самотність?

– Не будь сердитим. Є так багато чого тобі розповісти. Не маєш наміру слухати?

– Я цього не сказав.

– Ти такий сьогодні гарний, Назаре. – Дівчина захоплено хапає мене за лікоть, зазирає в очі.

– Надю, не треба лестощів. У моєму голосі помітне невдоволення.

– Ой, ти такий... Надя ревно сахається. І вмить пускається на балачки.

Йду поруч, а душа на Сході. Реабілітація, яка майже півроку проходила серед цього зеленого царства, поминула. Добре, що зрослися посічені осколками кістки, і болю майже не відчуваю, то лише у вухах свинцева злива, інколи глухий дзвін, так ніби б'є хтось поруч у залізну

рейку. Зізнався матері про свої наміри – плаче... Пробач, кажу, мамо, обіцяв хлопцям: якщо виживу у шпиталі – повернусь. Пролита кров кличе мене на передову – не для помсти російським бандитам, а для перемоги.

І в ці хвилини мені байдуже до всього, до того, що десь у світі зіткнулися потяги, якась дівчина вчинила самогубство чи то обікрали багатія-олігарха, котрий давно сам обібрав без жалю мій народ. Думаю про наводницю з мого танка, дівчину Мар'янку. Перед очима її тоненькі руки, неймовірно швидкі рухи біля прицілу. Її теж контузило – це вже вп'яте – але з шпиталю вона втекла: вийшла з палати, щоб випалити цигарку, – і подалася на передову. Біда, що в неї всі документи недавно згоріли в речовому мішку, коли снаряд упав на бліндаж. Але знаю, що родом вона з Донецька. І непокоїть одне: рідний дядько, полковник ФСБ, погрожує викрасти дівчину і вивезти до Москви. І брат, який засів по той бік разом з російськими бандитами, мріє захопити в полон. На неї стільки пасток! Боюсь за її життя. Думаю про те, що ми стоїмо, як мішені, перед бандитами. І голос Наді десь поза мною.

– А я тебе вчора тут дві години виглядала. Зупинилась і стою біля тополі, коли це підходить знайомий. Ну який знайомий? Колись ще в ранній молодості підійшов з друзями один хлопчина, такий, нічого собі, звати його Іван, – про тебе тоді нічого не знала, – і запросив 9 Травня святкувати. До гурту приєдналося ще кілька дівчат. Поїхали ми, – я ніколи там не була, можливо, й не буду, – на Стрижень, у самий кінець міста. Там все було по ділу – гуляли, засмагали. Здається щось і пили – не пригадую. Після чого він запропонував прогулятися понад річкою, як відійшли, то тягнув за руку, домагався, щоб віддалась, а я сказала – ні! З того часу більше не бачила, потім чула, що вроді одружився. А це став з'являтися у місті. Як тільки зустрине, то починає балакати, а я відвертаюсь. Отак оце його знаю.

Надя зазирає лагідно мені в очі, обличчя, як осінні барви.

– Ти слухаєш?

– Аякже.

Почав допитуватися: чого в саду сама, кого чекаю? А потім запропонував відвідати театр. Я відмовлялася, мовляв, погано одягнена. А він: та нічого, я теж з роботи. Ну, думаю, тебе однак немає, піду. Правда така цікава оперета була. Сподобався мені хлопчина, що грав головну роль. І дівчата танцювали не біди. Коли вийшли з театру, то зупинився: давай поговоримо. Ти ще не вийшла заміж? А тоді про себе хвалиться: було, одружився, сину вже п'ять років, але не живу. Чому – це багато розповідати. Був у АТО, втратив осьде руку. А під кінець розмови каже: давай поженимось. І оце на сьогодні призначив побачення. Йду додому і так мені плачеться, що ти нікуди не запрошуєш.

– І це все, що ти хотіла мені сказати?

У моїх словах чути іронію. На дереві одірвався прижовклий листок,

певне, останній і, чіпляючись за гілля, поволі опускається до ніг Наді. Вираз обличчя в неї відмінюється, вогник в очах помітно гасне.

– Ні! Зараз скажу, Назаре, таке, від чого стане моторошно. Не будеш сердитися?

– Говори.

– Ой, мені вчора все розповіли про твою сім'ю. Такий ти – нічого не признавався. Тепер зрозуміла, чого ведеш себе так.

Хтось уже доніс про мою родинну драму, думаю. І від того стає якось не по собі, прикро, гріх мій болить, відчуваю провину, що не сказав правду Наді тоді, ще на початку. Однак мовчу, чекаю, що скаже далі. Та й не знаю, що відповісти на те.

– У тебе є син... Боже, як це мене вразило! Таке ніколи в голову не приходило. Ти одружився на сусідці, з якою ходив до школи. Пожив у неї, може, рік, потім пішов добровольцем в АТО. Поки перебував там, дружина потайки зустрічалася з іншим. Про це ти дізнався, як одужав в шпиталі і повернувся додому. Жити не став з нею, а перебрався до матері. Знаю, любиш її, переживаєш, але не можеш простити зраду.

– Нащо вигадувати.

– Назаре, повір, мені розповідають, – стою, слухаю, а в голові щось незрозуміле. Те, що ти був одружений, догадувалася, а ось що дитина... Порожнеча якась на серці стала. Прийшла з роботи, лягла – і сплю наче і не сплю, все в мені перевертається, ніби в прірву якусь лечу. Думалося всяке: я б забрала твою дитину, виростила, але яка мати віддасть. Ну, не мовчи, Назаре, скажи щось. Це правда?

У Наді розчулене обличчя, в очах застиг страх. Бачу, як їй хочеться почути оте слово «неправда», однак кажу: так! Вона дивиться якусь хвилину кудись у глибину саду, а може, й далі і мовчить. Мовчу і я, наче хтось скував мені вуста..

– Коли любиш людину... В мене, Назаре, нічого до тебе не змінилося. Тільки тягар на душі такий, що вимовити несила. Не знаю, що робити, як буду жити? Ревную до всіх. Кілька днів побачила тебе в місті з дівчиною, то не знаходила собі місця. Мене бісило, крутило, світ перевертався. Все валилося з рук, все видавалося нікчемним і зайвим. Наче б бігла, кричала, що у мене украли кохання.

– Тобі ж не сімнадцять, – зауважую. – Відійди, забудь.

На моїх устах такі сухі і жорсткі слова.

– Не відійду, не зможу. Скажи, чому не відштовхнув тоді спочатку? Бо тобі було важко. Мовчиш. Знаю, ти ніколи на мені не женишся. Бо що я в цьому суспільстві – безхатько. Блукаю у саду, побіля річки – це моє помешкання. Іншого немає – і не буде ніколи. Де його взяти, за що побудувати? За свою працю маю тільки на хліб. І ніхто мені не допоможе. Батько покинув нас, коли ще була маленькою, а потім і мамі не стало... У

цій країні, де купка багатіїв у золоті купається, а інші жебракують, нічого в житті не доб'юся. І заміж не вийду. Я тут відчужена і не потрібна нікому. Так і житиму у самоті.

Німа тиша – як розпач.

На моїх вустах печать. Шкода стає Надю, і не тільки її, а й тисячі інших дівчат, яким важко сьогодні влаштувати своє особисте життя, важко, бо опинилися у скрутному становищі – безробітні, безпритульні, багато з них давно в рабстві, працюють, як найманці, по дванадцять годин у місцевих багатіїв за копійки, тільки щоб вижити. А ми в цей час помираємо на фронті. На серце лягає, як на пізню отаву, густий туман. Кажу не стільки Наді, як собі: – Не буде так вічно. Скоро все зміниться в Україні. І ти, Надю, знайдеш свою долю.

– Не вірю. Не хочу більше думати про це. Певно, так було потрібно, щоб я тебе пізнала, щоб взяла цю муку в своє серце. І вже ніколи тебе не втрачу, бо ти в мені... Я заберу тебе з собою... Почуття людині потрібне, як повітря. Без нього жити неможливо. Я б могла вийти заміж за того хлопця, Івана, прожити з ним відведений Богом час, постаріти, засохти, як бадилінка восени, так і не пізнавши оцих солодких мук, які наповнюють моє єство таким духовним багатством, ради якого готова від усього на світі відмовиться. І не треба мені нічого, нічогісінько, тільки б ти був. Якби хоч трохи краще відносився. Не залишай саму. Прийди завтра.

– Не зможу. Завтра відправляюся на Схід...

– Тепер не побачу тебе цілу вічність.

– А може, й більше...

– Чому так кажеш?

– Це не мої слова.

У темряві заворушилася крона від подиху вітру, що з'явився зненацька, тріснула гілка, під ногами зашаруділо опале листя від моїх кроків.

– Не йди, Назаре. Побудь ще. Приходь у середу, я буду в саду.

– Не говори цього.

Надя дивиться кудись задумливо, нараз притьмом хапає мою руку.

– Зачекай! Ще не все сказала... Хочу, щоб ти знав. Я вагіт...

Йду в з міського саду, в якому ніколи не був. Йду крізь густий багрянець, неначе пливу у хвилях опалого листя. І пам'ять мовчить. У ній немає продовження розповіді – її обірвала міна, що впала на бліндаж... І тепер ніколи не довідаюся, які слова сказав Назар Наді востаннє. Як і ніколи, мабуть, не зустріну цю дівчину, але її високе почуття до мого друга надто зворушує зболене серце і бентежно бринить над Назаровим садом, у сутінках якого, певно, блукає самотня жінка, схожа на русалку, все ще сподіваючись на диво.

Тетяна ЧЕРЕП-ПЕРОГАНІЧ

Аналізувати ліричні поезії Тетяни Череп досить не просто, бо як «переказати прозою» творчі миттєвості, порухи почуттів, коли це – зрух серця, спалах душі, відгук коханого слова, *«коли панує скрізь весна»*. Краще порадити читачеві самостійно побути в обіймах ліричного слова, почуттів, котрі несуть тебе в неозорі далі, а душа *«душа п'яніє в зорянім просторі»*.

*Дмитро Головка,
лауреат премії імені Павла Тичини.*

З КНИГИ «БЕРЕГ ЛЮБОВІ»

Щасливі

Літо холодне теплом нас огорне,
Буде нам добре в обіймах міцних.
Кажуть, любити сьогодні не модно,
А на волосся цілунок твій ліг.

Білих ромашок яскраві букети
Уплетемо у вінок поміж мрій.
Хай про нас пишуть сучасні поети,
Що ми щасливі в любові своїй.

Літо холодне теплом нас огорне,
Травами схилиться радість до ніг.
Кажуть про те, що любити не модно
Ті, хто любові в серцях не зберіг.

Ходімо в гай, де ніжно пахнуть трави

Ходімо в гай, де ніжно пахнуть трави,
Де роси нам чіпляються до п'ят.
Де сонце хазяйнує кучеряве
В країні сиріжок і маслят.

А поруч мохом вкрилися стежини,
Хизується ромашка золота.
І солодко всміхається ожина,
Зозулі відраховують літа.

В казкову мить, коли приходить вечір,
І з зорями співають солов'ї,
Я руки покладу тобі на плечі,
Закохані ми підемо в гаї.

Зустріч

Сховалось сонце у жита,
Захмарилось безкрайне небо.
Змінилась я – давно не та,
І не такого стріла тебе.

Дощем сипнула літня ніч,
Замовкли солов'ї-нахаби.
Та не піду від тебе пріч, –
Мене ти усмішкою звабив.

Дарма, що вітер розгнівивсь,
До ранку спокою не буде.
Візьми мене... І, як колись,
Цілунками розбещуй груди.

Крізь морок вирвалось тепло,
Роса росинку обіймає.
Як добре знову нам було.
Та хай про це ніхто не знає.

Не до співу мені

Так, я та пташка,
Що тремтіла в твоїх долонях.
Серце якої
Зумів полонить словами.
Не до співу мені:
Сльозинкою гіркою
Я по долі твоїй пробіжу.
Відпусти ти мене –
Загублюсь поміж хмар
Опечалена.
Маю крила в душі,
Тільки ж серце любов'ю поранене.
Не до співу мені:
Болючою згадкою
Зачеплюсь за сумління твоє.
Будь-що буде.

* * *

Ви про щось казали? Я не знаю.
Я не зрозуміла Ваших слів.
Ні, я поза хмари не літаю,
Просто човник мрій моїх згорів.

Той вогонь хотіла погасити,
Та чомусь затрималась в путі.
Я не зможу більше Вас любити, –
Ви печальна втрата у житті.

І нехай душа болить прощанням,
Та повірте сказаним словам:
Я сьогодні віддаюсь востаннє
Нашим скороспілим почуттям.

* * *

Не від морозу сльози, ні,
А від набридлої розлуки.
Прийди і усміхнись мені,
Я простягну назустріч руки.

Між нами зовсім не зима.
Лише обставини. Так треба.
Але без тебе я сумна
І нещаслива я без тебе.

У снах лиш ти, в думках лиш ти.
Снігами засріблились далі.
Та почуттів не замести,
Вони з добра, а не з печалі.

Надворі заметілі знов
Ведуть свої набридлі жарти.
Тільки ж цвіте в серцях любов,
І ради цього жити варто.

Як тепло у батьківській хаті

Як тепло у батьківській хаті
Регочуть дрова у печі.
На дворі ж морози кудлаті
Потріскують вдень і вночі.

Смакуєш сидиш пирогами,
Забувши про все і про всіх.
А січень – то в шибку вітрами,
То снігом впаде на поріг.

Сусіди заходять. Розмови
Цікаві, кінця їм нема.
Я щиро їх слухаю мову,
Ділюсь одкровенням сама.

В душі моїй так, ніби свято.
Нема ні турбот, ні тривог.
Хвала тобі, батьківська хато,
Нехай береже тебе Бог.

Іванова дружина

В селі сміються всі з Івана.
Привіз собі із міста кралю.
Ач, напамидилась, рум'яна,
Справжнісінька вітринна ляля.
«Така корівки не подоїть,
Зрання сніданку не зготує», –
Сусіди хлопцеві говорять.
Та балачок Іван не чує.
Йому як сонце є та жінка,
Тривожать душу очі сині.
Щебече щось до нього дзвінко
Його жона, його богиня.
А люди? Люди хай говорять.
Їм тільки дай на це причину.
Світає ... Біля печі ходить
Міська Іванова дружина.

* * *

Світло моєї душі –
Жіноча краса і сила.
Світло моєї душі –
Доля ясна, незрадлива.

Щастя – звичайне, просте,
Радість – земна, розквітла.
В серці любов росте,
Світу від неї світло.

Для перемог живу,
Не для поразок. Я – жінка!
Треба буде – зірву
З неба найвищу зірку.

Мало буде тепла, –
Сонцем світити стану.
Я і дружина, й сестра.
І наречена, і мама.

Щира, натхненна, свята...
Тільки ж кохайте мене!
Світло своєї душі
Вам віддаю щоденно.

Ремонт

Познімали
старі фотокартки із стін,
рушники вишивані.
На яких
солов'їно лунав передзвін
кольорами кохання.
На долівку
підлога соснова лягла
і шпалери на стіни.
Вже хатина не та,
що раніше була
у старої Марини.
Вийшла тихо
на двір,
щоб думки розігнать
неспокійні, невтішні.
А до неї
ще свіжим гіллям шелестять
вранці спилянні вишні.
Діти роблять ремонт,
внуки роблять ремонт.
Не питають поради.
А в старечій душі
третій день дискомфорт

і ні краплі розради.
Може, треба радіти
турботам сім'ї –
обновили ж хатину.
Та, здається,
поклали нащадки її
ще живу в домовину.

Одинока

Вона одна. Дочка живе десь в місті,
Колись писала, що й онуки є.
Та поруч тільки ластівка у стрісі
Із року в рік свої гніздечка в'є.

Вона одна. Самотня і печальна.
А ще літа – нестримано-швидкі.
А ще негода люта і безжальна
Вітрами загляда в усі кутки.

Душа болить... Ну чим так завинила
Старенька перед Богом та людьми.
Усім завжди одне добро робила.
А що за те – лиш згустки сивини.

Зайшла сусідка розтопити грубу,
Кладе на стіл гарячі пироги:
– Та Ви не плачте, тітко. Щось вже буде.
Не все ж тільки погане навкруги.

На стінах – родичів старі портрети,
Їй би до них, у ту далеку путь.
Щоб з пам'яті земне навіки стерти,
Щоб всім усе пробачить і забудь...

Вона одна. Дочка живе десь в місті,
Колись писала, що й онуки є.
Та поруч тільки ластівка у стрісі
Із року в рік свої гніздечка в'є.

Петро НЕСТЕРЕНКО

Петро Андрійович Нестеренко народився 2 лютого 1944 року в селі Галайбині Борзнянського району на Чернігівщині. Закінчив філологічний факультет Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М. В. Гоголя (нині – університет), а журналістську освіту здобув у Києві. Саме цьому фахові віддав півстоліття. Працював у Борзнянській і Варвинській районних газетах Чернігівської області, а з лютого 1969 року – на Сумщині: в обласних газетах, редактором Тростянецької, Сумської та Великописарівської районних газет, кореспондентом газети сумських машинобудівників, власним кореспондентом всеукраїнських газет «Радянська Україна», «Урядовий кур'єр», «Сільські вісті». Продовжує друкуватися у часописах України.

У творчому доробку П. А. Нестеренка – 26 художніх та художньо-документальних книг. Член Національної спілки письменників України і Національної спілки журналістів України. Лауреат премій імені Леоніда Глібова, Пилипа Рудя, Миколи Теницького.

ФІАЛКИ ДЛЯ БАТЬКА

- Підемо в ліс. На лижах.
- Погода не лижна. Подивись, як мете.
- Ну і хай.
- Мабуть, і лижні не видно.
- А ми прокладемо нову. Я піду попереду. Одягайся.
- А може, давай завтра?
- Ні. Я піду діставати лижі. А ти одягайся.
- Ну, добре...

Син наполог на своєму, пішов за лижами, а батько неохоче почав натягувати черевики – шорсткі, холодні, ніяк не налазили на товсті вовняні шкарпетки. Потім довго зашнуровував їх, тягнув час: не хотів виходити на мороз.

А син дістав уже лижі, зодягся і стояв поряд, нетерпляче переминаючись із ноги на ногу.

– Готовий?

– Начебто.

У таку погоду вийти з тепла на вулицю – все одно, що пірнути в ополонку: від різкої зміни температури перехоплює дух. Батько мружить очі, відвертається від пронизливого вітру, а син насторожено поглядає, боячись, що той передумає.

Та батько вже опустився на коліно і приладжує до черевика лижу.

– Тобі допомогти?

– Не треба. Дуже туге кріплення...

Нарешті рушили. Хлопчик ішов попереду – прокладав лижню, немов криголамний буксир, що торує фарватер суднам. Він квапився і робив чимало зайвих рухів. А батько, поки не розігрілася кров і не пройшла задишка, важко перевалювався з одної лижі на іншу.

– Нічого, що мете! – через плече крикнув син. – Так навіть цікавіше!

Батько не відповів: беріг дихання. Завірюха біла з правого боку, німіло підборіддя. І треба ж було в таку негоду теліпати до лісу!

Батько ковзав на лижах, опутивши голову, щоб захистити обличчя від колючого сніжного пилу. Бачив лише дві блискучі смужки – лижню, прокладену сином. А коли час від часу розпрямлявся, то перед очима виникала витягнута, ледь сутула синова фігура, запорошена снігом, уперта, невтомна. Здавалося, не зупини його – і хлопчина, не переводячи дихання, піде напролом через ліси й укриті заметами поля. Іноді, аби переконатися, що батько не відстав, син озирався, і тоді з-під його вій, на які налипли сніжинки, весело зблискували очі.

Так дійшли до яру. Син зупинився і дочекався батька:

– Ти тут не з'їжджай. Там, лівіше, є пологий спуск.

– А ти?

– Я й тут зможу...

Батько подивився на сина і згадав, як зовсім недавно – років п'ять тому – учив його ходити на лижах і вибирав невисокі гори, щоб хлопчик не впав і не забився. Тоді син сперечався: «Я не маленький!» – і вимагав, щоб його повели на велику гору. А зараз он як витягнувся! Над верхньою губою з'явився темний пушок, і він говорить батьку: «Там, лівіше, спуск пологий...». Що ж відповісти – я не старенький?

Батько до себе посміхнувся, йому стало весело та спокійно від несподіваної синівської опіки. Відчув у всьому тілі легкість, і захотілося неодмінно з'їхати з крутої гори. Руки натиснули на палиці, тулуб подався вперед, а погляд опинився в білому приголомшуючому коловороті снігу. Очі самі замружились... Він утратив рівновагу і наступної миті вже не зміг утриматися на ногах. І зразу ж поруч виріс син:

– Ти забився?

– Нічого... Все в порядку.

Син допоміг піднятися і почав обтрушувати рукавицею.

– Чому ти тут з'їхав?

– А що?

– Я ж говорив: там, лівіше, спуск пологий... Ну, підемо далі? Батько відчув біль у нозі, на яку впав, але не хотів, щоб син це помітив, і поспішливо сказав:

– Так, пішли. Іди вперед.

Син легко зрушив з місця, наче його підхопило вітром, запрацював руками часто, розмашисто, мов крильми, і здавалося, зараз – якщо візьме добрий розгін – відірветься від землі й полетить над гостроверхими ялинами.

Батько обережно переносив центр ваги на здорову ногу й не стільки відштовхувався палицями, скільки обпирався на них. Рухатися було незручно й боляче. Завірюха вщухла. Блідий серпанок заплутався у стовбурах дерев і прутиках чагарнику. Вітер уже не здував з ялинових лап накіп снігу. В лісі настав спокій.

Можливо, й насправді треба взяти було ліворуч, де пологий спуск. Батько подумав про це і розсердився на себе, а разом і на сина, котрий легко, немов невагомий, ковзав далі, байдужий до того, як там, позаду, шкутильгає батько.

Хлопчик – ніби прочитав його думки – зупинився і, не озираючись, запитав:

– Чуєш?

Батько зупинився і прислухався. Похитав головою, бо не чув нічого, крім гупання свого серця.

– Розв'яжи тасьми на шапці, – порадив син.

Він зняв рукавиці, розв'язав – і раптом його слух наповнився поспішним переливом багатьох маленьких дзвіночків, які бриніли на всі лади, заглушали і шелест вітру, й удари серця.

– Де це?

– На отій он ялинці.

Батько примружився і побачив безліч маленьких в'юнких пташок, які перестрибували з гілки на гілку і при цьому виводили короткі тонкі трелі.

– Це пташенята, – сказав син. – Ти не пам'ятаєш, як ці птахи називаються?

Він похитав головою.

– Які чудові, правда?

Пішли далі. Батько постійно прислухався, чи не трапиться ще подібне диво, та зустрічні ялинки були беззвучними. Боліло коліно. Рухався, опустивши голову, стараючись більше ковзати здоровою ногою. Несподівано помітив, що син зупинився і спостерігає за ним.

– Ти не стомився? – запитав хлопчик, зустрівшись своїми очима з батьковими.

– Ні. А ти?

– Постій тут. Я зараз...

Син звернув зі стежки і, приминаючи лижами високий пухнастий сніг, подався у глибину лісу. Батько стояв, обіпершись на палки, і стежив за хлопчиком – той наче щось шукав. Несподівано зупинився, присів і почав розгрібати сніг.

– Ти що шукаєш? – крикнув батько. – Скарб?

– Ага... Ти відпочивай, відпочивай!

Він і відпочивав – стояв, як лелека, на одній нозі, а хвору – розслабив. Коліно горіло.

Через деякий час син з'явився на стежині. Рукавиці тримав у зубах, лижні палки затиснув під пахвами, почервонілі від морозу долоні склав корабликом: щось ніс, ніс обережно, як несуть вогонь. Підійшов до батька і простягнув руки – у долонях лежала бузкова плямочка.

– Що це?

– Фіалка. Бери!

Батько обережно взяв квіточку, підніс до очей, а потім подихав на неї.

– Ти ніколи не збирав узимку фіалки? – запитав хлопчик, натягуючи рукавиці.

– Ні.

Син підхопив палки в руки і відштовхнувся. А батько стояв, не знаючи, що йому робити з фіалкою і не наважуючись наступити на хвору ногу. Чомусь здалося, ніби хлопчик зараз зникне назавжди, лишивши його одного. Охопило гірке щемке почуття.

– Ти що, тату? – запитав хлопчик, озирнувшись.

– Нічого, нічого, – квапливо відповів. – Я дожену... Не знаю, куди подіти фіалку.

– Тримай у губах, – порадив син і рушив далі – перевальцем, повільно, щоб неважко було наздогнати батькові, а той, шкутильгаючи, пішов услід і відчув нове почуття до цього витягнутого, сутулуватого хлопчини, який заглушає його біль пташиними голосами, відритою у снігу фіалкою, своїм неквапливим кроком.

– Ти не стомився, тату?

– Ні.

– Не поспішай. Ще трохи – і вдома.

Уже коли підійшли до будинку, батько запитав:

– Завтра знову підемо?

– Не можу. Ми з друзями ідемо.

Батько ніяково посміхнувся:

– Тоді колись, іншим разом...

Мела легка поземка. Мовби десь у глибині було тепло і крізь сніг пробивався струмочок живої пари...

Олена МАМЧИЧ

Народилася в Чернігові. Закінчила філологічний факультет Київського державного університету імені Тараса Шевченка. Кандидат педагогічних наук, доцент, завкафедри мов і методики їх викладання Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Відмінник освіти України. Автор численних наукових публікацій, 40 поетичних антологій, шести поетичних збірок. Редактор, перекладач. Член обласної літературної спілки «Чернігів». Керівник обласної літературної студії «Гарт». Голова Чернігівського обласного осередку Всеукраїнської творчої спілки «Конгрес літераторів України».

МОЛИТВА ДО СОНЦЯ

* * *

Небесна Сотня... Вічність над Майданом... Жалобні крила вітру і дощів... Бажали жити, слави не жадали, не чули серцем красномовних слів... Блаженна доля Вас усіх спіткала, відчули біль буття, чужий і свій, і під зірками зоряних хоралів злетіли душі бранців смерті у сувій... Небесна Сотня... Ви святі і грішні, у час важкий країни злидарів заради поколінь, прийдешніх і колишніх, пішли... в ім'я любові, віри та надій... Але Ви з нами... У піснях і думках з небес мрійливих взимку й навесні прокляттям куль із кров'ю, болем, сумом ще завітаєте у наші дні і сни... Вас не забудемо... В сльозі наївно чистій попросимо всепрощення у Вас за те, що відійшли під сонце променисте нетореним шляхом без гніву і прикрас...

В обійми янголів потрапили з повітрям, ми ж на Землі помолимося за Вас, і молоде, зелене, сильне віття зупинить на хвилину плинний час...

Я – білий подих бузковий під вітром весни і тепла, я – сірий твій біль мармуровий без ніжності й злагоди зла, я – поштовх рухливої долі у зашморзі чесних надій, стежина буремного поля, окраєць нескривджених мрій, я – зброя словесного бруду і кров металевого дня, сльозинка байдужого люду в дарунок безкрилим вогням, я – крихта і світ одночасно, спокута і гріх молитов, миттєвість і вічність негласна, свобода і важкість оков... У сказі блаженного часу шляхетних яскравих чеснот, країно моя сивовласа, я – твій безпорадний народ...

* * *

Не зрадити, злюбивши сіру хвилю, без роду-племін сховатись у сувій, куди злітають віковічні сили, зламавши шлях в небесний чорнорий. Благослови, подавши міцну руку всім тим, хто хоче волі до життя, лунає день, долаючи біль звуків на спомин душ, не знавши каяття. Кати панують і женуть щосили народ бездольний у лихі часи, але земля готує їм могили, а небо чує вільних голоси. Вони лунають всупереч неволі, розбудять нас, забутих і німих, майбутнє славне опанує долі всіх скривджених і пам'яттю чужих...

* * *

У янголів – свої закони, і душі їх – небесний дім, а наші душі – сіра зона, земельки чорної уклін. У небуття ідуть солдати під стогін гуркоту гармат, і кров'ю ллються автомати – безжальних днів сталевий град. Брутальне пекло перемир'я, де ворог ворогу не брат, і зайві порошу зусилля: чужинець-воїн – дикий кат. Ви – діти наші і онуки, солдати волі, жаху зла, приречені пізнати муки в обіймах дикого жала. Ви – віра наша і надія, і миру щирого весна, небесне сонце – світла мрія.... Нетлінні ваші імена...

* * *

Сорок відтінків суму, сорок невчасних днів, сорок відбитків глуму, сорок гірких гріхів, сорок бажань зотлілих, сорок таємних тем, сорок погод немилых, сорок чужих богем, сорок питань на згадку, сорок проклятих діб, сорок залізних ґратів, сорок зухвалих схиб... У сорок відтінків суму вписане наше буття... Сік електричного струму – проща... Тільки не я...

* * *

Ти, земле, – чорний оксамит, безрадосте моя, ти – скеля, мармур чи граніт, а все ж – моя земля. Тебе палили і пекли прокляті всіх мастей,

і не водицею текла сльоза з твоїх очей. Горіла у вогні печей, страждала повсякчас в промовах бісових ідей, що таврували нас. Та з-під брехні земля жива, і знову – час такий, що захлинаються слова під мудрий погляд твій...

* * *

Як дощ безвинний, у снігах чужих туманів сон опиниться далеко, там, де свавілля грішних та сліпих в роках вітрами зупиняє спеку. Коли байдужість перемкне поріг на перехресті очманілих жестів, – поклич мене полоном диких криг, знов обдуривши жадібність безчестя...

* * *

На бездоріжжі серцю заманеться знов озирнутись на минулі дні – бездонна пам'ять кригою здається, полоном вітру – снігові вітри. Під гомін весен усміхнеться небо, голубка біла з миром прилетить, життя несміле, вже дощам не треба лякати сонце хмарою століть...

* * *

Чужа країно цінностей примарних, ти заблукала безвістю шляхів, була колись премудра, чиста, гарна і чула солов'їний вічний спів... Тож де твої неспалені світанки, дощі звичайні з кришталю води, вітрила мрій на батьківському ганку, надії квітка з вірою на «ти»? З колін підводься, розпрямивши спину, і щирий погляд надішли зіркам! О Земле, ти ніколи не загинеш, і серце щире я тобі віддам...

* * *

Маленька хатка в сонечка під боком, окраєць хліба, кухоль з молоком, мій краю милий, краю синьоокий в рожевих мальвах під моїм вікном. Я йду від тебе і до тебе повертаюсь, сумую часто в перехресть доріг, і світлим ранком знову я вітаю долівку рідну й батьківський поріг. Летять роки, як журавлі, за обрій, ви всі – мої, як друзі й вороги, шумлять вітри, зухвалі і хоробрі, та ще життя – до щастя і снаги. Тож будем разом в чистоті і вірі стрічати сонце в сивині дощів, любов'ю пестити свої надії і знов приймати вічну мудрість днів...

* * *

Шановне панство, вічні українці, нащадки нації, народу від селян, ви на землі своїй – чи рідні, чи чужинці, чи залишки від доль своїх мирян? Чому так живемо або ж існуємо: минуле – на прокльонах повсякчас, а у розмовах мужності вируємо, насправді ж проклинає дійсність нас. Ми

зрадили весну свою і осінь, майбутнє темне в вікна загляда, і вітер широкосердий долі косить, немає миру там, де йде війна. А вихід є. Без сварок і сваволі на крилах мрії пісня зазвучить, серця відкрийте, очі бачать волю в обіймах сонця вічністю молитв.

* * *

Спаплюжив час рахунки за ідеї, гуркоче вітер в пасмах днів лихих, крайно мила, залишаюся твоєю в рядках книжок, знайомих і чужих. Мій біль нестерпний за твою неварту долю, за галас бруду, за обійми пустоти, за те, що ти дала нарешті волю не тим, хто мав з тобою поруч йти. Ти обізналась, опинившись раптом не там, де сонце обіймає день, не там, де сонце красномовним гаптом лінчує бранців вічністю ідей. Приречена пройти шляхи незнані, провини мужньо взявши на плече, свою зневіру правдою здолаєш, відкривши душі праведним ключем...

* * *

Від безнадії серце спорожніло і пам'ять мов заснула вічним сном, моя держава важко захворіла, і тільки в обіцянках – той підйом. Вмирають села – то земля вмирає, хоча ще може волю народить, ідемо стежкою, від пекла і до раю, в облуді слів безпомічних століть. Забули Бога, – він за нами стежить, – кромсає час незграбних злидарів, і, мов блаженних, нас життя мережить, і від безсилля світ немов зомлів. Покиньте, вірні, лайки і прокляття, один до одного схиліть свої чола, ми, українці, – віковічні браття, ти, рідна земле, крила нам дала...

* * *

Ми залишаємось людьми завжди, в усьому, і воля наша – сизокрилий птах – летить крізь хмари, не відчувши втоми, під щирим сонцем, вічним в небесах. Відчує серце, як дощі зневіри благають повернути кроки днів, як час гортає душі сиво-сірі і не лунає віковичний спів. Прокинеться сумління, віра в слово все переможе на святій землі, ми до свободи вже давно готові і вірний шлях прокладемо в імлі. І згасне ніч, і день народить весни, зрадіє світ від посмішок дітей, і знову правда в очі гляне чесно, без воєн і оманливих ідей...

м. Чернігів

Анастасія ЮНИК

Анастасія Юник – магістрант ЛНУ імені Тараса Шевченка, спеціальність «Філологія (українська мова та література)». Народилася 21 квітня 1994 року. Проживає на Луганщині, у селі Половинкине.

Перемогла в номінації «Проза» на конкурсах молодих літераторів Луганщини (2015 р.), «Паперовий літак – 2016» та на міжнародному конкурсі учнівської та студентської молоді «Мій рідний край – 2016».

Перші оповідання-образки були опубліковані в «Буковинському журналі», журналі «Глухівщина», «Рідний край», «Літературний Чернігів» на сайті журналу «Золота Пектораль» та у літературному журналі «П'ять стихій».

Працює у малих прозових жанрах (новела, оповідання, образок).

ЗЕЛЕНА ПОЖЕЖА

Дід поважно в'язав кошики. Мотузка вправно бігала крізь жовті пальці, дивно заплутуючись у маленькі вузлики. Дід морщив лоба, трохи сопів, щось буркочучи до себе, зводив брови й пильно стежив за роботою. Здавалося, ніщо не могло відволікти його від цієї справи.

Сірі густі брови, сіро-біле волосся, голене обличчя в борознах було таким зосередженим, але добрим-добрим і неначе молодим. Воно світилося сонячно, блискаючи блакитними незлостивими очима на онука, поволі посміхалося білими зубами й знову щось казало. А чув ті слова лише Мико, маленький русявий хлопчик з очима, що світилися прозорою меланхолією імлі, яка продиралась крізь нетрі душі, і тихо, м'яко добиралась до тепла всередині, лелійно пробиваючись у шпарини, наповнюючи їх дужим степовиком.

Так удвох вони сиділи годинами, мовчки розмовляючи про своє, таємничо посміхаючись одне одному й радіючи цій взаємній присутності.

– Кру-кру-кру, – щемно сповіщають журавлі вдалечині.

– Діду, онде журавлі летять, – радісно вигукнув Мико, уважно прислухуючись до неба.

– Ні, Мико, то веселики летять, радість несуть нам, а разом із тим – душі померлих, – сказав дід, гладячи онука по голівці.

Мико уважно слухав веселиків, які летіли ключкою, й уявляв, як прозорі легкі душі радісно махають людям на землі, сидячи на крилах, аж поки вони не зникли за видноколом.

– Сюр-сюр-сюр...

– Ш-ш-шшш...

– Тррр-тук-тук...

Зелене волосся трави дихало пишністю. Воно вужилось, мінилося хвилию, заколисуване літнім вітерцем. А маленькі кузьки завзято вигравали полудневу кантату.

Галерея дерев вибухала гучним оркестром пташиних голосів, що гримів, затихав, витримував паузу й знову з силою вдаряв у свої музичні інструменти.

Арка кленів закривала небо, ховала пекучі промені сонця. Але маленькі цятки все ж пробивалися, латато вкриваючи все навкруги.

Його огортав пташиний концерт, що дзвенів із силою фортепіанного фортісімо, наповненого барвами червненого дня. Тонкі руки соковитої трави потяглися до нього, огортаючи своїм достоту легким запахом лісової вологої землі, що лишень пробудилася від нічної дрімоти.

Вона була стара й росла уже бозна-скільки років. Товстокора, височенна липа сягала вітами ген за дах, а розлога крона давала великий затінок, котрий охолоджував і захищав і від палючої літньої спеки, і від дощу, закриваючи тіло, неначе парасоля. Зелена, з м'яким листям, безжурно шелестіла вона до всіх.

Він заліз на дерево – і захопливий погляд линув кудись далеко за крайнебо. Він видерся високо, туди, де ніхто б не дістав, де можна бути вільним і могти дістати до легких ватяних хмаринок – треба лишень було простягти вгору руки й вони пригріють тебе своєю пухкістю.

Він тихо сидів на одній з товстих зморшкуватих гілок і дививсь удалечинь. Міриади думок, не зрозумілих нікому, снували його маленьку голівку, а очки перебігали з одного предмета на інший, роздивлялись, запам'ятовували, закарбовували все побачене й відчуте.

Мико поволі водив по корі, вкритій глибокими борозенками і ярками, і чув, як сік землі тече її білими жилами. Притулився вухом і відчув, що ледь-ледь шурхотять тільця мурашок, які повзуть вгору-вниз, а під самою кроною монотонно гудуть бджоли, збираючи нектар.

Липа солодко пахла корою і пилюкою, бриніла пасмами гілок і дрібним зеленим волоссям, щось всередині неї рипіло, злегка стогнучи.

Липа співала.

Небо затягло синьо-фіолетовими дощовими хмарами, що як марево насувались зі сходу. Вони погрожували сяйливими блискавками, від яких щось обривалось у грудях і котилося хвилиною до п'ят, і замирало.

Спустилась злива, яка стіною води накрила все навкруги. Велетенські краплини голосно били у шибки вікон і дах будинку.

«Таррарах-тах-тах», – відповів грім.

А краплини все ще били й били, пускаючи великі бульби в калюжах, відбиваючи в ритм блискавки й грому.

Вечірній серпанок ковзнув до дверей, зануривши хату в мрійливу п'тьму, де вогник світла витанцьовує на стіні й торкає все сонною рукою. Мико лежить у своїй вежі під великим столом, напнутим тонким простирадлом. Він зачаровано дивиться своїми великим прозорими очима на тіні, що снують кімнатою. І ці тіні схожі на чорних гнідих коней, які мчать вечірнім лугом до прохолодної води. Коні сапають, кивають головами, розвиваючи свою густу чорну гриву, неначе вітають ніч, що підкрадається непомітними кроками й насилає марево сну. Мико засинає і перед ним постає країна росяних коників. І вона – мережане диво твого світу, що бринить піснею навсібіч всередині тебе. То запах росянистої доріжки, що веде своєю невидимою рукою від серця до серця, порухи якої ти відчуваєш усе життя. І дотики її зігрівають тебе, заколисують і захитують в океані спогадів. Це теплий спомин про мрійливо-солодкі пахощі літа...

Ледь помітне дзюрчання молока об цеберку розбудило Мико. Він стрепенувся, протер очі й підвівся, намагаючи вихід руками.

– Хто тут? – стишено запитав Мико. Він добре відчув чийсь невловиму холодну присутність. Намацав абищо й кинув навання.

Щось зойкнуло, відро перевернулося, заливаючи ноги Мико теплим молоком.

Він повернувся у ліжку.

На ранок, забачивши сусідку, мати спитала, перехиливаючись через живопліт шипшини:

– Тітко, а що то у вас рука перебита?

– Нічого, впала, не видно-бо поночі, – нехотя буркнула сусідка, блискаючи єдиним сірим оком, і неприємно зморщилась, коли побачила в хлопця пучок кропу.

Мико відчув той неприязний погляд, що пропік його аж до кісток, він знітився і поволі намацав руками хвіртку.

А ввечері порозвіщував дрібні пучечки кропу біля кожних дверей.

Зеленярка сиділа на великому сірому камені: пишнокоса, русява, тонка, неначе осикова гілочка, трепетно перебираючи волосся, тужно співала:

*«Ой, летіла сива пташка
через гору в гай.
Гей, ге-гей...
Та впустила сиве перце
у тихий Дунай.
Гей, ге-гей...»*

Зачувши поруч незнайомця, ураз уткнулась, виструнчилась і якомсь знітилась. Вона прудко скочила на ноги, безшумно ковзнула повз нього, намагаючись утекти, та враз почула:

– Не бійся... – тихо мовив Мико.

Вона здивовано кліпала своїми діамантовими очима.

– Я нікому не скажу. Гарно співаєш, Зеленярко, – сказав Мико посміхаючись.

– Дякую, – ледь чутно мовила вона, знову сівши на камінь, почала гладити траву, що кущилась навколо. Вона уважно дивилася на нього й не могла збагнути, як він своїми очима, повними сніжного туману, відчув її присутність.

Та Мико не зважав на те, він обережно розкладав рожевощокі яблука по городу, щоб Польовик не гнівався, коли час буде збирати пшеницю. Обережно ступав м'якою землею, вдихаючи її ледь чутний віддих.

Земля тримала його міцним корінням пам'яті. Те коріння ставало для нього міцною стіною позаду, синім небом, що закриває русяві чуприни батьківською рукою. Мико ніби приріс до цього живого ґрунту, багатів, сильнішав і вільно вдихав солодке повітря степового буйноцвіття життя.

Кнопка лежала на теплій землі й щось вдоволено муркотіла до самої себе. Вона мружила свої глибокі котячі очі до світу, тихо пирскала, неначе відповідаючи на чийсь запитання. Її кучеряве тіло виструнчилося, розніжене під променями сонця, витягнулося й радо каталося в куряві.

– Тпруть, Кнопко! Іч яка, катаєшся по землі, і так вітер на дворі! – ласкаво гримнув дід на кішку, що лукаво зщурила свої очі-маківки й заховалась у пишному бурячинні.

Смачні пахощі свіжого хліба кликали до столу. Рожевощокій, засмаглий сонячний хлібусь велично лежав на столі. Він ласкаво припікав руки, щиро посміхаюсь до вечеряльників.

Мико поволі розламав свій кусник хліба й завмер: побачив всередині невелику круглу печеру:

– Діду, а що то?

– То значить, Бог ночував.

– Де ночував?

– У хлібові, внуче.

Мико зачудовано дивився на шматок їй не міг збагнути, як-то Бог міг туди вміститися: у цій хлібині печера була невелика їй вузька, ніби Бог був дуже худий.

Тепер він дізнався, де ночує Бог...

Таріль сонця засвітила небо довгими променями. Повітря ще пахло ніччю, ліниво потягувалось маревом пари. Намистини палаючої роси сяйливо виблискували на шиї трави. Малі комашки, прудконогий чорний павук та сіро-зелений коник завзято бігали цими буйними лісами, насолоджуючись тишею досвітку, що минав.

Мико захоплено спостерігав за цим живим диким і незбагненим космосом, котрий бив джерелом дикої сили непомітного нікому світу малих велетів. Ураз він побачив, як маленька бджола ледь сіла на тонюсіньку стеблину, аби попити роси, що свічечкою горіла на кінчику листка. І не було нічого прекраснішого за це видово. Тепер цілий вальс бджіл задзижчав навколо галявини, мов пишні дами вони закружляли в ранковому танці, ніжно тріпочучи своїми сукнями-крильми.

І так летів час, непомітний біловолосий довгобородий дідуган, що накривав світи своєю киреєю. Все завмирало, затишене музикою спокою. Триб віків поволі крутив свій вітряний млин, перетираючи час, як пшеницю, на біле борошно спогадів.

Земний огром оповив Мико. Зелена купіль розмаю крутилася навколо нього своїм весняним танцем, і той калейдоскоп травневої пущі мерехтів самоцвітами у бірюзово-блакитних очах.

Він брів безмежною прерією густої трави. Зеленька, Польовик ішли поруч...

Зелена пожежа навкруги нього розлилась свіжою, терпкуватою радістю на всі боки, заповонивши кожну цятку. Все бриніло, дзижчало, стукало, тьохкало, стогнало, шурхотіло, билось і кричало. Сальва трави заграла свою одвічну мелодію вічного руху їй життя, запалюючи сонцедайною барвою все зокола. Дивовижа! Зелена пожежа його світу є вільний кінь, який героїчно стоїть на ногах і міцно тримає небо на плечах.

Він упевнено ступає стежиною і зникає у зеленому полум'ї безодні, що радо зустрічає його своїми тихими прозорими очима. І вони довго-довго танцюють у круговерті пахоців літа, ціловані синіми нитками туманів, омиті всесвітом полів, сповиті щастям року.

І немає їм кінця, вони палають вулканом у кожному зойкові світу, ридають, страждають, кричать і живуть, як востаннє, як ніхто до того.

Володимир ФРИЗ**КОЛО**

Усе в житті чомусь біжить по колу.
Життя – обруч років, що визначив наш час.
Чи поспішаємо, чи рухаємось кволо,
Роки втрачаємо, вони летять від нас.

Йдеш по життю, немов від сонця тінь,
Гадаєш, що вперед, і впевнений, що вірно.
А ти по колу йдеш, як у манежі кінь,
Звідки почав, там прийдеш неодмінно.

Хтось у життя пішов в години ранні,
А ті, що спали, ті тепер спішать.
Вони не відають, як білка в барабані,
Що це лиш суета, бо в колесі біжать.

ДО ПСАЛОМУ-32

Честь над усе, лиш чесний може Господа хвалити!
Хваліте Бога словом, ділом і піснями,
Бо славлячи його, ви здатні істину собі відкрити,
Якщо ви вірите, Бог завжди буде з вами.

Він правду любить, він найвищий суд,
Слова його дороговказ єдиний,
Повстали небеса із його вуст,
Земля, планети все живе й людина.

Хай не боїться Господа Земля,
І не трясуться люди перед ним щоднини.
Бог є любов, тому людей задля,
Послав на Хрест Ісуса свого сина.

Що Бог сказав, те неодмінно буде,
Гучніш поганських байок його слово лине,
Що він пророчив, те побачать люди,
Хто вірить в Бога, того він не кине.

Хто пробудився пізно і хто рано,
Всі стануть вибраними, знайте – кожний.
Діти Мандели, Мустафи й Степана,
Не тільки ті, хто на Аврама схожий.

З небес нас стереже Господь,
Він бачить всіх, про кожного все знає.
Приходь на сповідь або не приходь,
Ніхто від Бога душу не сховає.

Від нього не врятує охорона,
Літак, маєтки, гроші – все дарма.
Як сповістять з небесного Амвона:
«Ваш час закінчився! В Чистилице пора!»

4. 07. 2016

ДО ПСАЛОМУ- 146

Повірте в Бога щиро й не хваліть його,
Хвала мінлива, як зрадлива жінка.
Любіть усіх, теж ворога свого,
І біженців із Сирії і рому й українку.

Для Бога нашого усе Єрусалим,
У Господа нема своїх і гоїв.
Він батько всім, великим і малим,
Він любить наркоманів і ізгоїв.

Страждених зцілює, надію роздає,
Скорботу забирає і приносить радість.
Небесним зорям імена дає,
Він над усе, найвища досконалість.

Він не молитов хоче! – Щоб ми жили,
Як заповіді вчать, премудрі і прості.
Господь любов, але й велика сила,
Принизить нечестивих до землі.

Від нього все на світі і чого нема.
Все, чим живемо, що на нас чекає.
Він сила, лиш не силою карає,
Караємось самі, що жили задарма.

25. 06. 2016

МРІЯ

Про нашу зустріч мріяв я щоденно,
Бо доля не звела нас, щоб лиш ти і я.
Кохав тебе нестримно, ні шалено,
Ти ж не зі мною, і без тебе я.

Про наше щастя марив стільки років,
З тобою разом в мріях був щодня.

Та наче хтось тобі й мені наврочив,
Ти не зі мною, і без тебе я.

Прийди до мене хоч у сні, кохана,
Зоря запалює на сході акварель казкову.
Відкритими очами ніч я випив, в серці рана,
Ти не прийшла, і я чекаю ночі знову.

ЧОРНА СМУГА

В твоїх очах дощу краплини,
Що наче з брів-хмаринок впали.
Ти не сумуй, важкі хвилини
Колись пройдуть, як ти й бажала.

Та не покине серце туга,
За тим, що було поміж нами.
Нас розділила чорна смуга,
Ти зруйнувала все словами.

Кохання дні такі щасливі,
В минулому, як це не сумно.
Слова дурні тому жахливі,
В них вірять більше ніж в розумні.

НЕДОСКОНАЛІСТЬ

Моє кохання надвечірніх літ,
Ти джерело поезії моєї.
Літак завершив довгий свій політ,
Позаду Рим і древні Колізеї.
В руці валіза не рука твоя,
Бо світ недосконалий,
Так як ти і я.

ЧЕРЕЗ ПРОСТІР СТУПИ

Через простір ступи, між долонь стисни час,
Огорни плащем ніжності знову.
Може, так як колись, вже в останній раз
Я вернуся на острів любові.

Світло й темінь, огида й краса,
Так, кохання два полюси має.
Жити в щасті мета не проста,
Жаль кохання майбутнє не знає.

Скільки люду за обрій підуть,
Щоб в цей час могли інші крутитись.
В суєті міст і сіл, в Гетсиманському саду
Час спішить, щоб від нас теж звільнитись.

ЖІНЦІ КРАСИВІЙ

Жінці красивій дарунком до свята
Літній поет прагнув вірш написати,
Мучився довго в шуканнях сюжета,
Та щось не складалось сьогодні в поета.
Що не робив, було сіро й невдало,
Досвіду брак, може, тями замало.
Сором признатись, це тільки між нами,
Він важко заплакав з такими словами:
«Я радий без меж, що цю жінку пізнав,
Бо кращої в світі я не зустрічав».

ТВОЇ ІМЕНІНИ

Твій день народження
Ми разом святкували тільки раз,
Та кожен рік, в цей день, з тобою я кохана.
І кожен раз в видіннях бачу той казковий час,
Що я пробуджую тебе цілунком дуже рано,
Коли небес склепіння, як корона,
Перекликається зірковим діамантом.

А обрій спалахнув рубіново-червоно,
І солов'їв настроїв на бельканто.
Що краще слів моїх, яких не вистачає,
Тобі розказують, як я тебе кохаю.
А я в цей час нектар із губ твоїх збираю,
Обнявши стан гнучкий, що пристрастю палає.

В сад, що засліплює туманом вишні квітом,
В сад, де альтанка і алея яблунева,
Туди, де вранішня роса
Спадає з квітів самоцвітом,
Несу тебе кохана королево.
В альтанці килим постелю я пролісковий,
Бузком й магнолією заквітчаю стіни,
Ми ляжемо серед троянд червоних
Твої відсвяткувати іменини.

МАЯЧНЯ

Кохаю я тебе,
А ти світанки зустрічаєш з іншим.
Питаю я себе,
А, може, ти його кохаєш більше?
А якщо й менше чи стерплю?
Питаю знов себе з болючим сумом,
А, може, взагалі я на весні,
Тебе й свою любов придумав.
А, може, інша ти ніж та,
Яку кохаю до без тям.
А, може, я не я?
А, може, маячня,
Все те, що діється між нами.

Я САМ І ДОЩ

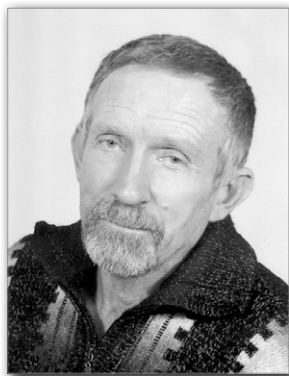
Сльозиться небо, бо самотнім співчуває,
Осінній морок проковтнув старий курорт.
В нічному барі хтось гірку сльозу ковтає,
Тут плаче саксофон, і душу рве сумний акорд.

Я сам і дощ, ідемо темним містом,
Болить душа від самоти й образ,
А дощ шепоче: «Глянь на вікна, людям тісно,
Залиш цю блаж з коханням, йди шукай розваг.
Не вір словам, що в ліжку шепчуть ніжно,
Слова ці фальш, омана, еротичний дим,
Усі вони однакові, що вінчані, що незаміжні,
Жінки для горя створені не тільки нам одним» –
О, друже мій, осінній дощ – тумане,
Я знаю, ти не віриш в ці слова.
Бо сам кохаєш ніжно сонце раннє,
Хоч сонце знищує тебе, а інших зігріва.
Я дякую тобі за те, що співчуваєш,
Дорогою, що радиш, я давно пройшов.
Та як зарадити біді моїй все рівно ти не знаєш,
Пішли блукати, поки ранок не прийшов.
Заглянь в вікно її, за мене обніми туманом сніжним,
Спитай, чому в цю ніч залишилась одна,
Хоч ще недавно про кохання говорила ніжно,
Чому не запросила, чому до мене не прийшла.
Ні, краще не питай, для чого правду знати,
Блукаймо мовчки, мріймо кожен про своє.
А ранком знов в дорогу,
Щоб з минулим розпрощатись.
Така вже доля, хай все буде, так як є.

МОЇ РОКИ

Скажи мені, чому невпинно
Життя людське біжить крізь час.
Скажи, чому вже сніжно й зимно,
А наче вчора йшла весна до нас,
Життя збігає, наче віск зі свічки,
Завмерши в спогадах, нагадує сльозу.
Пливемо ми на хвилях долі річки,
Куди не знаємо, не знаємо чому.
Час зустрічі завжди прямує до прощання,
Роки збігають, наче тижня дні.
Літа мої хороші чи погані
Я вас однаково люблю, бо ви роки мої.

м. Чернігів

Леонід ЛУЦЮК**ПІСЬ***Дорога «залізного коня»*

Електропотяг, збільшуючи швидкість, доправляв сивочолого чоловіка до притлумаченого минулого, напівзабутих мрій, полишеного сонячного дитинства, до рідних місць... Людині здавалося, що потяг таки упізнав у одному зі своїх пасажирів колишнього повелителя, мстив йому за довгу розлуку і, немов норавливий мустанг, вирішив показати всю свою силу...

– Та-та-та, та-та-та, – робили відлік могутні сталеві колеса, а коли швидкість наростала – долинали похапливе: – Та-та-та-та-та.

– Ну і сів, куди попало, – пробурмотів Степан, гостро відреагувавши і на скрип, і на коливний порух останнього вагона. Зморщивши лоба, додав: – Це ж та – відцентрова сила! Відвик. А я ж працював помічником машиніста!

Він пригадав, як у перших своїх поїздках було лячно, коли електропотяг буквально влітав на пологі залізничні стрілки розгалуження, на яких дозволялась немала швидкість. Здавалосьь – станеться непоправиме... Пізніше звук. Про себе відмітив, що не пам'ятає, щоби внаслідок

цього сталося щось серйозне. Інша справа – помилка диспетчера, яка інколи призводила до жакливої залізничної катастрофи... Чоловік пригадав, що бували і такі випадки, коли після безсонної ночі машиніста і помічника заколисували рівномірні перестуки коліс та вранішні промені сонця... Згодом цю проблему вдало вирішувала спеціальна кнопка, яку потрібно було натискати не пізніше кількох секунд для припинення попереджувального звукового сигналу (пристрій реагував на червоний колір світлофора). Якщо кнопку не натискали – спрацьовувало екстрене гальмування потяга. Чоловік пригадав, що тоді надовго його не вистачило... Графік поїздок був такий, що початок роботи міг бути вдень, вночі, посеред дня... А у вагонах – більше тисячі людей... Мав непоганий заробіток, але інколи плував дні, числа...

– Доправ мене до рідних місць, довези мене, мій коню, мій ЕР-9П, – ледь відкривалися уста Степана.

– ЕР-9П! – вирвалось у людини.

Перезирнувшись, найближчі пасажири зробили вигляд, що не почули, але, як тільки трапилася нагода, пересіли на інші місця.

Він не став нічого пояснювати їм, поринувши у тривожні роздуми та бентежне очікування кінцевої зупинки...

Нарешті «залізний кінь» прохрипів у динамік:

– Станція Козятин. Електропотяг прибуває на другу колію Шепетівської платформи.

Чоловік поспішив до виходу.

Тополі

Ступивши на рідну землю, людина спіймала себе на думці, що поки що вона досить спокійно сприйняла рідне довкілля... Погляд ковзав по широкому плесу водойми, по знайомих і незнайомих будівлях.

– Боже, що це зі мною? Я ж – не камінь! – картав себе Степан, неспішно рухаючись сільською вулицею. Наразі відмітив, що прискорює ходу, наближаючись до батьківських могил.

– Так, швидше! Це все, що у мене залишилося! Та хіба все? А батьківська хата, хоча там уже живуть інші люди? А оці стежки, школа?

З-поміж галузок густих кущів виглянули хрести сільського кладовища. Швидко знайшов знайому невисоку огорожу. Зупинився, неначе вростаючи в землю, перед рідними обличчями на фото тих, хто подарував йому краплину, дрібку життя у цьому непередбачуваному світі... Ледь спромігся покласти квіти та опуститись на лавку... Ні, він не плакав. Просто перед очима стояв туман... Туман із сліз... І це вже був не синьо-

окий непосидючий веснянкуватий підліток, а стомлена, сутула, пошарпана роками істота з огрубілими тремтячими руками...

– Погляну здалеку на хату, а потім провідаю сестру з дітьми у Вінниці, – вирішив чоловік, чвалаючи до автобусної зупинки.

Ураз зупинився. Іще здалеку побачив, як від батьківської хати прямує підліток до своїх однолітків, які, вражаючи багатоголоссям, ганяли на вигоні шкіряного м'яча.

На Степана зиркнули сонячні, дитячі очі.

– Мої маленькі краєни. Ось вона – естафета, естафета життя, – прошепотіли уста односельця.

– Дядя, а ви прієжджий чи не?

Його враз обступила ватага дітлахів.

– Ні, діти, я – ваш земляк.

– А ви до нас надовго?

– А ви в гості?

– Гості. Усі ми в гостях, тільки вам про це іще не потрібно знати, – з гіркотою констатував про себе «прієжджий».

Познайомившись із дітлахами, сипонув їм пригорщу цукерок та запитав:

– Хлопці, а коли автобус на Вінницю буде?

– Ідть на остановку – буде в самий раз!

...Вони дивились услід людині, яка здалася їм цікавою, але усе-таки зайвою, зайвою в їхньому житті, в їхньому світі...

– А дядько нічо. Не так, як один приїхав і давай чтокать і какать по руськи.

– Та й слухай, він скорее дід, а не дядько.

– Ну і хай дід, но дід нормальок!

– Хватить, Петь, а який счет?

– Три-два – ви програете.

– Чекано, а не три-три? Ми ж забили гол.

– Не, то з вне ігри.

Оглянувшись, Степан побачив підлітків, які махали йому вслід.

– Безмарне, безтурботне, сонячне дитинство, – промовила людина, не соромлячись своїх гарячих сліз, і додала: – У річку два рази в одну і ту саму воду увійти не можна.

А біля шляху про щось стиха шепотіли старі високі тополі, які не раз виглядали і проводжали його в незвідані краї, в далекі світи...

ДОВІДКА

На присадибній ділянці

Пустотливий вітерець майнув через гайок, тріпочучи листям та ледь-ледь погойдуючи верхівками дерев, через дорогу, то тут, то там здіймаючи куряву, через луг, накочуючись нескінченними хвилями по запашній соковитій траві, через житнє поле, розгойдуючи довгі стебла та намагаючись полишити ще не поспілі колоски від зерна і, нарешті, зупинився на двох чоловіках та жінці, що вовтузилися на земельній ділянці.

– Ти дивись, Миколо, як він крутить-скаче, не присяде, не заплаче, – кивнув головою в бік житнього поля Петро. Ті підгортали картоплю і якраз присіли відпочити.

– А що йому, це в тебе, в мене від роботи руки, ноги трусяться, а він як птиця – вольная-воля, – дивлячись кудись удалечінь, проказав Микола.

На вигляд чоловіку було років п'ятдесят. Обвітрене, засмагле обличчя та сивина, що нестримно наступала на смолянисте волосся.

– Слухай, Миколо, він то вольная-воля, а я десь читав, що на городі саженець стає деревом, насіння стає плодом, а людина стає раком.

Обоє засміялися, а дружина Миколи Надія, яка недалеко сапувала грядки, не втрималася.

– Мо вже тее – підкріпилися? Ще ж півгорода підгортати.

– Ех, поїду я від вас на багаті села, де п'ють, гуляють і на гарних молодичь поглядають! – пожартував Петро.

– П'ють, гуляють, виїжджають, пусті села залишають. А робити кому? – озвалася жінка.

– Підйом, Миколо, бо Надька від нас не відчепиться.

Петро значно відрізнявся від співрозмовника. Емоційно-нестриманий, худорлявий, він навіть під час перепочинку кілька разів повертався з боку на бік, уставав, сідав, не забуваючи при цьому постійно жестикулювати, розмахувати руками.

– От ти кажеш, Надько, робити кому! Та від роботи коні дохнуть, а ми і за коника, і за трактора! – не витримує Петро.

– Трактор поспробуй ухватити, – зауважив Микола. – Ти мені краще скажи – ту справку, що ти брав недавно, ти її брав у нас чи в районі?

– Миколо, я вже і забув, бо попоїздив туди-сюди. Так голову морочили, неначе цигани ворожили. Підйом, пора вже. Візьмеш ти свою справку.

Чоловіки, покректуючи та поохуючи, зіп'ялися на ноги і незабаром дві постаті, напружуючись, снували по городу, розпушуючи затверділу землю.

Валентин Іванович, Сидір Артемович
та їхня довідка

День для Валентина Івановича розпочинався тривожно. Уже вкотре, протягом останнього місяця, закрадалася думка, чи не скоротять його по роботі. Правда через деякий час до нього знову поверталась упевненість, на обличчі з'являвся рум'янець, воно набирало значимості, ваги, змінювалася осанка.

– Валеріє, – мені на працю.

– Кормилець ти наш, іди поїж, запізнишся.

Чоловік підійшов до столу, і двоє дітей та дружина не встигли навіть і оком моргнути, рота відкрита, як він, витираючись серветкою, піднімався зі словами:

– Пора, рідні, справи чекають.

Широкими, енергійними кроками Валентин Іванович Бублик рішуче направився на працю. Слід зауважити, що частина працівників цієї установи виконувала роботу якісно, зі знанням справи, інші – з папірцями і без них безупинно рухалися, снували з кімнати в кімнату, з кабінета в кабінет. Були і такі, як Валентин Іванович. Присівши за робочий стіл, він почав поправляти, перекладати з місця на місце папки, папірці. Поглянувши на нього збоку, можна було припустити, що ця людина на порозі масштабного, світового відкриття! Та час спливав, і ніхто не заходив. Непомітно підкрадалася думка про літню відпустку на морі. Бублик гнав її, як надоїдливу муху, та вона поверталася і майоріла перед очима знову й знову. «Потрібно чимось зайнятися», – подумав чоловік і, відсунувши вбік квартальний звіт, втупився в кросворд – «Контрольний орган, що здійснює перевірку...» – Можна зайти? – у кімнату несміливо, ховаючи зашкарублі руки, увійшов чоловік. – Мені справку треба взяти...

Валентин Іванович умить накрив кросворд, розправив плечі, подав вперед груди, зсунув до купи густі брови, суворо глянувши на відвідувача.

– Будь ласка, шановний, давайте сюди папери.

Микола, розгубившись, заметушившись, потягнувся до сумки – там зашелестіло, і в повітрі поширився приємний, лоскочучий запах свіжини.

Бублик, незважаючи на те, що гарно поснідав, проковтнув слину, але виду не подав.

– Шановний, подайте мені папери в папці, вона ж у вас у руках!

Чоловік несміливо протягнув теку. Валентин Іванович на деякий час неначе розчинився в паперах. Наразі голова його повільно піднялася. На обличчі проступила незамінність, значимість. Микола аж подався назад.

– Таку довідку можна буде видати, але тут нам потрібно буде ще по-

працювати. Спочатку ви з'їздите в район до Сидора Артемовича, потім до мене, потім знову в район і, якщо все буде в порядку, ви отримаєте довідку.

Чоловік, виходячи з кабінету, помітив, що тягне за собою сумку.

– Треба було хабаря дати, – промайнула думка, але її тут же заперечила інша. – Хіба у мене вийшло б?

На відміну від Валентина Івановича Сидір Артемович Гусаченко, працівник однієї з установ районного масштабу, не міг собі дозволити ходити на роботу пішки, хоча жив майже поряд. Доглянутий, з подвійним підборіддям та кругленьким черевцем, він полюбляв повільно відкривати дверцята нового авто перед приміщенням, дивлячись кудись вгору, вдалечінь, а потім, не зиркаючи на східці, підніматися по них. Непотрібно було цим зловживати... Одного разу не розрахував і... Цілий місяць солідна районна організація, не покладаючи рук, у напруженому ритмі виконувала роботу і за себе, і за Сидора Артемовича. Але це внесло пожвавлення в колективі – його постійно відвідували, до розмов про футбол, серіали, моду, додалися розмови і про багатостраждальну ногу Сидора Артемовича.

– Можна? – у кабінет, вистоявши кілька годин у довжелезній черзі та виясняючи, хто за ким, несміливо увійшов Микола.

– Це не мій клієнт, – блискавично відзначив про себе досвідчений Гусаченко.

– Мені справку треба..., – тремтячі пальці з папкою потягнулися до столу.

...Через деякий час розгублений, оторопілий Микола пригадував на вулиці сказані йому в кабінеті слова: «Шановний, поки мій підлеглий Валентин Іванович не видасть довідку про те, що вам від нього не потрібна довідка, тільки тоді буде розмова, що вам буде потрібна довідка від мене, але при заповненні необхідних документів для цієї довідки».

– Казав Петро, що попоїжджу, – махнув з досади рукою чоловік, добираючись до домівки.

– Ну що там? – з тривогою запитала Надія.

– Слухай..., – чесав тім'я Микола, намагаючись розповісти дружині про все, що з ним трапилося. Але чим більше він намагався роз'яснити, тим більше заплутував і себе, і Надію. Врешті-решт обоє сиділи збуджені, червоні, сердиті.

Повечерявши, чоловік вирішив подивитися телевізор. Прошло трохи часу і перед ним, як монумент, постала дружина.

– Ти ж клюєш носом перед екраном, лягай спати!

– Та подивлюся ще трохи.

- Знову до півночі телевізор буде молотити, а ти будеш спати!
- Я ще трохи подивлюсь.

Згодом Микола помітив, що люди перед ним на екрані про щось пере-шіптуються. Йому захотілося сказати про це дружині, та чомусь не почув свого голосу. Далі події почали розвиватися якось загадково, таємниче. Усі кудись поспішали, обганяючи його. Раптом величезний натовп різко зупинився, розступаючись та утворюючи вузький прохід. Звідкілясь взявся духовий оркестр і там, вдалині, він помітив дві знайомі постаті. «Та це ж Валентин Іванович і Сидір Артемович!» – догадався чоловік. На святковому вишитому рушнику лежала та сама багатостраждальна довідка. Під звуки урочистої музики Бублик та Гусаченко почали рухатися назустріч чоловіку. Того почали підштовхувати вперед, до них, та Микола від такої уваги до себе розгубився і почав пручатися...

- Ти що ж це, старе одоробло, штовхаєшся ногами? Спиш? Казала – виключи телевізор!

...Людина врешті-решт таки отримала довідку, але незабаром вона виявилася пустим папірцем – парламент прийняв нове рішення, і чоловіка в майбутньому чекали нові паперові випробування.

м. Остер

Леонід МУШТЕНКА

Народився в Гомелі.

Пише російською та білоруською мовами.

Закінчив у 1968 році Чернівецьке мистецьке училище (декоративно-прикладна мистецька обробка металу, кераміки, дерева) в Україні, Білоруський державний університет (юридичне відділення) – 1975 рік.

Служив у війську. Працював, починаючи від майстра-оформлювача до слідчого юрист-консультанта, від охоронця до вчителя. Має чотирнадцять робітничих спеціальностей – муляра, шtukатура, столяра, теслі, слюсаря-ремонтника, слюсаря-бляшанка, коваля, чеканника, газозварника та інші.

Автор книг «Попіл серця», «Краплі крові мосі...», «Слова кохання, слова любові» та інших.

Живе у Гомелі. Член СПБ.

ДУМКИ З НОТАТНИКА

Серед Вічності я народився,
Між минулим і майбутнім у еру Христа, –
І бідою здавались просякнуті висі,
Ріки крові текли і кришилася сталь.

Народився, як завірюхи шуміли,
Коли душі людей із труб крематорій
Просто в чорне небо з димом летіли,
І від сліз гарячим робилося море.

На руїнах житейських колись народився
На батьківській землі, у землянці сирій,
У той час, як світанок ледь-ледь заіскрився
Над землею в війну у країні моїй.

Гойдала біда мене в люльці надій,
Під час сварки диктату я засинав,
І «алярми» з «тривогами» пісні летіли
І життя, ніби рай, обіцяла весна.

* * *

Від забуття та зради лише крок:
З невігластва святині продають.
Коли народом втрачено потік
Свого життя, з ворожого нап'юються.

Його сини і той народ
Зі шляху збочать в день меморіалу,
Ось так і обривається політ
Живого духу – пам'ять не втримала.

* * *

Урятуй нас від ворогів наших
І від рук ненавидячи нас?
У бою нам померти не страшно,
А у ліжку померти не час.

Лише б тільки в полон не попасти,
Не вдягти б на шию хомут, –
Ну, а решта – горе і щастя –
Обступить лісами нас тут.

І піде, піде по колу,
Зникне час у вирі турбот.
Чи ж усе Тобі видно з престолу?
То хто ж ми? Натовп чи народ?

Якщо ми народ, то повинні
Самі себе поважати.
Якщо натовп, то спини
Будемо завжди комусь підставляти.

Не лише під пуги криваві,
Кілками ще пройдуть по спині.
По-різному пахнуть полинь і отави,
По-різному бачимо обрії сині.

В бою нам загинуть не страшно,
У ліжку померти не час, –
Врятуй від конфліктів «вчорашніх»,
Терпіння ж чи вистачить в нас.

* * *

Бійка до крові – розмови весільні,
Могила сира, ніби шлюбне ложе.
Ми родичі Божі, разом посіли
Біля лави Його... «Люби всіх нас Боже!..»

І пекла немає – душа відлітає
Швидше у Вирій, бо рай не досяжний!
Сконаєм без страху: ніщо не вмирає!
Блакить нескінченна та хмарові вежі...

* * *

Найміцніша фортеця у світі –
Голови наші: їх не візьмеш нічим.
Не допоможуть бомби й нечистий,
Хоч від нестерпного болю кричи...

Лише відчуєм – життя нам не миле,
Тиснуть нас так – не продохнем! –
Плечі розправимо, груди, щосили
Вільно вдихнем і бронєю підем.

Туди, де розквітнув примус, насилля,
Туди, де сама лиш покута і глум, –
О, як би набити нам хочеться крила,
Бо кожному людину обтяжує сум.

* * *

Королеві і Великій князівні Боне

В часи оті Середньовіччя,
Коли згорить простіш було, чим жити,
Звалила на худесенькі ти плечі
Тягар науки Господа любити.

І що найбільше з ласки та із щирості,
З країни Сонця тихо, слід у слід,
Несла в господа лампу світлості,
Світилася сама й освітлювала світ.

Князівна ти Велика! Безперечно
Шляхи добра до нас тебе вели,
Бо ти – Початок і Відродження
Послав тебе нам Бог на цій землі.

* * *

За решіткою дроту в чорнобильській «зоні»,
У покинутій хаті одна – клич не клич –
На обвугленій лавці сидить на осонні
Білоруска стара із журбою, мов сич.

Скільки літ тій старій – невідомо нікому,
І того вже не знає вона і сама.
Дивляться в очі їй згасаючи вікна,
Помираюча хата з'являється в снах.

Важко їй у ті очі дивиться,
Ще й убогість у неї тепер на руках.
Тут вовком завиєш, не тільки присниться,
Бо чорнобильський попіл вже в серці погас.

* * *

Друзі зникають – ми їх покидаємо,
Нас продають – кажемо: такий час!
І взагалі ми рідко помічаємо,
Як хтось змінився біля нас.

З літами губим граціозність,
Велич, здоров'я і сили,
І тільки дурість у нас натомість,
Допоки живемо, до самої могили.

* * *

Півні співають і вмирають
На птахофабриці весною
За ту якусь коротку мить
Любові пташиної – земної.

Співають – очі червоніють!
Корона – гребінь на бік ліг.
Співають і не розуміють,
Що смерть чатує вже на них.

* * *

З Євангелії

«Я милості хочу – не жертви».
Коли б ми розуміли вагомість слова, –
Безвинним не хотіли б ми смерті,
А винним бажали б любові.

* * *

Євангелія від Луки

Ніхто, раз свічку запаливши,
Її десь потай не поставить,
І в світлі тім хай буде тиша,
І світло те нехай прославлять.

Увійдуть в дім, і мир у домі,
І світло з ними мирно сяє,
У світлі тім і мир, і спокій,
Бо знає кожен, куди йде і де ступає.

* * *

Життя малює чорними мазками
Нам перспективи, навіть в день ясний, –
Хоч ангела до себе пригортаєм,
А він нечистим обертається, сумним.

* * *

Лише учора той відбувся Суд,
Який був названий Творінням Світу, –
А скільки ж в ньому назбиралося покут!..
Та хіба ж в тому сенс його тільки судити?

* * *

Білоруси в Сибіру. 30-ті роки.

За дротом свічка ще не згасла,
І сонця край іще не догорів.
Не помирать сьогодні ж нам завчасно,
Тому, що дзвонить поховальний дзвін.

Дзвенять кайдани, ядра, ланцюги –
Ведуть жандарми в'язня по етапу.
О, скільки треба люду у «воронок» втрапить,
Щоб так стоптати на півночі сніги.

У мороку ідуть колони – шурхит в'язнів
Під гавкання собак, під металевий дзвін.
І ще (поки що) свічка не погасла
І сонця край іще не догорів...

* * *

Коли усіх зачнемо поминать,
Нам мало часу обійти могили,
Згадать місця, в яких вони лежать:
Їх ми не знали і зрештою забули..

«Відомо всім» – «Огінський – то поляк»,
«Відомо всім» – «Демейка – то чилієць»...
А наші де? Ми не згадаємо ніяк!
Що нам нарік історії гостинець.

* * *

Щодень ти щось втрачаєш,
Не треба шкодувати ні за чим...
Не біда, що зраджує товариш, –
Завжди він, певно, був таким.

Не біда, що кохана забула, –
То ж і ти постарайся забути.
Присягалась кохать до могили?
Але ж дзвони поки не гудуть.

Не шкодуй, усе пройде, як ночі:
І від куль заживають рани.
Шкодувати треба лиш двічі:
Як не стане рідних і мами.

* * *

Коханій

Від кохання на серці відмітини,
Але я б тебе не проміняв
Навіть на найкращу у світі,
– Хай святиться твоє ім'я!

Був раніше глухим і не бачив ніскільки,
Зрозумів лиш пізніше у присмерках дня.
Найсвятіший Образ Твій Материнський,
А все решта, то так – метушня...

м. Гомель

Переклад з білоруської Лариси ТКАЧ

І ВСЕ Ж – ВЕРНУВСЯ ВІН В ДОМІВКУ ОТЧУ

Із творчістю одного з найяскравіших, найніжніших ліриків болгарської поезії Димчо Дебеляновим, як його охарактеризував Стоян Каролев у передмові до книжки Дебелянова «Стихотворения», виданій у Софії видавництвом «Болгарський письменник» у 1965 році, я познайомився випадково.

Був теплий, сонячний день 25 серпня 2009 року. Група чернігівських митців на чолі зі Станіславом Панасовичем Реп'яхом, тодішнім головою Чернігівської письменницької організації, поверталася із села Петрушин Чернігівського району, де, при велелюдді жителів Петрушина і численних гостей із навколишніх сіл, відбулося урочисте відкриття меморіальної дошки з нагоди сімдесятиріччя нашого земляка, чудового українського прозаїка, лауреата Шевченківської премії Володимира Дрозда.

За розмовами дорога бігла швидко, і вже десь під Черніговом народний художник України Володимир Ємець повідав, що скоро поїде в Габрово писати портрет міського голови. Я попросив Володимира Володимировича привезти звідти книжку віршів якогось цікавого болгарського поета.

Машина швидко спорожніла, і Станіслав Панасович мовив: «Миколо, коли ще повернеться Ємець, а ти прийди до мене, я тобі дам книжку дійсно чудового поета».

Через пару днів я отримав вище названу книжку і болгарсько-український словник із напуттям: «Держай, Миколо».

Димчо Дебелянов народився 28 березня 1887 року в місті Копривштица. Він – остання, шоста дитина в сім'ї. Після смерті батька родина зазнає труднощів і переїздить в Пловдив, до старшого брата – Івана.

З 1896 по 1904 рік Димчо навчався в Пловдиві, а в 1904 сім'я переїхала в Софію, де Димчо в 1906 році закінчив столичну гімназію.

У тому ж році в журналі «Современность» уперше були опубліковані вірші Димчо, які привернули увагу літературного середовища.

Із 1907 року молодий поет співробітничав з журналами: «Болгарский сборник», «Современник», «Новий путь», «Оса» та юмористичними виданнями. Восени 1907 року поступає на юридичний факультет Софійського університету, а в наступному переходить на історико-філологічний, де навчається лише два роки.

Дебелянов вивчає французьку, англійську і російську мови, перекладає Бодлера, Верлена, Шекспіра.

Юнак – чесний, відданий гідності, із загостреним почуттям справедливості, шукаючи своє місце в житті, скрізь натрапляє на чиновне діляцтво і сваволу, вимушений міняти місце роботи.

У кінці жовтня 1912 року поета призвали на військову службу, де він під час Першої балканської війни служив рядовим. З вересня 1913 року навчався в школі командного резерву і отримав чин підпоручика.

На початку Першої світової війни в 1914 році Дебелянов звільнився в запас і влаштувався працювати у Верховну лічильну палату. За час роботи в ній тилове егоїстично-бездуховне болото так йому остогидло, що він почав добиватися призову у військо і добився цього, бо працівники установи мобілізації не підлягали.

Він пішов добровольцем на фронт 29 січня 1916 року за велінням совісті. У час, коли на фронті гине стільки люду, він хотів бути поруч із простим народом, близьким йому по світогляду і духу.

Один із друзів, товариш по перу Людмил Стоянов казав про Димчо: «Чим настійливішими були удари долі, тим вимогливішим він був до себе, і тим довершеношою ставала його поезія».

Невеликий цикл віршів, написаних Дебеляновим на війні, які він посилав у листах друзям, вважаються найкращими із створених в болгарській поезії у воєнний час.

«Ключем до «загадки», до «дива», імення «Димчо Дебелянов», до таїни все зростаючого успіху його поезії є незвичайна духовна височінь слова, його заворожуюча натхненність» – пише Стоян Каролев, і додає: «Які поетичні скарби містить така мила, скромна простота! Яке полоняче світло промінить! Дійсно, надзвичайна сконденсованість думки і почуття:

*Свій шлях я згадують не рад,
мій скарб зі мною завше – сталість
всіх негараздів і утрат,
і нерозділена радість.*

Чотири рядки, а перед нами все життя, вся доля поета».

Димчо Дебелянов загинув 2 жовтня 1916 року і був похований на подвір'ї болгарської церкви «Свята Богородиця» в містечку Валовиште (нині Демир-Хисар).

Друзі поета після його загибелі видали двотомник поезій Дебелянова разом з листами, які здобули в післявоєнній Болгарії дуже велику популярність.

Клопотаннями літоб'єднання «Живе слово» в 1931 році останки поета перепоховано в рідному місті.

Родинний будинок відреставрований, там з 1958 року діє дім-музей Димчо Дебелянова. Тож він, як і мріяв, повернувся у батьківську хату.

ДИМЧО ДЕБЕЛЯНОВ**ВЕРНУТИСЯ Б УВЕЧЕРІ В ДІМ ОТЧИЙ****ПОРИВАННЯ**

Злотострунна арфа гімном
прозвучала на світанку,
і весна, лиш пробудившись,
повнить радістю весь світ, –
сипле звуки кришталеві,
в світлі, росяні долини,
і шафрани піднімались,
й квітли проліски тремкі.

В життєствердне, сітле свято
щезнуть сумніви і смуток,
сили радості струмують,
переповнюючи груди;
золоті душевні мрії
підіймаються на крилах
в променисту незорість,
де стрімливо поспішає
тала збурена вода.

НЕЗНАЙОМА

Ніч стужею владно вкриває мене
й так бажану радість жене,
щезаючу в крилах її темноти. –
Прийди, так жадана, прийди!

Рій вихрів бездомних безпуттям шумить,
про затишок можна лиш снить, –
примарного щастя промінчик поблід
і вгруз у непам'яті лід.

Прийди, моя мріє, й керманичем будь,
в день світлий вкажи мені путь,
бадьорість і віру у пісню вплети,
розвій страх і смуток густий.

З тобою сміливо ще вирушу я
шукати в незнаних краях
ті промені, що невмирущо зорять
далеко за гори й моря.

Орлами ще нас вознесе часоплин
повище гранітних вершин,
і сонце осяє нам чола затим...
Прийди, незнайома, прийди.

* * *

В пам'ятку, в пам'ятку тиша двора,
тихий будинок і вишень цвітіння? –
Ах, не вривайтесь в темницю нараз,
скарги даремні і згадок лиш тіні –
з бранцем за ґратами тільки жура,
скарги даремні і згадок лиш тіні,
я тут під вартою, зганьблений вкрай,
за проминуле караюся нині!

В пам'ятку, в пам'ятку в тиші двора
шепіт і сміх у вишневім цвітінні? –

Ах, не будить світло-квітний хорал,
ангельські співи далекі, предивні –
з бранцем за ґратами тільки жура,
скарги даремні і згадок лиш тіні,
сон, тільки сон світла тиша двора,
сном було вишень розкішне цвітіння!

СУМОВИТА ПІСНЯ

Якщо на фронті згину все ж,
ніхто не зронить і сльозини:
нема дружини, друзів теж,
не встане мати з домовини.

Проте, я серцем не скорблю –
хто взнав сирітськії дороги,
мо' й смерть зустрине без жалю,
мов дочекався перемоги.

Свій шлях я згадувать не рад,
мій скарб зі мною завше – сталість
всіх негараздів і утрат,
і нерозділена радість.

Колись у засвіти піду –
бездомний, сірий, невідомий –
спокійно, наче пісні дух,
що збуджує даремний спомин.

* * *

Вернутися б увечері в дім отчий,
коли померхлий обрій тихо гасне,
і лагідні обійми диво-ночі
розкриються печальним і нещасним.

І скинути тягар важезний втоми,
що в час лихий громадився завітом,
й збудити радість довгождану в домі:
гість повернувся, наблукавшись світом.

Стареньку маму на порозі стріги,
усміхнену й зарошену сльозами,
обнявшись з нею тихо шепотіти
і довго повторяти: мамо, мамо...

Ввійти в кімнату змалечку знайому,
заслін останній, прихисток до скону,
і тихе слово мовити потому,
смирено очі звівши на ікону:

чекать спокійно хочу час прощальний,
зійшов тут сонцем й згасне шлях буремний...

.....
О, мрій марного, страннику печальний,
згадав домівку й матір ти даремно!

* * *

Запам'ятати хочу образ твій:
бездомна, безнадійна, сумовита,
твоя рука притихла у моїй,
до мене серцем тулишся розбитим.
Тремтить над містом сивуватий дим,
тремкі дерева біля нас на взгірку,
кохання наше стало нам святим,
на двох одне, мабуть, дано довіку.
«Рушай світанком, смерк йдучи стрічай,
і погляд донеси мені прощальний,
щоб він згадався – вірний і печальний,
коли вернусь я в переможний час»!
О, втоми, втоми, зранене стебло,
благай і віруй у весняне чудо,
що сном ще не доснившись нам буде,
і знов моє відчуєш ти тепло!
Нічні страхи вкривають нас щільніш,
снують мережу кажани із мряви,
останніх втіх ти не чекаєш навіть,
і в себе вже не віриться мені.
Ти вивільнила руку пломінку
і йдеш, у тьмі десь поглядом блукаєш,
ти і на сльози сили вже не маєш,
тебе я хочу пам'ятать таку...

Переклав з болгарської Микола ЛЕЛЮК

ДА СЕ ЗАВЪРНЕШ В БАЩИНАТА КЪЩА

* * *

Да се завърнеш в бащината къща,
когато вечерта смирено гасне
и тихи пазви тиха нощ разгръща
да приласкае скръбни и нещастни.
Кат бreme хвърлил черната умора,
що безутешни дни ти завещаха —
ти с плахи стъпки да събудиш
в двора
пред гостенин очакван радост плаха.

Да те пресрещне старата на прага
и сложил чело на бсзсилно рамо,
да чезнеш в нейната усмивка блага
и дълго да повтаряш: мамо, мамо...
Смирено влязъл в стаята позната,
последна твоя пристан и заслона,
да шъпнеш тихи думи в тишината,
впил морен поглед в старата икона:
аз дойдох да дочакам мирен заник,
че мойто слънце своя път измина...
*

О, скрити вопли на печален странник,
на празно спомнил майка и родина!

УСТРЕМ

Химн на арфа златострунна,
прозвучала под ръцете
на пробудената пролет,
пълни с радост целий свят,
и сред звуците кристални,
в росни, светнали долини,
минзухари подранили
и кокичета цъфтят.

В светлий празник на живота
чезнат скърби и съмнения,
бликват сили спотаени
в жадно чакащи гърди;
златни сънища душата
на крилата си понасят
в лучезарните предели,
дето бързат устремени
размразените води.

НЕПОЗНАТА

Нощ ледена властно се стеле над мен
и в жажда за радост и ден
аз чезна по нейните тъмни крила. —
— Ела, възжелана, ела!

Рой вихри бездомници глухо тънтят —
пред мене ни завет, ни път, —
на щастие минало призрака блед
покриват забрава и лед.

Ела, възмечтана, и вожд ми бъди,
към светли ме дни поведи -
и песен за вяра и бодрост запей,
страха ми, скръбта ми развей!
Аз с тебе ще тръгна — и бодър, и смел —
към онзи незнаен предел,
да търся всевечните мощни зари —
далеч зад моря и гори.

Ще бъдем ний там възвисени, орля
над стръмни гранитни скали
е огрени от златното слънце чела...
Ела, непозната — ела!

* * *

Аз искам да те помня все така:
бездомна, безнадеждна и унила,
в ръка ми вплела пламнала ръка
и до сърце ми скърбен лик склонила.
Градът далече тръпне в мъген дим,
край нас, на хълма, тръпнат дървесата
и любовта ни сякаш по е свята,
защото трябва да се разделим.
«В зори ще тръгна, ти в зори дойди
и донеси ми своя взор прощален —
да го припомня верен и печален
в часа, когато Тя ще победи!»
— О, Морна, Морна, в буря скършен знак,
укрий молбите, вярвай — пролетта ни
недосъиуван сън не ще остане
и ти при мене ще се върнеш пак!

А все по-страшно пада нощ над нас,
чертаят мрежи прилепите в мрака,
утеха сетна твойта немощ чака,
а в свойта вяра сам не вярвам аз.
И ти отпущаш пламнала ръка
и тръгваш, поглед в тъмнините впила,
изгубила дори за сълзи сила. —
Аз искам да те помня все така...

* * *

Помниш ли, помниш ли тихия двор,
тихия дом в белоцветните вишни? —
Ах, не проблясвайте в моя затвор,
жалби далечни и спомени лишни —
аз съм заключеник в мрачен затвор,
жалби далечни и спомени лишни,
моята стража е моят позор,
моята казън са дните предишни!

Помниш ли, помниш ли в тихия двор
шъпот и смях в белоцветните вишни? —
Ах, не пробуждайте светлия хор,
хорът на ангели в дните предишни —
аз съм заключеник в мрачен затвор,
жалби далечни и спомени лишни,
сън е бил, сън е бил тихия двор,
сън са били белоцветните вишни!

СИРОТНА ПЕСЕН

Ако загина на война,
жал никого не ще попари —
изгубих майка, а жена
не наидох, нямам и другари.

Ала сърце ми не скърби —
приневолен живя сирака
и за утеха може би
смъртта в победа ще дочака.

Познавам своя път нерад,
богатствата ми са у мене,
че аз съм с горести богат
и с радости несподелени.

Ще си отида от света —
тъй както съм дошъл, бездомен,
спокоен като песента,
навяваща ненужен спомен.

Олександр КОВАЛЬЧУК

**РОМАН М. БУЛГАКОВА «БІЛА ГВАРДІЯ»
(болісне відкриття України)**

Роман «Біла гвардія» має стійке реноме антиукраїнського тексту. Підстави (і вагомі підстави) для цього є. Однак, видається нам, проблема явно не вписується у цю спрощену модель: не міг майбутній творець «Майстра і Маргарити», людина з глибинним історичним мисленням думати як юнкер чи примітивний міщанин-українофоб.

На перший погляд виняткова гострота теми України в романі «Біла гвардія» (окрім само собою зрозумілого контексту часу, позначеного виразним драматизмом) зумовлена передусім тим, що з нею пов'язано катастрофічне руйнування майже ідеального світу, такого близького і рідного оповідачу, який міг би відверто погодитися з ідеями епікурейця П'єра Гассенді, любовно сформульованими М. Булгаковим у «Житті пана де Мольєра» – «Единственно, что врожденно людям, – говорил Гассенди своим ученикам ... это любовь к самому себе. И цель жизни каждого человека есть счастье! Из каких же элементов складается счастье? – вопрошал философ ... Только из двух ... только из двух: спокойная душа и здоровое тело» (3, т. 4, с. 248).

Спокій душі оповідач знаходить в ідеї Дому, який у прозі М. Булгакова виступає як «ідеальна модель світобудови» (6), де (стверджує Н. Пояркова, спираючись на статтю В. Щукіна «Спасительный кров. О некоторых мифопоэтических источниках славянофильской концепции Дома») тільки й «можливий порятунок душі людини», де тільки й можливе принципово важливе для кожної людини «встановлення зв'язку між побутом і буттям» (6). У романі «Біла гвардія» образ Дому формується як феномен, нероздільний із природою, з родиною, з образами світлої королеви матері і «елочным дедом нашим, сверкающим снегом и счастьем» (3, т. 1, с. 179), як місце, де в гармонії та злагоді між собою живуть любовно описані, зріднені між собою речі («изразцовая печка», настінний годинник із «башенным боем», «ковры турецкие с чудными завитушками», «бронзовая лампа под абажуром, луч-

ше на світє шкапы с книгами» (3, т. 1, с. 180 – 181) і, звичайно ж, знамениті «кремовые шторы» – (3, т. 1, с. 184 – 185) та духовно близькі люди (все це разом становить таку проникливу, сповнену світлих тонів щемливу картину, яка цілком могла б слугувати яскравою ілюстрацією до оригінальних роздумів Жана Бодріяра про родинний інтер'єр: «Семейный дом – специфическое пространство, мало зависящее от объективной расстановки вещей, ибо в нем главная функция мебели и прочих вещей – воплощать в себе отношения между людьми, заселять пространство, где они живут, то есть быть одушевленными. Реальная перспектива, в которой они живут, поработана моральной перспективой, которую они призваны обозначать. В своем пространстве они столь же мало автономны, как и члены семьи в обществе. Вообще, люди и вещи тесно связаны между собой, и в такой согласованности вещи обретают внутреннюю плотность и аффективную ценность, которую принято называть их «присутствием» – 2, с. 11 – 12).

Українська ідея в її мілітарному варіанті неочікувано вривається в цей усталений домашній світ і реально загрожує його існуванню: «В молчании вернулись в столовую ... На столе чашки с нежными цветами снаружи и золотые внутри, особенные, в виде фигурных колоннок ... Скатерть ... бела и крахмальна ... и в декабре, теперь, на столе, в матовой колонной вазе, голубые гортензии и две мрачных и знойных розы, утверждающие красоту и прочность жизни, несмотря на то, что на подступах к Городу – коварный враг, который, пожалуй, может разбить снежный, прекрасный Город и осколки покоя растоптать каблуками» (3, т. 1, с. 186).

Рівень катастрофізму, який пов'язаний із руйнуванням Дому, цілком міг би стати базою для формування ексклюзивно «домашнього» кута зору, через призму якого проглядалися би події, зображені у романі. Та у тексті твору немає монополії оповідача (чи когось іншого) на бачення і оцінку подій. Звідси широкий спектр ідей та думок, які обертаються навколо осмислення української проблеми.

Простіше з проукраїнською частиною суспільства: вона живе в очікуванні торжества української ідеї, яка мусить лягти в основу української державності. Тому в момент параду петлюрівських військ на Софійському майдані постійно лунає схвальне – «Слава Петлюри! Украинской Народной Республике слава!!!» (3, т. 1, с. 385), «Слава! Слава!» – кричали с тротуаров ... «Слава! Слава Петлюри! Слава нашему Батько!» (3, т. 1, с. 388).

Складніше з київським обивателем: у своєму сприйнятті української ідеї він проходить певну еволюцію, хоча все й відбувається у достатньо вузькому «коридорі» оцінювання – від дистанціювання, напускної байдужості до відкритої ненависті. У просторі життя обивателів Міста в момент початку повісткування слово Україна вже стало стабільною константою, утвердило свою присутність, хоч у доволі таки дивній формі. Те, що раніше жило на постійній периферії – як тема, матеріал чи мотив у літературних або музичних

творах (приміром, опери «Ніч перед Різдом» – 3, т. 1, с. 185 – 186), те, що функціонувало у формі образу села, колоритного, відверто естетизованого одягу (так, приміром, бачить Василіса прекрасну українку «в блеске монист» – 3, т. 1, с. 226), хлібних полів, які пишаються зрілим колосом, коли-не-коли почутої мови, яку обиватель часом не зовсім розуміє («странный язык» – 3, т. 1, с. 198), а то й принципово відмежовується від неї – «Я на вашей мови не размовляю» (3, т. 1, с. 383), продуктів сільськогосподарського виробництва, образу спеки «над червонными украинским полями» (3, т. 1, с. 185), зрештою, самих мужиків чи «деда в тулупе с клюкой» із його незмінним – «Хлопчики ... хлопчики ...» (3, т. 1, с. 192) – стало організаційним центром буття, хоча й достатньо специфічним та водночас й цілком прийнятним: йдеться ж бо про гетьманську Україну, яка мало в чому змінила побут обивателя – швидше декорація, а не сутність.

Думку обивателя (а він тільки-но пережив шок від «каких-то людей, не имеющих сапог, но имеющих широкие шаровары, выглядывающих из-под солдатских серых шинелей» (3, т. 1, с. 196): захопивши Місто, вони твердо заявили – «... что ... не пойдут ни в коем случае из Города на фронт, потому что на фронте им делать нечего, что они останутся здесь, в Городе, *ибо это их Город, украинский город, а вовсе не русский* (курсив наш. – **О. К.**)» (3, т. 1, с. 196 – 197) гарно передає колоритна сцена зміни влади – виборів гетьмана, в якій активну участь бере чоловік Олени: «В апреле восемнадцатого, на Пасхе, в цирке весело гудели матовые электрические шары и было черно до купола народом. Тальберг стоял на арене веселой, боевой колонной и вел счет рук – шароварам крышка, *будет Украина, но Украина «гетманская»* (курсив теж наш. – **О. К.**), – вибирали «гетьмана всея Украины» (3, т. 1, с. 197). Під скіпетром нового правителя формується атмосфера відносного спокою та благополуччя, яку щодня благословляє міщанин. А як же інакше: «Гетман воцарился – и прекрасно. Лиш бы только на рынках было мясо и хлеб, а на улицах не было стрельбы, и чтобы, ради самого господя, не было большевиков, и чтобы простой народ не грабил. Ну что ж, все это более или менее осуществилось при гетмане, пожалуй, даже в значительной степени» (3, т. 1, с. 223). Із цим прошарком київської публіки цілком солідарні й нажахані кривавими подіями втікачі з Петербурга та Москви. Всі ці «седоватые банкиры со своими женами ... талантливые дельцы ... домовладельцы ... промышленники, купцы, адвокаты, общественные деятели ... журналисты ... Кокотки ... Честные дамы из аристократических фамилий. Их нежные дочери, петербургские бледные развратницы с накрашенными карминовыми губами ... секретари директоров департаментов ... князя ... алтынники, поэты и ростовщики, жандармы и актрисы императорских театров ... члены Государственной думы ...» (3, т. 1, с. 219 – 220) привносять у життя міста нові інституції або реанімують призабуте – нові газети, ресторани, «бесчисленные съестные лавки-паштетные, торговавшие до глубокой

ночі, кафе, где подавали кофе, и где можно было купить женщину, новые театры миниатюр, на подмостках которых кривлялись и смешили народ все наиболее известные актеры, слетевшиеся из двух столиц ... знаменитый театр «Лиловый негр» ... величественный ... клуб «Прах» (поэты – режиссеры – артисты – художники) ... игорные клубы ...» (3, т. 1, с. 220). В житті Міста новопрйбулі утверджують інший – близький до розгульного стиль існування, стиль п'яного бенкету і форсованої, якоїсь майже хворобливої насолоди – «Извозчики целыми днями таскали седоков из ресторана в ресторан, и по ночам в кабаре ... струнная музыка, и в табачном дыму светились неземной красотой лица ... закокаиленных проституток ... До самого рассвета шелестели игорные клубы ...» (3, т. 1, с. 220) (чому і радіє, і водночас заздрить кийвський міщанин, шалено заздрить – заздрить стилю життя, заздрить «крупным бриллиантам», «сибирским мехам», «прекрасному шампанскому вину «Абрау», «французским духам» (3, т. 1, с. 220). Та – поза певними розбіжностями – в оцінці ситуації вони одностайні. Тому й зливаються майже в єдиний величний, урочистий хор голоси зляканих можновладних втікачів із Півночі, які з ненавистю й глибоким переляком (відгороджені від зловорожого світу гетьманською державною «стіною») згадуть більшовиків і поспіхом, в якомусь істеричному ражі насолоджуються життям під благословенним небом півдня, та обивателів, що мешкають в унікальному, єдиному в світі Місті, де є «прекрасные горы» та сади («И было садов в Городе так много, как ни в одном городе мира» (3, т. 1, с. 218), і спокій – «Зимою, как ни в одном городе мира, упал покой на улицах и переулках и верхнего Города, на горах, и Города нижнего, раскинувшегося в излучине замерзшего Днепра ...» (3, т. 1, с. 218). Звідси майже хорове моління: «Дай бог, чтобы это продолжалось вечно» (3, т. 1, с. 223). Та для прибульців із Півночі, які вже знають, що таке справжні суспільні потрясіння, Місто лише транзитна станція, «зафрахтована» ними тільки на певний термін. Тому й «запрашивают визы, переводя деньги, чуя, что, может быть, придется ехать дальше и дальше, туда, куда ни в коем случае не достигнет страшный бой и грохот большевистских боевых полков» та мріють «о Франции, о Париже» (3, т. 1, с. 221) – до речі, в момент реальної небезпеки все так і сталося: «В октябре ... начали уходить, освещенные сотнями огней, поезда с Города-1, Пассажирского, в новый, пока еще широкий лаз через новоявленную Польшу и в Германию. Полетели телеграммы. Уехали бриллианты, бегающие глаза, проборы и деньги» (3, т. 1, с. 238). Місцевому ж обивателю не залишається нічого іншого, як у глибокому переляку (подібно до Василіси, що азартно сортує гроші, видані різними владами, і клопочеться про надійну схованку) думати про виживання та сторожко прислухатися до чуток, пересудів та пліток, якими сповнений міський простір – про цей план життєінформування жителів міста Києва – та й про самих носіїв інформації – є цікаві спостереження самого М. Булгакова: «... киевляне вознаграждают себя слухами

... Києвляне ... газет не читають, находясь в твердой уверенности, что там заключается «обман». Но, так как человек без информации немислим на земном шаре, им приходится получать сведения с евбазы (еврейский базар) где старушки вынуждены продавать канделябры» (3, т. 2, с. 313).

Актуалізація зливи чуток не випадкова. Громада обивателів становить собою своєрідне живе «тіло», головним бажанням якого – в усі часи та епохи – лишається завжди одне й те ж: вижити, вижити за будь-яку ціну і за будь-яких умов – навіть найнесприятливіших. Без постійного інформаційного супроводу зробити цього неможливо. В обивателів відсутній єдиний центр збору, прийняття й оцінки інформації. Тому (як і будь-яке найпростіше тіло) – передусім за допомогою слухових рецепторів (хоча при цьому не нехтуються й візуальні) – співтовариство обивателів хаотично, безсистемно, некритично, абсолютно не сортуючи матеріал, «стягує» інформацію звідусіль. Інформацію будь-яку, навіть найфантастичнішого гатунку. Головним інформаційним каналом проходять передусім найрізноманітніші чутки, які постійно конкурують між собою за достовірність, борючись за рівень впливовості на реципієнтів. Якраз ними й повниться свідомість обивателя в один з найтривожніших моментів – на схилку окупації німцями Києва: «И реквизируемые лошади, и отобранный хлеб, и помещики с толстыми лицами, вернувшиеся в свои поместья при гетмане, – дрожь ненависти при слове «офицерня». Вот что было-с. Да еще слухи о земельной реформе, которую намеревался произвести пан гетман ... тоскливые слухи, что справится с гетманской и немецкой напастью могут только большевики ...» (3, т. 1, с. 230). Та найбільше тривожних чуток (що цілком природно у цей «перехідний» момент, коли все ще абсолютно неясно, окрім джерела тривоги) обертається навколо очільника Директорії.

Однак слухи не додають (і не можуть додати) головного – ясності, чіткої визначеності. Звідси безнадійне, як зітхання: «... ах, как туманно и страшно кругом» (3, т. 1, с. 229).

Ірраціональний світ обивателя, чутливий до явищ містичних, які впевнено конкурують з чутками на одному й тому ж інформаційному полі. Серед них головна увага прикута до явищ дивовижних. Поряд із чудесами йдуть й «знаменія», які з дивовижним знаходяться у «родинній» близькості («Если восстанет среди тебя пророк, или сновидец, и представит тебе знамение или чудо и сбудется то знамение или чудо ...» (Вт., 13: 1). Однак «знаменія» у романі функціонально значно ширші – особливо, коли йдеться про «предзнаменованія». Та все на свої місця ставлять не «знаменія», а «события», які потрясають свідомість обивателя. Їх кілька: передусім це поразка німців у Першій світовій війні та зречення кайзера. У підсумку приходиться гірке прозріння, яке набирає тотального характеру: «Немцы побеждены», – сказали гады. «Мы побеждены», – сказали умные гады. То же самое поняли и горожане» (3, т. 1, с. 232).

Те, що відбувається, породжує «мутную кашу, которая заварилась в головах» і яку «никакие фонарики не могли рассеять»: «Вильгельм. Вильгельм ... немцы уходят ... Троцкого арестовали рабочие в Москве!! Сукины сыны какие-то остановили поезд под Бородянкой и начисто его ограбили. Петлюра послал посольство в Париж. Опять Вильгельм. Черные сингалезы в Одессе ... консул Энно. Одесса. Одесса. Генерал Деникин. Опять Вильгельм. Немцы уйдут, французы придут. «Большевики придут, батенька!» «Типун вам на язык, батюшка!» (3, т. 1, с. 239). Підсумовує цей карнавальні-істеричний хаос багатократно повторене на різні лади прізвище очільника Директорії: «Петлюра!» «Петлюра!!» «Петлюра!» – запрыгало со стен, с серых телеграфных сводок ... Петлюра. Петлюра. Петлюра. Петлюра. Пэтурра» (3, т. 1, с. 239). І хоч безкінечний повтор одного й того ж імені не вносить бажаної ясності в розумінні ходу подій («Никто, ни один человек не знал, что, собственно, хочет устроить этот Пэтурра на Украине ...» (3, т. 1, с. 239), загальна картина за базовою віссю протистояння промальовується більш ніж яскраво: розтривожена буремними подіями уява українця вже сформувала свій основний міф, сфокусувавши його на одній ключовій фігурі, яка стала символом одвічного протистояння: «Турок, земгусар, Симон. Да не было его. Не было. Так, чепуха, легенда, мираж. Просто слово, в котором слились и неутоленная ярость, и жажда мужицкой мести, и чаяния тех верных сынов своей подсолнечной, жаркой Украины ... ненавидящих Москву, какая бы она ни была – большевистская ли, царская или еще какая (курсив наш. – О. К.)» (3, т. 1, с. 231). У цей момент і відбувається нестерпно болісне для обивателя відкриття справжньої, не бутафорної України. До того ж стає ясно й виразно ще одне – з цим неймовірно сильним, одвічним бажанням українця мати справжню, свою Україну (що аж ніяк не влаштовує обивателя) нерозривно пов'язується ім'я Симона Петлюри. І ця Україна починає народжуватися прямо на очах жителів Города. Так (поза його волею) обставини життя насильно втягують обивателя в іншу фазу існування, для якої визначальним і принципово важливим є час боротьби за своє визнання тепер уже не гетьманської, а глибинної, справжньої України, яка спирається на волю народу до творення власної держави.

Ставлення обивателя до очільника Директорії (а тим самим і до ідеї незалежної України) – попри тривожні реалії дня – однозначно негативне, навіть більше – воно завжди сповнене неприкритою ненависті. Однак ненависть (знову ж таки) аж ніяк не зменшує загальне почуття непевності й абсолютного нерозуміння того, що відбувається: одна й та ж думка бродить у розтривожених душах обивателя: «никто ничего не понимал в Городе» (3, т. 1, с. 282). Єдина константа, в якій впевнені, здається, всі – «он идет брать Город» (3, т. 1, с. 239). Тому з багатьох уст у різних ситуаціях як багатократне ехо звучить одна й та ж панічна фраза – «Город взят» (3, т. 1, с. 306), «Петлюра Город взял» (3, т. 1, с. 318), «Петлюра взял Город. Тот самый Петлюра

и, поймите! – тот самый Город. И что теперь будет происходить в нем, для ума человеческого, даже самого развитого, непонятно и непостижимо» (3, т. 1, с. 333).

Заключним актом драми – «Петлюра і Місто», «українська ідея і обиватель» – виступає дуже цікава (щодо сміливого монтажу різних образних площин та візуальних планів, щодо звукового «оформлення», зрештою, щодо бачення антропологічного «матеріалу», який у прагненні хоч якось долучитися до влади у просторі собору злютувавшись у «душную тысячеголовую волну», намагається «переформатуватися» у яблуко – дар божий (згадаємо – «сотни голов», які в соборі «как желтые яблоки, висели тесным, тройным слоем» (3, т. 1, с. 381) та надзвичайно показова «ідеологічно» (у плані оприявлення позицій різних, передусім антагоністичних сторін) картина «Парада по случаю въезда Директории в Киев» (3, т. 1, с. 589), де остаточно з'ясовуються позиції громад і цілком зримим стає ставлення обивателя до справжньої України і української ідеї в цілому, його майже патологічна ненависть до всього, що має причетність до державницького утвердження українства.

Не симпатизуючи жодній із груп, що сперечаються, не розрізняючи між собою законних господарів землі і тих, хто вважає себе такими, М. Булгаков малює серію гротескних картинок, кожна з яких пройнята не тільки невмінням, а й небажанням присутніх на вікопомних торжествах слухати один одного. Проглянемо кілька ситуацій, в основі яких лежить діалог, з тим, щоб побачити особливість позиції сторін. Кожна з них – поєдинок. Про це, передусім, свідчить обмін репліками – кожна з яких нагадує собою удар рапірою, бо в її основі закладено відверто загрозливі інтонації: «На каком же языке служили, отцы родные, не пойму я?», «На божественном, тетка». «От строго забороняють, щоб не було больше московской мови». «Что ж это, позвольте, как же? Уж и на православном, родном языке говорить не разрешается?» ... «Це вам не Россия, добродию» ... «Геть! В Россию! Геть с Украины!» ... «Поход буде». «Куды поход?» «На Москву» «На какую Москву?» «На самую обыкновенную» «Руки короткие». «Як вы казали? Повторить, як вы казали? Хлопцы, слушайте, що вин казав!» «Ничего я не говорил!» «Держи, держи его, вора, держи!!» (3, т. 1, с. 383 – 385).

За такої ситуації обидві сторони залишаються на своїх позиціях – обиватель і слухати не хоче про Україну, а той, хто вболіває за неї, не слухає аргументів її супротивників. А це вже шлях до безкомпромісного з'ясування головного – хто ж на цій землі господар. Частіш усього такого рівня «діалоги» мають мілітарний характер.

Учасником одного з таких «діалогів» на вкрай дражливу тему й виступає головний герой роману «Біла гвардія» Олексій Турбін. Логіка війни диктує крайні формулювання. Якраз ними й сповнена мова Олексія Турбіна – звідси жорсткі базові формули: «застрелить» і «повесить» – «Я б вашего гетмана,

– кричав старший Турбин, – за устрійство этой миленькой Украины, повесил бы первым!» (3, т. 1, с. 208); «Ну, если это верно, вот Петлюру тогда поймать да повесить! Вот повесить!» «Своими руками застрелю» (3, т. 1, с. 207). Загальний підсумок виглядає абсолютно прийнятним і для обивателя, й для Олексія Турбіна: «Было на часах три. «Наверно ушли ... Пэтурра ... Больше не будет никогда» (3, т. 1, с. 423).

Та оповідач у романі це не монолітна фігура, це не цілісний монолог, а навпаки своєрідне багатоголосся: як зауважує С. Краснікова – «... в это доминирующее в булгаковском романе персональное повествование многократно вмешивается другой повествователь, располагающий если не всеведением, то во всяком случае иным знанием, более «высоким», чем то, которым располагает повествователь-посредник» (4, с. 190).

Фауст, роздумуючи над тим, що ж було в основі всього, перебирає варіанти – Слово, Думка, Сила, Діло. Врешті-решт він приходиться до висновку: «В начале было Дело» (переклад Б. Пастернака). Н. Холодковський, перекладаючи цей же текст, при переліку базових основ особливо акцентує увагу на одному із складників, який, очевидно, особливо магнетизує його: «Не Сила ли – начало всех начал?» (до речі, в оригіналі ця фраза звучить так – «Es sollte stehn: im Anfang war die Kraft!»).

Схоже, що над цим роздумує і всезнаючий оповідач у романі «Біла гвардія» – дійсно – чи не сила вирішує все? Концепт сили у романі наскрізний, хоч артикулюється він по-різному. Коли ж йдеться про силу петлюрівського війська, то – для завищення – тут задіяно майже все – від міфологізованих цифр («Ужас в том, что у Петлюры, как говорят, восемьсот тысяч войска, отборного и лучшего» (3, т. 1, с. 320; «Пришел Петлюра, а у него миллион войска» (3, т. 1, с. 319) до схожої на епос епічної картини (хоч і з відверто негативною конотацією): «То не серая туча со змеиным брюхом разливаается по городу, то не бурые, мутные реки текут по старым улицам, – то сила Петлюры несметная на площадь старой Софии идет на парад» (3, т. 1, с. 386). Однак однієї Сили – особливо взятої поза контекстом часу – для розуміння суті подій замало. Сила стає явищем помітним лише тоді, коли «прорубує» вікно в історію, на свій розсуд визначаючи шляхи історичного розвитку. Саме з цим феноменом несподівано зустрічається далекий від розуміння сутності історичних подій Василиса: милуючись «царственной екатерининской шеей» красивої молодиці і водночас застерігаючи її: «Смотри, Явдоха, – сказал Василиса ... Смотри, выучат вас немцы», цей обиватель отримує несподівану відповідь, яка ґрунтується на абсолютній переконаності жінки у своїй правоті: «Чи вони нас выучут, чи мы их разучимо», – вдруг ответило знамение, сверкнуло, сверкнуло, прогремело бидоном, качнуло коромыслом и, как луч в луче, стало подниматься из подземелья в солнечный дворик» (3, т. 1, с. 226 – 227).

Помітно глибше природу і закономірність подій відчуває спритний,

дуже чутливий до суспільних змін Тальберг – «В сущности, у Петлюры есть здоровые корни. В этом движении на стороне Петлюры мужицкая масса, а это, знаешь ли ...» (3, т. 1, с. 196). Ще осмисленіше, ще ширше, ще проникливіше на те, що відбувається, реагує Шполянський, який у розмові з колегами по дивізіону висловлює цікаве (а для багатьох просто таки крамольне) припущення: «Кто знает, быть может, столкновение Петлюры с гетманом исторически показано и из этого столкновения должна родиться третья историческая сила, и, возможно, единственно правильная» (3, т. 1, с. 293).

Та наглибше – на відміну від інших – концепуальніш сутність складних, дуже неоднозначних подій (незважаючи на їхню розмитість і текучість) бачить прозорливий оповідач, який наділений особливою оптикою: саме він говорить про основу-основ, про головну рушійну силу всіх вікопомних подій – «мужичонков гнев» (3, т. 1, с. 237). Цей «гнев», який «доповнює» ненависть – (а для формування її шокуючих психологічних факторів накопичилося більш ніж достатньо – «И было другое – лютая ненависть. Было четыреста тысяч немцев, а вокруг них четырежды сорок раз четыреста тысяч мужиков с сердцами, горящими неуголенной злобой. О, много, много скопилось в этих сердцах. И удары лейтенантских стеков по лицам, и шрапнельный беглый огонь по непокорным деревням, спины, исполосованные шомполами гетманских сердюков, и расписки на клочках бумаги почерком майоров и лейтенантов германской армии: «Выдать русской свинье за купленную у нее свинью 25 марок» ... И реквизируемые лошади, и отобранный хлеб, и помещики с толстыми лицами, вернувшиеся в свои поместья при гетмане, – дрожь ненависти при слове «офицерня» (3, т. 1, с. 230), а щоб відчути глибинну правду цього, додамо спогади ще одного авторитетного свідка, який знаходився у гущі подій: «На села шугнуло, скрегочучи зубами від власної люті, поміщицтво. Озброєне німецьким генералом, воно сказано кинулось до помсти над селянством ... кожде село, кожна селянська хата були обкладені страшними контрибуціями, розмір яких вирішався самими поміщиками. І тут лють паразитів розперезалася як найширше. «Відшкодовували» себе так, як тільки може «відшкодовувати» дикий наїздник за часів татарщини в завойованій країні ... Людей закопували по шию в землю й тримали так до смерті, а пані й панночки в елегантських убраннях з прутиками в руках забавлялися тим, що люто остервеніло били таких закопаних прутиками по голові, по лиці, по очах. Інчим вирізали на тілі непристойні лайки на адресу революції й так виставляли на сільських майданах. Жінок і дівчат насилували майже публично й за найменчий опір убивали тут же. Ті села, в яких знаходилась хоч невеличка група селян, що виявляли словом чи вчинком протест, часто громилась німецькою артилерією й випаловались до останньої хати» (4, с. 47 – 48) і формує атмосферу епохи. Врешті-решт якраз із нього виростає та сила, що покликана була принципово змінити географію світу, який у романі, вписаний у мапу геополітики, виглядає як

«громадная шахматная доска» (одразу ж згадується книга З. Бжезінського, де помітну роль теж відведено Україні – нагадаємо, що в російському перекладі назва книги звучить так – «Великая шахматная доска: господство Америки и ее геостратегические императивы» для підтвердження думки наведено в тексті хоч би одне знакове висловлювання знаменитого американського політолога: «Україна, новий і важливий простір на євразійській шахівниці, є геополітичною віссю, тому що саме її існування як незалежної країни допомагає трансформувати Росію. Без України Росія перестав бути євразійською імперією» (1, с. 46): «Так вот-с, нежданно-негаданно появилась третья сила на громадной шахматной доске. Так плохой и неумелый игрок, отгородившись пешечным строем от страшного партнера (к слову говоря, пешки очень похожи на немцев в тазах), группирует своих офицеров около игрушечного короля. Но коварная ферзь противника внезапно находит путь откуда-то сбоку, проходит в тыл и начинает бить по тылам пешки и коней и объявляет страшные шахи, а за ферзем приходит стремительный легкий слон-офицер, подлетают коварными зигзагами кони, и вот-с, погибает слабый и скверный игрок – получает его деревянный король мат (до речі, у тексті згаданої раніше книги З. Бжезінського теж постійно актуалізується ця пара із шахової термінології – шах, мат. – **О. К.**)» (3, т. 1, с. 224).

З усього цього природно формується головний підсумок: за біснуванням сповнених відвертого катастрофізму подій та емоцій, за неймовірним хаосом М. Булгаков, спираючись на неймовірно глибоку інтуїцію генія, зумів історично та художньо мотивовано показати вікопомну подію – народження на безмежному євразійському просторі нового гравця – Україну, поява якої надалі суттєво впливатиме на перебіг історії.

Література:

1. Бжезінський З. Велика шахівниця. Американська першість та її стратегічні імперативи. – Львів – Івано-Франківськ. – 2000.
2. Бодрийяр Жан. Система вещей. – Москва. – 1995.
3. Булгаков М. Собр. соч: в 5-ти томах. – Москва. – 1989 – 1990.
4. Винниченко В. Відродження нації. – Частина 111. – К., 1990.
5. Красникова С. Повествователь как стилистическая ипостась автора в романе М. Булгакова «Белая гвардия» // Вісник ХДАДМ. – 2007, № 3.
6. Пояркова Н. Дом и мир в прозе М. Булгакова. Тема диссертации и автореферата по ВАК 10. 01. 01 [Електронний ресурс] / Н. Пояркова. – Режим доступу: <http://www.dissertation-cat.com/cjntent/dom-i-mir-v-proze-ma-bulgakova>.

Світлана ПОЛОВНИКОВА

ТРИ ОЛЬГИ

(до родоводу Пилипа Семеновича Морачевського)

Йшов 1927 рік. До ошатного будинку на північно-східній околиці Чернігова, що по вулиці Григоріївській, 12 (нині – Станіславського, 40), де мешкала родина Дроздових, завітав уже відомий на той час літературознавець Борис Михайлович Шевелів для ознайомлення з архівом П. С. Морачевського. Його зберігала дружина Йосипа Гавриловича Дроздова – Ольга Петрівна, онука письменника. Про існування рукописів дослідник міг чути від свого батька – близького до літературних кіл Чернігова або знав подружжя особисто, адже сам Борис Шевелів народився і майже все життя провів у цьому місті.

Наслідком вивчення рукописної спадщини стала публікація у збірнику «За сто літ» під назвою «Чумаки Филимона Галузенка й справжній автор цієї поеми», в якій Борис Шевелів довів, що під псевдонімом «Хв. Галузенко» писав Пилип Морачевський¹.

Згадка ж про власницю цього письменницького скарбу наштовхнула на пошук родової гілки Морачевських по жіночій лінії. Найменшою дитиною в сім'ї Пилипа Семеновича була дочка Ольга 1842 року народження. Її дитячі та юнацькі роки пройшли в Ніжині, де працював інспектором юридичного ліцею та гімназії її батько. Як свідчить запис в атестаті Пилипа Семеновича, виданому 3 жовтня 1860 року «дочь Ольга находится при отце». Коли і з ким одружилася дівчина, яке прізвище мала у заміжжі, з'ясувати не вдалося. У цьому шлюбі в 1865 році в місті Стародубі Чернігівської губернії (нині Брянська область Російської Федерації) народилася донька. Як і матір її назвали Ольгою, по батькові – Петрівна. Цікаво, що на сторінках рукописів П. Морачевського з наукової бібліотеки Томського державного університету є позначки «1864. Ген. 9. Стародуб», «1864. Генв. 20. Стародуб-Копець»².

Вони свідчать про перебування Пилипа Семеновича у родинному колі молодшої дочки Ольги, де він не облишав і своєї літературної праці. Вочевидь, після смерті у 1861 році дружини вже немолодий чоловік шукав розради у спілкуванні з дітьми та онуками.

Будинок Дроздових. Малюнок Л. Мозучова

Щодо біографічних відомостей ні про навчання, ні про трудову діяльність Ольги Петрівни – онуки письменника – до шлюбу з Йосипом Гавриловичем Дроздовим немає. Як видно з його анкети, після чотирьох років тюремного ув'язнення за участь у студентському революційному русі в Одесі, він з 1889 року перебував на засланні у Східному Сибіру вже разом з дружиною. З Ольгою Петрівною вони були однолітками і земляками – Йосип Гаврилович народився в містечку Почепі Чернігівської губернії (тепер Брянська область Російської Федерації). Після звільнення у 1894 році подружжя спочатку і оселилося на його батьківщині, а 1895 року переїхало до Чернігова. Своє рішення Й. Дроздов згодом пояснив так: «Здесь, благодаря знакомству, я мог получить службу в Черниговском земстве, где в то время был председателем известный земский деятель В. М. Хижняков».³

Облаштуватися в Чернігові допоміг Йосипу Гавриловичу і Михайло Михайлович Коцюбинський. Він продав товаришеві по службі у статистичному бюро земельну ділянку, придбану в 1898 році у графа Милорадовича. Про дружні стосунки з письменником свідчать і спогади Йосипа Дроздова, написані після смерті М. М. Коцюбинського.

18 травня 1901 року в подружжя Дроздових народилася донька Ольга, про що є запис у метричній книзі Вознесенської церкви м. Чернігова⁵. Дівчина опанувала науки спочатку

в гімназії Н. Заостровської – похвальні листи Ольги Дроздової зберігаються в Чернігівському історичному музеї імені В. В. Тарновського, а згодом у Чернігівському інституті народної освіти. Не зупинившись на досягнутому, в 1923 році вона стала студенткою Тимірязевської сільськогосподарської академії в Москві. Під час канікул навідувала-

ся до батьків у Чернігів, але наступне життя Ольги Йосипівни було пов'язане зі столицею. Мати, мабуть, часто гостювала у дочки, бо Йосип Гаврилович жалівся на самотність. Він помер 12 липня 1940 року. Науковий доробок чоловіка, який складався з друкованих творів та рукописів, присвячених актуальним проблемам суспільно-політичного життя Чернігівщини першої чверті ХХ століття, Ольга Петрівна Дроздова передала до Чернігівського історичного музею за актом № 70 від 28 червня 1948 року.

Дату смерті матері – 25 жовтня 1948 року – повідомила Ольга Йосипівна Дроздова у заяві до нотаріальної контори на оформлення спадщини⁵. Батьківська садиба по вулиці Станіславського, № 20 за рішенням виконкому Чернігівської міської ради депутатів трудящих від 28 лютого 1949 року була зменшена з 7932 кв. метрів до 2730 кв. метрів для надання земельних ділянок приватним забудовникам. Чи отримала Ольга Йосипівна спадщину і як нею розпорядилася – невідомо.

У 1961 році до Чернігівського історичного музею надійшла посилка з Москви від Зої Олександрівни Гаврилової з архівними матеріалами та фотографіями, що належали Йосипу Гавриловичу Дроздову.

Деякі відомості про З. О. Гаврилову з'ясувалися із записів у домовій книзі Дроздових, де вказувалося, що вона є уродженкою Почепа, 34-х літ і з семирічною дочкою перебувала в Чернігові у червні–вересні 1925 року⁶. Ким вона доводилася Дроздовим, не вказано.

Дату смерті Ольги Йосипівни Дроздової встановити не вдалося. Вірогідно, вона не мала сім'ї і після її кончини залишеним архівом довелося займатися З. О. Гаврилової. Надіслані матеріали увійшли до колекційного опису № 173. На жаль, як і в попередньому надходженні від Ольги Петрівни Дроздової за 1948 рік ні рукописів П. С. Морачевського, ні будь-яких документів його родини і цього роду музею не отримав, але пошук не припиняється.

1. Самойленко Г.В. Пилип Семенович Морачевський (до 200-ліття від дня народження педагога і письменника). – Ніжин, 2006. – С. 11.

2. В.А. Есіпова. Работа с рукописями Ф.С. Морачевского в фонде отдела рукописей и книжных памятников Научной библиотеки Томского государственного университета / Науковий потенціал славистики: історичні здобутки та тенденції розвитку: тези доповідей Міжнародної наукової конференції до Дня слов'янської писемності і культури (Київ, 21 травня 2015 р.). – К., 2015. – С. 198.

3. Анкета Й.Г. Дроздова для Інституту В.І. Леніна. ЧІМ. Ал-1845/173/148. – Арк. 9

4. Державний архів Чернігівської області. – Ф. 679. – Оп. 10. – Од. зб. 1015. – Арк. 200^{зв.} – 201.

5. ЧІМ., Ал-1845.

6. Домова книга, Чернігів, вул. Григоріївська, № 12. ЧІМ, Ал-2635/4. Арк. 1^{зв.}

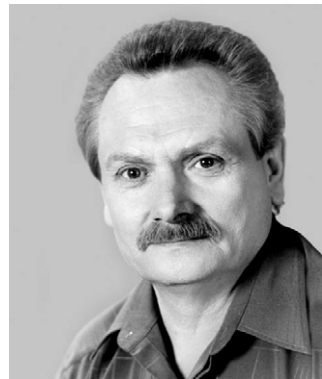
НАЙОРГАНІЧНІШИЙ СЕЛЯНСЬКИЙ ПОЕТ: НА ПОШАНУ 70-РІЧЧЯ ДМИТРА ІВАНОВА

Митець із непідробним драматизмом світосприйняття, поет правдивий і чесний, з глибоко своєрідною образною системою, «найорганічніший селянський поет» (Л. Талалай) Дмитро Іванов увійшов у сучасну вітчизняну літературу з болючими й сильними ліричними та ліро-епічними творами про село і людей у ньому, про їхні долі, сконденсувавши в щирих рядках спресовану роками традицію одночасно із органічним новаторством.

Дмитро Йосипович Іванов народився 22 жовтня 1946 р. в селі Тарасівці Новгородківського району на Кіровоградщині в селянській родині. Хоча за метрикою він не належить до покоління дітей війни, однак «радіація всенародної біди» (Б. Олійник) дістала і його: через півтора року після Дмитрового народження помер батько від дев'яти фронтових ран. Мати сама виховувала дітей. П'ятий у сім'ї Дмитро сповна спізнав усі злигодні повоенного лихоліття, усю гіркоту безбатьківщини. З восьми років він уже підвозить воду косарям, з тринадцяти – працює у колгоспі причіплювачем.

Село Тарасівка розташоване над тихим загадковим Інгулом, там, де в нього впадає Аджамка. Саме на цьому межирічному трикутнику, де Дмитрові судилося з дитинства і пастушити, й орати биками, й сіяти, і жниувати, колись Богдан Хмельницький зі своїми козаками догнав і розгромив кримчаків, які гнали в ясир кілька сотень українців. Про це, зокрема, написав Михайло Старицький у своєму романі «Буря».

Закінчивши восьмирічку, хлопець навчається в ПТУ і одночасно відвідує вечірню Губівську середню школу. Трудовий гарт, здобутий у рідному селі, допоміг Дмитрові і в житті, і у творчості. Перші вірші юнак надрукував у районній газеті. Строкову службу відбував у залізничному полку м. Черні-

гова і відвідував засідання обласної літературної студії при редакції газети «Деснянська правда».

Після демобілізації працював секретарем комсомольської організації рідного колгоспу, в редакції кіровоградської газети «Зоря комунізму», слюсарем на тепличному комбінаті радгоспу. Заочно закінчив навчання на філологічному факультеті Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (1980).

Справжній літературний успіх прийшов до нього 1976 року на Ірпінському семінарі молодих літераторів. Робітник теплиці з радгоспу імені Фрунзе Чернігівського району вразив присутніх новизною тематики й своєрідністю її художнього втілення. Невдовзі у квітневому числі журналу «Вітчизна» з післямовою Івана Драча з'являється широка добірка його поезій. Це був переконливий дебют. А восени 1977 р., якраз до дня народження автора, у видавництві «Молодь» побачила світ і перша збірка ліричних творів Дмитра Іванова «Зерно і любов». Переднє слово до неї «Подих справжньої поезії» написав Іван Драч. «Мені здається, – зауважував І. Драч у передмові до збірки, – що у віршах Дмитра Іванова, от хоча б таких, як «Іванове поле» чи «Вредна баба», є ота неудавана с п р а в ж н і с т ь, яку рідко удень з вогнем знайдеш. В обох ситуаціях – жіноча доля. Конкретизм нашого часу і нашого суспільства аж б'є через край. Пильна увага до долі найскромніших трударів, праці яких зобов'язані всі наші звершення, сяє тут хвилюючим, небуденним світлом». У взаєминах відомого поета з початківцем, старшого з молодшим був значний момент обопільної притягальності, коли митець, що уже визначився, побачив у молодому авторові якісь нереалізовані власні можливості чи потреби або ж реалізовані по-іншому. Якраз такою видається характеристика І. Драчем віршів Дмитра Іванова у згаданій передмові до першої збірки поета «Зерно і любов» – пошуки драматизму для історії про важку жіночу долю («Іванове поле»), його прагнення мовби синкретизувати різні стильові шари – іронію з сумом. І. Драч помітив, за словами М. Ільницького, «щось у принципі споріднене із своїми ранніми речами, зокрема, піднесенням долі простої людини до рангу загальнолюдського болю у тім-таки «Івановім полі», як то було в Драчевих «Двох сестрах» та в «Ножі у сонці».

Услід за першим виданням у «Веселці» виходить збірка для дітей «Грай, сопілонько моя» (1979). Д. Іванов стає лауреатом обласної літературної премії імені Олекси Десняка (1979). За книгу «Заповіти мого роду» (1983) його удостоєно Республіканської літературної премії ім. М. Островського (1984). Добірки Д. Іванова з'являються на сторінках всесоюзної преси. Згодом вони увійшли до книги поезій «Красный корень», що побачила світ у московському видавництві «Молодая гвардия». Дмитро Іванов бере активну участь у громадському житті. Він – учасник численних семінарів, декад, форумів, фестивалів літератури, які проводяться в країні і за рубежом.

Невдовзі вийшли з друку його нові книги «Здрастуйте! Я повернувся!» та художньо-публіцистична повість «Там, де народжуються райдуги» (обидві – в 1981 р.), «Стремено» (1986), «Червоний корінь» (1987), «Маминих слів чорнобривці» (1991), «Зорі над Україною» (2005), «Монолог з тридцять третього» (2008), «Село в терновому вінку» (2008), численні переклади з російської, білоруської та інших мов.

Зауважу, що, плідно працюючи у царині поезії, Д. Іванов «заробляє на хліб» слюсарем у радгоспі, старшим редактором Чернігівського науково-методичного центру народної творчості, а потім переходить на роботу до редакції газети «Гарт», яку очолює з 1991 р. Ця молодіжна газета своїми тиражами може конкурувати зі столичними виданнями, вона цікава, жива, різнобічна, не заангажована якоюсь політичною силою, широко відстежує життя Чернігівщини й порушує проблеми, актуальні для кожної людини й усього українського народу. За цей час Д. Іванов стає заслуженим журналістом України, лауреатом престижних літературних премій – Всеукраїнської імені Івана Нечуя-Левицького (1997), Міжнародної української премії імені Григорія Сковороди (2001), літературної премії імені Михайла Коцюбинського (2009) і, зрештою, найвищої в Україні – Шевченківської премії за книгу поезій «Село в терновому вінку» (2010).

Поява в літературі Дмитра Іванова була тріумфальною. Перші його поетичні збірки, наснажені «артикуляцією українською» та щирою авторською інтонацією, радо привітали й благословили у світ І. Драч, Б. Олійник. Свій творчий шлях Д. Іванов, як і все його поетичне покоління, розпочинав із проголошення успадкованих високих моральних принципів. Для нього уроки класики були навдивовижу повчальними. Д. Іванов не повторював своїх попередників, а намагався збагачувати навіть так звані «вічні» теми й мотиви, вливаючи в них пульсуючу кров сучасності. Адже саме цим досягається безперервність літературного руху, його розвиток.

Для реалізації почуття внутрішньої гармонії поет шукав гармонійну й довершену форму. І знайшов її в баладі – «епосі нещасливих людських доль» (О. Дей). Поет звернувся до цієї фольклорної форми в час, коли вона не була в пошані, проте внутрішнє чуття безпомилково підказало йому, що балада органічна для поетичного складу його натури. У творчому доробку Д. Іванова балад найбільше з-поміж інших поетичних жанрів. Можливо, через те, що й власна його життєва доля була вишита здебільшого чорними, ніж червоними нитками. Згадаймо тут хоча б такі твори цього жанру: «Баладу повернення», «Натуралістичну баладу», «Баладу про маминих журавлів», «Баладу про нічних танцівників», «Інгульську баладу», «Баладу про осінь та діда», «Баладу про солдатську вдову», «Провесняну баладу», «Баладу про воскреслу віру» та десятки, а, може, й сотні інших. Здається, поет зуміє створити баладу, так само, як і його хрещений літературний батько Іван Драч, про що завгодно. Ну хоча б, скажімо, напише «Баладу про білого птаха з чорною ознакою». Або, наприклад, «Баладу про літак, який не може сісти»:

*Шасі заклонило.
Літак
Як слід не посадити.
За колом
коло
він літа,
Аби пальне спалити.
В салоні спокій ще
і мир –
Стомившись, люд куняє.
«Як бути?!» – хрипко командир
В диспетчера питає.
А той нараює летить
Так само, як летіли:
«Авіалайнер посадить –
Для тебе звичне діло.
Хай – на живіт.
Уже ж не раз
Його так приземляли».*

*Вже сіть фатальну допліта
Густу
лиха година.
Летить приречено літак
На ймення Україна.
Уже пального у баку
Лишилась крапельця...
І я у тому літаку...
І це мені
не сниться...*

У цьому творі, як і в інших баладах Дмитра Іванова, – передусім виразно проглядає його рідна Україна, скрізь і в усьому поет помічає простих людей, що з діда-прадіда сіяли хліб, а тепер «на нашій не своїй землі» позбавлені такої можливості. Бо вже й земля, виявляється, не їхня, та й хліб і «до хліба» можновладці закупають переважно за далекими морями, аби тільки не дати піднятися з колін знедоленим трударям. Через те й болить душа, і біль той нестерпний: «Горить свіча душі моєї. // І день і ніч горить... // Горить...» («Балада повернення»). І все ж поет вірить, що

*Колись одужає Дніпро,
На прах розвіється руїна,*

Колись повернеться

ДОБРО

І скаже: «Здрастуй, Україно!»

(«Балада про воскреслу віру»)

А головним героєм чи не всіх творів поета був і залишається його ліричний герой, причому, це не завжди сам автор, а, скоріше, узагальнений тип представника його покоління в житті і в мистецтві. Основним же об'єктом зображення від перших віршів Д. Іванова до сьгоднішніх поезій виступають селяни-земляки та селяни з Придесення, життя яких добре знає автор.

Справді, місце народження митця «часто стає своєрідним символом його творчості, уособлюючи багато в чому риси його часу й основні прикмети творчості» (М. Льницький). Коли ми чуємо про Моринці, в уяві неодмінно постає портрет цього села, намальований Шевченком: село, «неначе писанка», серед розкішної природи, справжній земний рай, який водночас є й пеклом, бо там «неволя, // Робота тяжкая, ніколи // І помолитись не дають».

Коли вимовляємо назву села Нагуєвичі, то одразу в свідомості зринає образ каменяра, чий молот гартувався в кузні Франкового батька. Міняються часи, тож міняється й зброя у боротьбі за кращу долю. На зміну серпам та косам приходять грізне: «...лунайте сю скалу!»

Тичинині Піски – то вже революція у поліському селі «на майдані коло церкви», де за отамана – чабан.

Тарасівка Дмитра Іванова – «село в терновому вінку», як і тисячі напів-мертвих, спустошених і знесилених сіл в сьгоднішній Україні:

В село, додому, йду полями.

І що ж тепер туди несу,

Де нікому сказати «Мамо!»,

Де ні з ким розділить сльозу?

Де чулась мова колоскова –

Там мертва зона залягла,

І навіть пісня колискова

Бомжує, вигнана з села.

Тут люди – наче поторочі,

І сум такий (хоч вий!) блука,

Й, хатам повибивавши очі,

Ганьбища нашого рука.

(«Балада повернення»)

Село це – пряме й закорномірне продовження вище згаданих уже не так географічних, як літературних назв, хоча, безумовно, я далекий від прагнення ставити нашого сучасника в ряд з найбільшими українськими поетами.

Йдеться, однак, не про усталені літературні канони, а про «безперервність поезії як виразу історичного розвитку, концентрованому в конкретному й достовірному образі» (М. Ільницький). І коли йти далі, то за Тичининими Пісками давно вже з'явилися нові «літературні назви» сіл в українському письменстві: Стопчатів Дмитра Павличка, Зачепилівка Бориса Олійника, Теліженці Івана Драча...

Однак, розглядаючи творчість Д. Іванова в контексті поезії ближчих до нього у часі митців, визнаємо, що в його особі, як зауважив у передмові до збірки «Село в терновому вінку» Л. Талалай, «маємо найорганічнішого селянського поета. Такого не було ні в 60-х роках, ні пізніше». І справа не в тому, що Д. Іванов зумів розгледіти у житті селян, і навіть не в тому, що трагедію повоєнного села виписано в його баладах як ні в кого. Дмитро Іванов вирізняється з-поміж названих і неназваних поетів тим, що вони, на відміну від нього, писали про село, вже оглядаючись з міста, збагачені досвідом іншого, ніж у селі, життя і сприймали сільську дійсність крізь призму набутої світової культури.

Згадаймо принагідно хоча б відому поему І. Драча «Ніж у сонці». Голова колгоспу в цьому творі висловлює не стільки свою гірку правду про село, скільки правду, яку знає і вже її осмислив поет. Натомість у баладах Д. Іванова ця правда ще перебуває, сказати б, у стані живої і мінливої реальності. Ліричний герой І. Драча дивиться на село, на хату, яку розмалювали «Сар'яни в спідницях», з рівня «вищих партитур», з коня, що пролітає над Парижем. А прості селяни, з якими ідентифікує себе й ліричний герой Дмитра Іванова, стоять у глевкому чорноземі, дивляться на світ із вікна хати, яку самі ж розмалювали, навіть не підозрюючи, що «наслідують» якогось невідомого їм Сар'яна.

Отже, назвати Дмитра Іванова «найорганічнішим селянським поетом» Л. Талалай мав усі підстави. Йдеться не про традиційні сільські пейзажі в поетичних творах з калиною та солов'ями, – цього ніколи не бракуватиме, – а про відтворення трагедії українського селянства. Ця трагедія більш-менш висвітлена в українській прозі. Поети ж, як правило, боязко її обходили, а якщо й писали про неї, то поверхово, між іншим, з оглядкою. Нікому бути «сільським поетом» не хотілось, адже ще й зараз епітет «сільський» для багатьох звучить, у кращому разі, як «провінційний». «Після колективізації, розкуркулення, голодомору та масової міграції до міста найактивнішої частини сільського населення доля села була вирішена остаточно. Сьогодні воно переживає один із найдраматичніших періодів у своїй історії, літописцем якої можна впевнено назвати Дмитра Іванова» (Л. Талалай). Образ сплюндрованого села як символ усієї України вривається і в інтимну лірику Д. Іванова, і в пейзажну:

*Сніг лежить, а яблука висять,
Із останніх сил вчепившись
в гілку,
Снігурами угорі горять,
А зима
на них
вже гострить
пилку.
Холоди обсіли затяжні,
Снігу наямливши по коліна.
Яблуні завії не страшні.
Чи перезимує
Україна?*

(«Сніг лежить...»)

Однак, попри трагічне зображення «мертвої зони» на місці колишніх українських сіл, у той час, як «з'яничарені внуки героїв // У ясир // Україну // ведуть...» («Ніч втекла...»), основна тональність поетичної збірки Д. Іванова «Село в терновому вінку» – життєстверджуюча. Автор вірить у те, що ми всі разом неодмінно відродимо українське село – нашу духовну столицю, а разом з ним і всю Україну. Для цього треба не так уже й багато:

*В собі корчуйте вбожество своє.
І доти буде лихо вас тіпати,
Єхидячи лице своє тупе,
Аж поки перестанете брехати,
Що любите Вкраїну як себе!*

(«Не хоче з нами щастя...»)

Не можна оминати увагою ще одну тему, яку поет розробляє впродовж усього свого творчого шляху, – тему Матері, нерозривно пов'язану з темою України. Вимір правдою дає можливість поетові поставити образ матері на рівень найвищого духовного становища в суспільстві. Мати виступає в Д. Іванова як вічний критерій людяності, всепрощення:

*Мамо! Так жду журавлів!
Тих, що ми з вами стрічали...*

*Хочу повірити й сам
В те, що то звістка від мами,
Як весняні небеса
Знов розцвітуть журавлями...*

В літо

*весна поспіша,
Сіючи квітом круг себе.
Очі спалила душа,
Болісно дивлячись в небо.
Ходить мій сум по землі,
По-журавлиному плаче.
Мамо! Нема журавлів!
Восьму весну
їх не бачу!*

(«Балада про маминих журавлів»)

Основна тональність цієї балади – тужливий щем за найдорожчою людиною – матір'ю, яка вже відійшла далеко за обрій. Від Шевченкового «Там матір добрую мою...» до Тичининого зізнання «Матері забудь не можу...» українська поезія впродовж віків співає величальну пісню Матері.

Уся ж бо краса світу, «його безмежність і незбагненність втілилися для нас у жінці-матері. Вона – наша порадиця й розрадиця, наша наставниця й заступниця» (А. Шевченко). Тож і в баладі Дмитра Іванова, зрештою, як і в усій його поетичній творчості, образ матері – домінуючий. Мати в нього – це міра всього доброго й чесного в житті.

*Мамо, присніться мені
Та поговорим хоч в сні.
Скажете, де Ви спинились,
Як Ваша хата нова.
Ви вже там з батьком зустрілись?
Ви вже тепер не вдова?*

(«Літо за літом минає...»).

У творчому доробку Дмитра Іванова знаходимо також глибоко вистраждану інтимну лірику, теплі пейзажні акварелі, чудові твори для дітей. Митець володіє чутливим зором. Він знаходить цікаве й поетичне там, де іншим бачиться тільки пересічне й буденне. А це ознака справжнього таланту.

**Володимир КУЗЬМЕНКО,
літературознавець, літературний критик
м. Київ**

«ЛИСТ КРУЖЛЯЄ В САДУ ТИХОПЛИННО...»

(Спогад 39-річної давності)

Стояла осінь 1977-го року. Лагідна, тиха, з білим молозивом ранкових туманів і щемким ячанням відлітаючих у вирій журавлів.

Вересень квапився до холодів виконати свою художницьку місію, старанно розцяцьковуюючи листя на деревах і в садках густою червінню, багрянцем та охрою.

Уже кілька місяців я секретарював у редакції однієї з районних газет на Сумщині. Газета виходила тричі на тиждень, але зі скрипом, і кожен номер її віднімав стільки часу і сил, що їх уже не лишалося на те, аби помилуватися, прошкуючи додому, золотою барвою осені, її неповторними чарами.

Та й повертався я на квартиру, де мешкав, уже пізно ввечері, геть розбитий і змучений. На черговій летючці редактор (людина за моїм спостереженням, випадкова на цій посаді) пообіцяв врешті розібратись, хто і що ж затримує випуск газети. Втім, усі добре це знали й без нього. Графік випуску зривався на стадії набору текстів у цеху. Взаємні претензії редакції і друкарні давно стали притчею во язицех, але ніхто провини не визнавав.

Коректор – зелене дівчисько, щойно після школи, намагалася допомогти мені, ретельно виправляла в гранках помилки лінотипісток. Але натомість з'являлися нові, до наступної ж коректури кількість їхня зростала вдвічі, а то й утричі – і все починалося спочатку.

Треба було якось розвіятись, вирватись із цієї клятої щоденки, чого, немов ковтка свіжого повітря, прагнуло все моє ество. І я згадав, що давно вже не був у бібліотеці. Власне, тут, на новому місці, я ще ні разу в ній не був.

Настала субота – вихідний, не газетний день. Тож я вирішив за краще не відсипатись після обтяжливого тижня, а пройтися і взяти щось почитати для душі.

У просторій, але порожній читальній залі я спитав у жіночки, що сиділа за заставленим картотеками столом, чи є в них журнали і які саме. Звичка переглядати журнали виробилась у мене ще в студентські роки, коли я навчався в Ніжині.

– Є й «Вітчизна»? От і добре.

Я попрохав дати мені номери, починаючи з травневого (за клопотами, переїздами, працевлаштуванням забув, коли востаннє тримав у руках журнал. А ще вважаю себе поетом, людиною, яка має певний стосунок до літератури!).

Механічно розгорнувши п'ятий номер, знаходжу зміст. Що там у розділі «Поезія»? Чи є нові імена, автори, чиї вірші могли б вразити, схвилювати так, як раніше хвилювали рядки шістдесятників?

Раптом: Іванов. Дмитро Іванов... Ні ім'я, ні прізвище мені нічого не кажуть. Хто він? Звідки? З якого краю? Ось післямова Івана Драча «Подих справжньої поезії». Інтригує, а втім післямову ще встигну прочитати, це реклама – хай вірші самі за себе скажуть.

«Гримлять свайби». Я почав читати і наче опинився в рідному хуторі, де «хат співучих білі кораблі пливають у день», де молода і дружки, коли ходять від хати до хати, то кличуть-просять «на свайбу», а не «на весілля».

І так воно було, є й буде, доки десь існує те село чи сільце, чи куток, що «веселково букетами цвіте».

Наступні два вірші – «Вредна баба» й «Іванове поле» я прочитав на одному подиху. І в обох мене вразив початок. У першому:

Сіє небо дощами,
як мливом.
В гаражах сплять авто,
мов кроти.

У другому:

Не дорога – біда, почорніла
від злості.
Не асфальтова – наша,
ота ґрунтова.

Та це ж про наші дороги – розгрузлі, розбиті, з одвічними ямами й вибоїнами, в яких після добрячої зливи застряга найпотужніша техніка. Це оті реалії, «ота неудавана справжність, яку рідко вдень з вогнем знайдеш», – цитую вже з Драчевої післямови, котру я все-таки тоді прочитав.

З неї ж я довідався, що Дмитро Іванов родом теж із села, тільки на Кіровоградщині, а нині живе (так, на моїй Чернігівщині), працює слюсарем тепличного господарства в приміському господарстві у с. Жавинка.

Дочитую добірку «Зерно й любов», знаходжу в ній, окрім балад (я вже впізнав баладний стиль ровесника), ще й ліричні етюди-«перлинки». Пошкодував, що не захопив з собою зошита чи бодай кілька чистих аркушів, аби переписати особливо вартісні речі. Та назавтра я прийду до бібліотеки вже з моїм товстим «ноутбуком» (а насправді збереженим ще зі студентських літ зшитком у цератовій обкладинці), де в незбагненній послідовності зібрались до купи вірші В. Симоненка, П. Тичини, Ліни Костенко, І. Драча, П. Елюара, Є. Євтушенка, Е. Есадова, пародія на мій вірш «Зорепад», писана рукою Любові Будько...

До цього зшитка я перепису із Дмитрової добірки «Вредну бабу», «Іванове поле», «Гримлять свайби», «Скоро осінь», «Біль» та ще дві ліричні поезії – «Зимовий день» і «Був засинений день». Ще подумав: хтозна, коли

видасть першу збірку мій молодший товариш по перу та коли мені вдасться з ним зустрітися і познайомитися. А так його вірші (що не кажи, чудові вірші!) в мене є переписані.

Звідки мені було знати, що саме в той час у київському видавництві «Молодь» набирається (може, якраз на таких лінотипах, як у нашій друкарні) збірка Д. Іванова «Зерно і любов» і до кінця року вона вийде з друку. Що не так багато води спливе – і я, з примхи долі чи з власної волі, повернуся таки на Чернігівщину, зустрінуся з цим близьким мені по духу (а не лише по віку) хлопцем. І що подарує він мені не тільки ту першу маленьку збірочку зі зворушливим дарчим написом, а й інші, які (хай і з тривалими перервами!) виходитимуть у нього, даруючи людям утіху, переборюючи чиюсь недовіру, відверто дивуючи когось: а він же правду пише!

Це все ще буде. Та в мене, крім перехлюпоючої теплої радості від дотику до справжньої поезії, радості, яку несу на дні-денечку свого серця, сьогодні більше нічого немає. Є тільки передчуття доброго, світлого, прекрасного, яке ще настане.

Я повертаюсь додому. Ніби по-новому бачу ці пригасаючі в надвечір'ї жоржини, айстри і чорнобривці в палісадничках біля хат, і сизий туманець над парканами, і тремке журливе листя в садках. А ще бринить у серці рядок:

Лист кружляє в саду тихоплинно...

Стояла осінь 1977-го року.

Михайло КУШНІРЕНКО,
м. Чернігів

Автор спогаду щиро вітає побратима по творчості, знаного поета і журналіста Дмитра Іванова з першим повнозерним 70-річчя; зичить плідних ужинків на поетичній і газетярській ниві, здоров'я, щастя і добра на многії літа.

НА СВЯТІ В АЛМАТИ СПІВАЛИ УКРАЇНСЬКУ «ЧЕРЕМШИНУ»

Відомі українські письменники та журналісти Тетяна і Сергій Дзюби (Тетяна також науковець – доктор наук із соціальних комунікацій, професор) нещодавно побували в сонячному Казахстані, де урочисто отримали почесні нагороди – медалі Міжнародного клубу Абая. Друкуємо розповідь про цю захоплюючу поїздку нашого колеги Сергія Дзюби.

До Казахстану ми приїздили на запрошення Казахського національного університету імені аль-Фарабі. Це – найбільший і найпрестижніший вуз у цій країні. Знаходиться він в Алмати: університет – таке собі місто в місті, що займає територію близько 90 гектарів! В університеті на 15-ти факультетах навчаються 17 тисяч студентів. Нас вразили і ошатні корпуси, й мальовничі пейзажі (у студмістечку – зелено, багато троянд, бачили білочок, яких охоче пригощають і студенти, і викладачі, й гості цього дивовижного оазису).

Узагалі суттєва перевага КазНУ імені аль-Фарабі в тому, що сучасні університетські навчальні корпуси, гуртожитки, наукова бібліотека, музеї, ректорат (тобто практично вся інфраструктура) розташовані дуже компактно. Тож студенту потрібно прогулятися буквально п'ять – десять хвилин, щоб потрапити на заняття. Дуже зручно!

Особливо запам'ятався «Керемет» – Центр обслуговування студентів. Студенти можуть отримати тут понад п'ятсот (!) різноманітних послуг, починаючи від реєстрації в університеті та закордонних поїздок. У цьому просторому корпусі знаходяться супермаркет, кінотеатр, кав'ярня, аптека, медичний діагностичний центр, пральня, салон краси... Усього й не перелічити!

Вразили нас і потужна університетська бібліотека (понад 2,5 мільйона книжок, обладнана найсучаснішою апаратурою), і чудовий університетський музей (де так дбайливо зібрані унікальні експонати про історію знаменитого вузу та його сьогодення), і музей аль-Фарабі – видатного вченого,

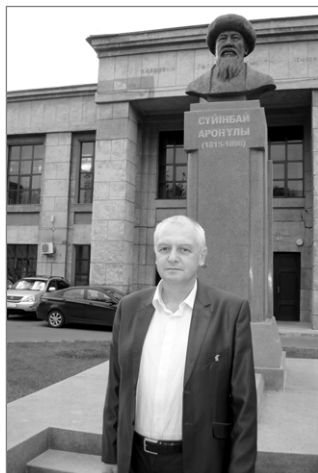

мислителя, відомого на увесь світ, адже він зробив феноменальні відкриття у багатьох галузях. Багатотомне зібрання трактатів великого філософа дуже актуальне і в наші дні. Тож і пам'ятник аль-Фарабі – напрочуд популярний!

Науковець Тетяна Дзюба прочитала

в цьому університеті курс лекцій на факультеті філології, а я проводив майстер-класи з перекладацької майстерності. Також ми презентували свою книжку віршів казахською мовою, читали власні переклади, зокрема з казахської літератури. Студенти слухали напрочуд уважно, не відволікаючись, не перемовлялися між собою, не галасували, як це нерідко трапляється на лекціях в українських вузах. Навпаки вони дуже старалися і ставили справді цікаві запитання. На їхнє прохання я повідомив свою електронну пошту, адже казахські студенти виявили бажання перекладати українську поезію та прозу!

А ще ми виступали на великому святі з нагоди ювілею Міжнародного журналу «Аманат», Міжнародного клубу Абая та їхнього засновника – видатного казахського письменника і громадського діяча, співробітника університету імені аль-Фарабі Роллана Сейсенбаєва. «Аманат» – ошатний і популярний часопис. До міжнародної ради журналу входять такі визнані

письменники, як М. Ауезов, О. Сулейменов, Р. Сейсенбаєв, К. Серікбаєва – з Казахстану, Д. Гранін із Росії, Р. Уілкінсон зі США, всесвітньо відомий японець Кендзабуро Ое, французи Леон Робель та Пенті Холоппа, а також Хан Сен-Чен (Тайвань), Турай Атабаку (Нідерланди), Чен-Янь (Сінгапур). Воістину легендарні люди!

На святі в університеті імені аль-Фарабі все було прекрасно – урочисто й водночас ненав'язливо, зворушливо. Бо Роллана Сейсенбаєва в Казахстані дуже люблять і шанують. Він – великий подвижник! Зокрема, організував багатотомне видання книжок про 200 визначних діячів, котрі стали гордістю країни. А тепер із

його ініціативи успішно реалізовується новий проект – сто книжок творів найвидатніших письменників та мислителів світу, які дійсно варто прочитати кожній людині. До речі, є й збірка віршів українця Тараса Шевченка, якого в Казахстані дуже шанують: на честь великого Кобзаря названа одна з центральних вулиць Алмати, де встановлено його пам'ятник.

Роллан Сейсенбаєв – напрочуд скромний та чуйний добродій, це при тому, що його романи отримали світове визнання. Тож я, по можливості, сприятиму, аби принаймні деякі з цих непересічних творів були перекладені українською. А познайомив нас відомий казахський і український науковець Рустем Жангожа, який має в серці дві Батьківщини – Казахстан та Україну.

Сподобався ректор університету – Галимкаір Мутанов. Це – видатний учений, знаний у багатьох країнах. Він – доктор технічних наук, професор, віце-президент Національної академії наук Республіки Казахстан. Почесний доктор та професор понад десяти університетів світу. Водночас Галимкаір – Поет, у віршах якого вражають глибокі філософські асоціації, тонкий ліризм, чуйність та проникливість, велика любов до Вітчизни, прекрасне кохання й повага до Жінки. Його чудові поезії перекладаються різними мовами і вже вийшли окремими книжками в Туреччині, Азербайджані, Росії; з'явилися переклади перською, готується книжка англійською. А тепер побачить світ збірка поета-філософа і в Україні – із задоволенням переклав проникливі вірші своєю рідною мовою.

Роллан Сейсенбаєв та Галимкаір Мутанов – лауреати Міжнародної літературної премії імені Миколи Гоголя «Тріумф». Це – почесна відзнака Міжнародної літературно-мистецької Академії України, яка об'єднує відомих письменників, науковців і перекладачів із 52-х держав. Роллана Сейсенбаєва відзначено за роман «Мертві бродять у пісках», а Галимкаіра Мутанова – за педагогічну, наукову діяльність та високодуховний поетичний доробок. Нагороди було урочисто вручено.

На святі виступали видатні казахські письменники та науковці, гості з Росії – прозаїк Євген Попов та поет Володимир Берязев. Надзвичайно гарно

співали й танцювали студенти університету імені аль-Фарабі, особливо нам запам'ятався ансамбль «Бахит» («Щастя»). Це – високий мистецький рівень, тож їхню майстерність уже оцінили не лише в Казахстані, а й за кордоном. Овації викликала й українська пісня «Черемшина», яку так натхненно й без жод-

ного акценту виконав талановитий казахський юнак (дуже зворушені, ми подарували йому свою книжку).

Нас із Танею нагородили медалями Міжнародного клубу Абая. Взагалі, Абай Кунанбаєв – найвидатніший і найшановніший письменник Казахстану! В Україні так само люблять геніального Тараса Шевченка. Тому ці відзнаки для нас дуже почесні!

Виступили ми і на вечорі пам'яті видатного казахського письменника Ауезхана Кодара в Національній бібліотеці. Ауезхан переклав наші з Танею вірші казахською мовою і випустив книжку «Остання кочівля любові». Це був надзвичайно світлий і мужній чоловік, попри те, що все життя боровся з важкою недугою. Я переклав добірку його віршів, надрукованих, зокрема, в «Українській літературній газеті», а повість Кодара «Поріг неповернення» у перекладі Олега Гончаренка вийшла в журналі «Всесвіт».

Ми стали добрими друзями. У 2014-му Ауезхан отримав в Україні голівську нагороду і був щасливим. А цього року я мав урочисто вручити йому ще одну престижну відзнаку – Міжнародну літературну премію імені Григорія Сковороди «Сад божественних пісень». Проте талановитий поет і прозаїк так несподівано відійшов у вічність, залишивши нам свої небайдужі й пристрасні твори.

Тому на чудовому, зворушливому вечорі нагороду Кодара одержали його близькі – дружина Замза та донька Айман. Ауезхан був засновником та очільником журналу «Тамир» і асоціації «Золотий вік». Нині свіжий номер часопису вийшов – справу Кодара продовжила його донька, про що він і мріяв, не раз щиро писав про це під час нашого листування. Та Айман уже стала й цікавою письменницею! Отож донька Ауезхана Кодара, безперечно, гідна свого знаменитого батька.

Друзі з університету імені аль-Фарабі влаштували нам дуже цікаві екскурсії. Особливо сподобалися й запам'яталися знаменитий каток «Медео» (гори Алатау були вкриті снігом, але, опинившись на вершині, ми отримали справжню насолоду від чарівних краєвидів!), Центральний історичний

музей, Парк Першого Президента, Коктюбе, урочище Шимбулака, а також площа Республіки.

Хоча й готель, у якому ми мешкали, справив прекрасне враження. Як і літаки авіакомпанії з Астани, екіпажі котрих так турботливо ставилися до всіх пасажирів. Тож політ до Алмати й повернення в Україну були комфортними!

До речі, практично водночас із нами до Казахстану аж на чотирьох літаках (удвічі більших за наш цілком просторий лайнер) прилетів зі світою на полювання принц Кувейту. В одному приватному літаку летів сам принц, в іншому – його підлеглі, а ще в двох літаках перевозили вертольоти. Адже принц одержав ліцензію на полювання в казахських горах із соколом. Ми ці гігантські літаки бачили на власні очі на аеродромі в Алмати.

Також завдяки нашим гостинним казахським друзям, ми побували у тамтешніх ресторанах (особливо запам'яталися «Джамбул» у «Рахат Паласі» та «Тюбетейка»), скуштувавши національні страви. Смакували знаменитий бешбармак, мампар (це – такий суп), куирдак (бараняче асорті з печінкою), ковбасу з конини, узбецький плов, чак-чак (татарські солодоці)... Пили кумис та верблюже молоко – шубат. До речі, у Казахстані за допомогою цілющого кумису (це – приготовлене в особливий спосіб кінське молоко) успішно лікують навіть туберкульоз! Водночас популярний кумис вважається й легким алкогольним напоєм – випивши цю смакоту, не можна сидати за руль! А ще казахи дуже люблять пити чай із молоком, тож ми з Танею і в Україні із задоволенням вживаємо зараз саме такий напій.

Звісно, дівчат-наречених у Казахстані вже не викрадають, все-таки часи змінилися. Однак традиції викупу нареченої (калим) тут збереглися. Отож, якщо юнак прагне шлюбу з казашкою, він має підготуватися до такої події заздалегідь. Адже калим передбачає воістину царський подарунок батькам нареченої – гарного, баского коня. Причому, чим кінь прудкіший, тим краще! Втім, міські мешканці іноді, за бажанням, замість коня, отримують грошовий еквівалент. Але наречена також дарує батькам свого коханого золоті вироби та інші коштовні прикраси. Обмінюються щедрими подарунками й свати. А на весіллі гуляють мінімум двісті осіб.

Взагалі, казахи – надзвичайно гостинні та чуйні люди (думаю, це – найгостинніша нація в світі)! Адже вони роблять усе можливе, щоб їхні гості були по-справжньому задоволені. Ми це відчули на собі! Тож хочемо щиро, від душі, подякувати за постійну турботу ректору Казахського національного університету імені аль-Фарабі Галимкаіру Мутанову, очільнику журналу «Аманат» та Міжнародного клубу Абая, письменнику Роллану Сейсенбаєву, декану факультету філології Омірхану Абдіманулі, співробітникам університету і філфаку, зокрема Алуа Темірболат, Кенжетаю Куркебаєву, Ерхану Карбозову, Данель Карагойшиєвій, Шолпан Макатаєвій, Гульмірі Мадієвій, Ользі Абішевій, працівникам факультету журналістики Гюльнар Муқановій та Ларисі Мухамадієвій... Даруйте, просто не можу назвати всіх у

цьому невеликому журналістському матеріалі. Однак для нас усі ви – зразок гостинності та шляхетності!

У Казахстані ми щодня прагнули якомога більше розповісти про рідну Україну, донести правдиву інформацію про нашу державу, про волелюбний український народ, який нині мужньо бореться за свою Незалежність. І ми відчували розуміння, тепло та підтримку!

Взагалі, люди у Казахстані живуть заможніше, зарплати та пенсії там вищі. А головне, казахи дуже цінують свою стабільність: звісно, проблеми є (їх хіба що в раю немає...), однак економіка держави розвивається, соціальні питання поступово вирішуються, тут немало будується! І більшість громадян все ж довіряють владі, шанують свого Президента Нурсултана Назарбаєва, тому й щиро вірять у краще життя та ефективність його програми, втіливши яку Казахстан має стати однією з найрозвиненіших держав світу. Отож ми нині радимо нашим політикам та підприємцям звернути увагу на цю країну й значно активніше розвивати взаємовигідне співробітництво в усіх галузях. Цукерки «Рошен» в Алмати продаються буквально на кожному кроці, але ж у нас є й інша конкурентоспроможна продукція, зокрема сільськогосподарська. Та й дієва культурна співпраця неодмінно дасть вагомі результати!

Атмосфера в Казахстані – попри все, чудова, сонячна. Люди на чистих, не засмічених вулицях посміхаються, привітно вітаються, і від того одразу теплішає на душі.

Сергій ДЗЮБА,
м. Чернівці

ЗАПРОШЕННЯ НА...КОВТОК СВОБОДИ

Заходьте, скидайте Ваш смуток, тут Ви можете помовчати
Райнер Кунце

Чотири щасливих дні. Дні радості і спілкування... На шостому Міжнародному Книжковому фестивалі, в Мистецькому Арсеналі. Україна, Київ, 20-24 квітня 2016 року. Євангелія Авлоніті з грецької літературної агенції віддала приму першості саме цьогорічному Книжковому Форуму. Назвала його найкращим з усіх попередніх. Все побачити неможливо. Почути усе – не в змозі. Потрібно вибирати пріоритети. Вибрала: знайомство з іноземними гостями. Свої – вдома, колись доля зведе і так. Щось встигнула. Дещо проминула.

«Сила безсилах» Вацлава Гавела написана ще в 1978 році. Побачила світ українською мовою аж нині. Привітна Луція Ржегоржікова, директорка Чеського Центру в Києві презентувала цю першу дитину їхнього видавництва «Чеська бібліотека». Були на хрестинах усі куми. Навіть відкорковувалося шампанське. Кредо книги: і безсилі – годні, як захочуть, стати сильними. Є речі у світі, за які варто терпіти.

Зустріч з Даян Чендлер, Великобританія: «Дорога в Донецьк». Не теperішня. На початках Незалежності. Теж цікаво. Готується український переклад.

«Згадуючи Умберто Еко» – розмова та читання. Два місяці тому померла людина, яка знала все. Так говорили про нього. Помер італійський письменник, який написав книгу «Маятник Фуко» про події в чотирнадцятому столітті. Переклала Маріанна Попович зі Львова. В заповіті Умберто Еко – десять років по відході заборона презентацій його книг.

Ларс Свендсен, Норвегія: «Філософія свободи». Теж в перекладі. Професор Бернського університету написав ще «Філософію страху», «Філософію моди», «Філософію праці», «Філософію нудьги», «Філософію самотності». Свобода – в його розумінні, це реалізувати ті цінності, які ви вважаєте в своєму житті цінностями. Але сам автор не вірить в цінність існування Ісуса Христа.

Мішель Онфре, Франція, «Шлях життя. Гедоністичний маніфест». Трохи запізнилася, але зрозуміла, що таке – гедонізм. Треба швидше жити і життям насиченим. Автор у дуже молодому віці переніс інфаркт, потім мікроінсульт... Навчився цінувати навіть секунди. Гедонізм – це не для себе, точніше, не тільки для себе: це – мистецтво побудувати задоволення, яке не буде спричиняти незадоволення іншого. – Що сталося в нас, в Україні? – впало йому запитання. Не хотів відповідати. Але відповів. Це – не революція. Бо не змінилася система. На місце одних до влади просто прийшли такі самі інші.

«Фантастична Ферранте» – ціла лекція про феномен загадкової найпопулярнішої в Італії письменниці Елени Ферранте. Мільйонні тиражі... Лише одне інтерв'ю – в кожну країну. І то – в письмовому вигляді. Ніхто ніколи не бачив письменниці. І ще одна умова, навіть погрозлива: якщо хтось розкриє її інкогніто, то вона перестане писати свої романи. За право перекладу українською мовою її тетралогії «Геніальна подруга» у нас змагаються зараз аж три видавництва.

Відверта розмова з Томасом Главінічем, Австрія, про «Життя бажань» не відбулася. Автор не зміг приїхати. Розповідь вів перекладач Володимир Кам'янець. Цікава книга. Купували навіть без автографа. Не приїхала і Емма Андіївська. «Маратонський біг» не відбувся. Підвели, здається, самі видавці.

Швейцарець Каталін Доріан Флореску презентував роман в перекладі українською «Якоб вирішив любити». Дуже довгий в часі і цікавий в просторі. Розповіли майже весь сюжет... Ілюстрація великими уривками. Жаль, мій грошовий ліміт скінчився. Еквівалентів не було.

...Нові голоси з Греції. Молодий Христос Гезос в 14 років видав першу поетичну збірку. Це була політична поезія. І тут же зараз її відзначили Державною премією Греції в номінації «Молоді автори». Цього року йому – 18. Він привіз у Київ свій перший роман «Багно» про албанських біженців. Уже перекладений і виданий в Україні. Роман – теж на висоті.

Дипломат Тимур Аласанія приїхав з Грузії зі своєю книгою «На роздоріжжі», яку писав усе життя. Презентація відбулася без участі Міхаїла Саакашвілі, який мав бути і не приїхав. «Із третього світу в перший. Історія Сінгапуру: 1965-2000» – про сінгапурське диво. Приймав сподвиження в появі книги Григол Катамадзе, президент Асоціації платників податків України.

Француз Роман Рижка познайомив нас зі своєю «Чорною нареченою». В українському вбранні. Книжне дійство відбувається в Києві. Задля цього письменник навіть взяв собі слов'янський псевдонім. У нього дружина – українка. І дочка говорить материнською мовою і теж пише сюжети.

Борис Ложкін, «Четверта республіка», очільник нинішньої Адміністрації Президента України. Багато люду і політиків. Друге перевидання. Всі прагнуть заглянути в ... середину темряви.

...Інша тема. Інші реалії. «Гендер та війна на Донбасі». Презентація книги «Гендерні дослідження» в рамках проекту «Донбаські студії». Книгу роздавали безкоштовно. В кінозалі №1 – «Переселенці. Люди, які не загубили себе». Це дуже болюча для мене тема. Себе не загубила. Але й не знайшла. Послухала «То – АТО, щоденник добровольця» Дмитра Якорнова. Такі світлі сонячні люди...

Ще почула концерт старовинної музики «Шекспір, Тюдори, музика і Континент». Зворушливо попасти в позаминулі століття: мадригали, клавирі...

І на завершення – «Де скарб твій..: Бесіди владики Любомира Гузара з підприємцями». Блаженніший у свої 83 роки був з нами. Його Слово – правдиве. І найбагатше! Серед усякого багатства... Записала і видала Львівська бізнес-школа Українського Католицького Університету. На жаль, невелика книга коштує аж 150 гривень. Не кожен зможе придбати, далеко не кожен... У рік Божого милосердя!

...Оце все – лише простий перелік. Побаченого і почутого мною. Живий ландшафт. Перед входом до Храму. Передмова. До Прямої мови. Про Райнера Кунце. Це лише – розгорнута, так би мовити, панорама, лише початок мозаїки. До безмежного океану, в якому мені вдалося скропити спітніле від болю чоло. І вдихнути кисню. На повні груди. З глибин і з висот...

Щойно тільки сталося так, що я зрозуміла – одним із найвагоміших здобутків Шостого Міжнародного Книжкового фестивалю в Київському Арсеналі є саме Райнер Кунце, його «Чутливі шляхи». Вперше озвучені українською мовою. Народжені в Чернівцях у видавництві «Книги –XXI» 2016 року. За підтримки Гете-Інституту та Посольства Німеччини в Україні. Чотириста сторінок джерельної поезії німецького поета Свободи. В тиші сцени «Кафе Європа». Опісля гучних перегуків. Читати прийшлося серед навколишнього шуму. Поет так і сказав: я буду читати звичайним голосом, а не кричати. Але яке дзвінке відлуння! Справді, тиша найголосніша.

...За столом сидить літній сивий чоловік. Якого свина, всупереч самій собі, *так* молодить. Тепле сяйво очей. Як меридіани на орбіті. А, може, екватор вселенської душі... Притягають, як магнітом. До засмаглого чола. До усмішки, яка призначається всім. «Посилаючи світло поперед себе, – їхати на інше світло. На можливість іншого світла». Напевно, саме тому в його книзі «Чутливі шляхи» ми знаходимо як епіграф до розділу «День на цій землі» слова Ільзе Айхінгер: «Йдеться не про нас, йдеться про те, що в нас самих випромінює світло». Було таке відчуття, що Райнер Кунце випромінював своїми словами більше світла, ніж ми усі разом присутні цього дня в Мистецькому Арсеналі. «У затінку інших світити». Мені, здається, трохи вдалося вловити і відчутти його бездонну сутність. Бо, дійсно, «ніхто не подовжить нам нашої ролі в житті; ми мусимо добре грати її, дуже добре, навіть, якщо вона безсловесна». «А надмірне страждання і надмірна радість мусять бути такими, щоби пройти крізь нас».

Книгу Райнера Кунце можна просто розібрати на цитати і цитувати, як афоризми. Всю, до останнього слова... «Людина людині є ліктем». Яким саме? Ліктем, за якого можна вхопитись, як за соломинку, коли тонеш. Ліктем, який стане людським ланцюгом безпеки в небезпечному світі. Або ліктем, який тебе відштовхне від себе... на відстань останньої самотності. Або... зіштовхне навіть у безодню. Усякі лікті усяких людей... Але вони є. Вражаючі філософські імперативи. У звичайних словах. Мені захотілося зайти, по-справжньому зайти в його «Пасторський дім», де «кожен, хто в скруті, знайде тут стіни, дах і – не мусить молитися». Хоча би я і помолилася ... за всіх. І, найперше, за здоров'я і творче довголіття перекладача Петра Рихла, який подарував нам, українцям, можливість нагодувати душу поезією Райнера Кунце. Вишуканий, гравітаційний, бездоганно досконалий переклад дозволив нам повною мірою відчути всю палітру оригіналу. І за берлінську художницю помолилася б, за Гельгу фон Льовеніх, картинами якої так співзвучно оздоблена книга.

Плаваю, як риба, в поезії Райнера Кунце. Пірнаю, як в океан. Воскресаю серед живильних гребенів, на хвилях. Зрозуміла, що це буде моя настільна книга. Повинна зізнатися в гріхові, не люблю перечитувати прочитане. Видається мені це тратою часу. Але «Чутливі шляхи» повертатимуть мене знову і знову на свої дороги. Відкриваючи нові стежки і нові джерела. «Жодне дерево не сміє бути поваленим. Жоден корінь вкорчованим. Бо джерела можуть усохнути. Як багато дерев нині валять, як багато коріння корчують всередині нас». Мені легше буде вистояти в сьогоднішньому дні, якщо поруч буде поезія Райнера Кунце. «Ми завжди маємо вибір, бодай такий, що не дасть схилитися перед тими, котрі в нас його відібрали». Бо «Слово – валюта, чим правдивіша, тим міцніша». Монета в усіх мовах.

Слово Райнера Кунце – це лива між Землею і Небом. Це – міст між людиностями. Це ніагарський потік, краплі якого можуть освіжити кожного. Це Слово пахне ясином і трояндою, дубовим листям і полинами... Ризиками і резервуарами... Це Слово дихає і надихає, ятрить і зцілює. Стає порадиником і вітхою. Камінь, на якому палахкоче свіча. Вода, на якій пливе навіть поранений човен. Дорога, яка світиться в непрохідних і темних нетрях.

І хочеться «закинути вудочку вгору, Дунай плине в долині і в Небі». Кімнатна гучність має здатність проникати крізь столітні простори. «Залишайся на своєму посту й допомагай собі своїм окликом, а коли тобі заткнуть рота, залишайся на своєму посту й допомагай собі своїм мовчанням». Саме ці слова Сенеки поставив Поет на сторожу біля своєї «Кімнатної гучності».

Якраз саме зараз доречно «Поїздка в Росію, 1968»: «місяць, тонка хірургічна голка, що залишилася в рані... в запаленій рані мандруюча голка». Це мені сьогодні – найвразливіше! Бо саме в моєму серці мандрує зараз та пекельна голка. Окупований Донбас, де я жила до війни. «Ми прагнули бути, як вироби з глини... серед незмірної маси гримучої сталі. Ми будемо, як

дрібні черепки виробів з глини». Я не хочу бути черепком! «Вони не хочуть твого польоту, вони жадають пір'я». «Поета судить його вірш», а не «мертві судді». Суголосся поезії – це і є справжнє взаєморозуміння. Між серцями, між душами, між умами. Ціна твору – у його безцінності. Не у валюті – у безвалютному часоплині. «Що я ховаю за сімома замками? Минуле, дочко. Знайти його часом вартує життя». Із монологів з дочкою. Чи подорослішає Світ? Чи стане повнолітньою Росія?. Чи подорослішає моя Україна і ваша Німеччина?! У нас, у всіх – різні ступені дорослення. Як у кожної людини, так і в кожної країни. В поезіях Райнера Кунце ми наче проходимо ці ступені по щаблях великої лествиці – разом. «Пора визріває, коли зернятка починають чорніти. Про це знає тільки дерево».

Духовний потенціал Райнера Кунце настільки великий, що годі його і осягнути. Бо він – для всіх Просторів. І для усяких Часів... «Мати вітчизну і світ, і більше ніколи не цілувати перстень неправді». Так, Райнер чітко вирізняє те, що є найголовніше. Найтяжче вигнанцям: «до їх підшош прилипла земля їхньої мови».

На кінчику пера Поета світяться віковічні істини. Неперебутність – оце його коштовності. «Де, де б зосталося слово, вирване у мовчазної смерті, коли б високий простір його звучання не був би простором серця». Тема мистецтва – найчутливіша. І найсвербіша. І нетлінна... Іще один епіграф: «Мистецтво є чимось для небагатьох і нічим для всіх», Владімір Голан. «Задля буття поезії ризикувати власним буттям» – напевно, це і є відповідь Райнера Кунце. Бо він, Кунце – однаковий і в житті, і в поезії. Тому такі близькі йому думки Роберта Шумана: «Я не люблю людини, життя якої не узгоджується з її творами». І тому нам стає т а к и м зрозумілим «Уклінне прохання» Райнера Кунце. «Помри раніше, ніж я, трішки раніше, щоби не ти мусила повертатися додому сама».

Бути – і розуміти. Жити не тільки для себе. Жити – заради кожного. Дзвонити – і пробуджувати. Його поезія, як Великодні дзвони. «Дзвони дзвонили, мов захлиналися з радості, від того, що могила порожня... І що здивування триває уже дві тисячі років. ... Але...темрява не маліла». Отака його, Райнера Кунце, «Пасха».

Людина – світоч, він зменшує кількість темряви. У наших зболених грудях. І бореться за світлоту людей. У той же час розуміючи, що «люди радше надають перевагу рівності в рабстві, ніж нерівності в Свободі», як це наголошує Алексіс де Токвіль. Свободою теж треба вміти користуватися. Може, ми, Українці, прочитаємо Райнера Кунце, і таки, нарешті, навчимося, хоч трохи користуватися ... самим своїми плодами. І власними Перемогами.

Райнер Кунце в Україні – це явище. Явище З'яви! Побачмо його і почувмо. Я би його слова видрукувала при вході в кожен навчальний заклад. Саме оці слова: «Він не сказав: будьте творцями. Він сказав: служіть Вірі. Такою нікчемно малою є його віра у творіння». Духовний наставник митцям на пам'ять.

Не знаю чому, але я чомусь плакала, читаючи «Чутливі шляхи» Райнера Кунце. Може, тому, що сьогодні із окупованої зони мені сповістили, що там мене розшукують спецмолодчики тамтешніх служб. Розпитували листоношу в моєму місті про мене. Шастають під вікнами мого помешкання. Я плакала не тому, що я нині – вигнанка, а тому, що історія знову повторюється. Скільки разів це ще буде в цьому світі? Скільки?! Скільки... «Христа розпинають знову й знову, в дереві й камені, міді й залізі, склі й гіпсі. А як з воскресінням?»

Але свою розмову хочу закінчити з усмішкою на вустах і на радісній ноті. Найдужче хотілося б дізнатися і почути саме той вірш, який так фатально зачепив струни душі молодій чеській дівчині Елізабет Літнерової, дипломованої лікарки-хірурга, що вона опісля радіопередачі розшукала своєю листівкою Райнера Кунце аж через півроку в НДР. Поезія, яка народила нове подружжя. Бо любов народжує усе на цьому Світі. Зараз Елізабет Кунце сиділа в цьому залі у першому ряду. І її очі світилися такою ж ніжністю, як і тоді, коли вона сказала «так!» по телефону своєму ще ні разу не баченому майбутньому чоловікові Райнеру Кунце. Любов зберігає усе. І саме любов веде нас усіх у наше Майбутнє. Тож, чому я плачу...

Райнер Кунце... Він нагадає нам про можливе: «знову й знову брати на свою совість кожен ранок».

Антоніна ЛИСТОПАД,
член Національної спілки письменників України,
лауреат премії імені Василя Стуса

«НОВА ХВИЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ»

Кожна країна по-своєму унікальна, як унікальна і неповторна її література! Не в кожного з нас є час та можливість відвідати всі країни світу, але ми маємо можливість відчувати душу країни через художні твори, написані її талановитими письменниками. Вони якнайкраще відчувають культуру та побут своєї країни, її менталітет і традиції, оскільки бачать її «із середини». Україна має справжніх літературних митців і дійсно має чим пишатися. Сучасний письменницький світ насичений новими іменами і творами. Усім відома фраза: «Для того, щоб стати розумним, достатньо прочитати десяток книг, але щоб знайти ті десять, треба прочитати тисячі». Як не загубитися, із чого почати пізнавати сучасну українську літературу? Відповіді на ці питання намагається дати бібліотека, презентувавши короткий огляд творчості сучасних українських авторів.

Любо Дереш – це, напевно, один із найзагадковіших та найекзотичніших письменників України.

Свою першу книгу він написав ще у 15 років, за що його називають «феноменом української літератури».

Творчість Дереша змушує людину думати, усвідомлювати себе, усвідомлювати світ, себе в ньому.

Його книги важко назвати випадковими, а відокремити читача від автора майже неможливо.

Радимо прочитати: синайський цикл «Миротворець», «Остання любов Асури Махараджа», «Пісні про любов та вічність», «Трохи п'їтьми», «Поклоніння ящірці», «Голова Якова».

Сергій Жадан – «Голос Сходу», так часто називають Сергія Жадана. І не тільки тому, що він родом із Луганської області, а тому, що його література має присмак «пролетарщини», гнилої радянщини у свідомості покалічених людей.

Естетика книг та їхнє демократичне наповнення свідчать про відвертого та щирого письменника.

Мова пересипана гострим слівцем, але хто власне заперечить, що такою є вся українська мова сучасності.

У його книгах – портрет українців: не зафотошоплений, брудний, чесний та до непристойності відвертий.

Радимо прочитати: проза – «Месопотамія», «Ворошиловоград», «Біг Мак», «Гімн демократичної молоді», «Anarchy in the UKR»;

поезія – «Життя Марії», «Вогнепальні й ножові», «Ефіопія».

Лесь Подерв'янський – людина, яка гармонійно поєднує в собі дві різні іпостасі: поважного художника та скандального, епатажного й шокуючого письменника.

Він не заморочується над тим, які слова підбирати, що в усній, що в письмовій мові. Тому обережно: нецензурна лексика.

Але він підходить до цього особливо, а всі гострі словечка майстерно прописує в кожному тексті.

Його творчість – яскраве зображення наших пороків, гріхів, національних рис, комплексів та проблем.

Радимо прочитати: «Рух життя, або Динамо», «Герой нашого часу», «Гамлет», «Павлік Морозов».

Світлана Талан – написала роман «Коли ти поруч» і відразу стала відомою. За рік було продано рекордний наклад 80 тис. примірників. Авторка пише романи в жанрі «реальних історій», які їй підказує життя. Усі її твори на гостро соціальну тематику. Незмінним лишається єдине: головна героїня її книжок – жінка-українка.

Радимо прочитати: «Коли ти поруч», «Не вурдалаки», «Помилка», «Оголений нерв», «Розколоте небо».

Юрій Андрухович – його вважають живим класиком «актуальної» української літератури.

Творчість Андруховича чи не найкращий приклад постмодернізму в українській літературі. У своїх романах він використовує прийом «текст у тексті», тобто інтертекстуальність.

Традиційні образи та сюжети автор глибоко переосмислює, змінюючи акценти.

Саме він увів в українську літературу карнавальну прозу, яка сьогодні користується неабиякою популярністю.

У його текстах відсутні канони, що дозволяє передати множинність поглядів на світ, абсурдність сучасного існування та ірреальності буття.

Радимо прочитати: «Московіада», «Рекреації», «Листи в Україну. Вибране», «Тут похований Фантомас».

Люко Дашвар. Під псевдонімом «Люко Дашвар» ховається колишня журналістка Ірина Чернова. Свій псевдонім письменниця вигадала, зібравши склади і літери імен дорогих для неї людей.

Її літературна діяльність розпочалася після того, як її роман «Село не люди» отримав нагороду на «Коронації слова».

Романи Люко Дашвар незмінно мають успіх у читача. Вона пише так гостро й пронизливо, психологічно й чутливо, що торкається струн душі кожного... Неможливо не співчувати її героям, як неможливо не звернути увагу на гострі, болючі, неоднозначні питання, які порушує письменниця... Прототипи літературних героїв та сюжетів, здебільшого, почуті або побачені письменницею у реальному житті.

Радимо прочитати: «На запах м'яса», трилогія «Біті Є», «Мати все», «Рай. Центр», «Покров», «Молоко з кров'ю», «Село не люди».

Ірен Роздобудько. Безхмарна літературна кар'єра донецької письменниці та журналістки розпочалася після 2000-го року.

Авторка не припиняє дивувати свого читача своєю різноманітністю та ерудованістю.

Письменниця сміливо експериментує зі стилями, жанрами, темами, сюжетами й героями.

За роки роботи їй удалося вибудувати власну концепцію пера, яку вона називає «життєво-творчою».

Радимо прочитати: «Гудзик», «ЛСД», «Ескорт у смерть», «Дві хвилини правди», «Гра в пацьорки», «Оленіум», «Все, що я хотіла сьогодні».

Оксана Забужко – ще один представник живої класики. Одна із не багатьох українських письменниць, які можуть собі дозволити жити на свої гонорари.

Вона здобула міжнародне визнання, особливо в Центральній та Східній Європі. А її поезію переклали на більше десятка іноземних мов.

Свого часу вона працювала на викладацькій ниві. Читала лекції не тільки в українських ВНЗ, а в Гарвардському, Йельському, Колумбійському університетах.

Її роман «Польові дослідження українського сексу» вважають культовим і одним із кращих творів української літератури останнього десятиліття.

Радимо прочитати: «Польові дослідження українського сексу», «Тут могла б бути ваша реклама», «Музей покинутих секретів».

Володимир Лис – справжній феномен сучасності, журналіст, драматург, прозаїк, майстер витонченого слова та глибоко народний письменник. З кожним новим романом Володимир Лис розкриває нові грані свого таланту. Перелік його винагород вражає: «Людина року», кавалер ордена «За заслуги III ступеня», автор «Найкращого роману десятиріччя», володар численних премій конкурсу «Коронація слова», «почесний громадянин Волині...»

Радимо прочитати: «Соло для Соломії», «Століття Якова», «Камінь посеред саду», «Країна гіркої ніжності», «Маска», «Графіня».

Юрко Іздрик – він є одним із креаторів станіславського феномена.

Як не дивно, сам Іздрик себе письменником не вважає. Його часто називають «людиною-оркестром», оскільки, крім літератури, він займається ще музикою та живописом.

Його непересічне вміння торкатися словами до читача дивує. Поетична творчість – це суцільний потік нюансованих доторків до буття, текстових тіней і симпатичних ігрових монстрів.

Проза ж тяжіє до ремінісцентної гри з читачем, коли справжній зміст ховається у мікрошарах тексту.

Радимо прочитати: «ТАКЕ», «АМ-тм», «Ю», «Воццек», «Флешка».

Дара Корній – її читає молодь та, що вчора не уявляла свого життя без сутінкової саги Стефані Майер... Її читають письменники Люко Дашвар, Світлана Пиркало, Міла Іванцова. Досвідчена чарівниця слова Дара Корній пише книги, про які кажуть, що вони легко читаються, про її романи довго думаєш і розповідаєш знайомим у хвилини відвертості.

Радимо прочитати: «Щоденник мавки», «Гонимарник», «Зозулята зими», «Зірка для тебе», «Тому, що ти є», «Зворотній бік світла», «Зворотній бік темряви».

Кость Москалець Хто із справжніх українських письменників живе у Келії Чайної Троянди? Звісно, Кость Москалець. Келія Чайної Троянди – назва його власноруч збудованого помешкання в селі Матіївка на Чернігівщині. Чи не всі в Україні знають бодай один текст Костя Москальця «Завтра прийде до кімнати (твоїх друзів небагато) вип'єте холодного вина...» Впізнали? Ну справді, хто хоч раз у житті не заспівав під гітару рядок «Лиш вона, лиш вона сидітиме сумна» з пісні «Вона»? Кость Москалець – автор слів і музики до пісні, яку співає вже не одне молоде покоління.

Крім поезії та прози, Кость Москалець уважний літературний критик. Уже багато часу Кость Москалець не виїжджає зі своєї Келії Чайної Троянди. Він пише, читає, п'є запашний чай і рибалить у компанії Тараса Чубая.

Радимо прочитати: «Келія чайної троянди», «Досвід коронації», «Рання осінь».

Петро Яценко. Тексти цього автора можна означити без претензій і ненав'язливо: добра література, себто та, яку можна радити всім, хто має добрий смак. Романи та оповідання Петра Яценка – захопливі й динамічні, та захопливість – далеко не єдина їхня перевага. У цих текстах вражає передусім глибина образів та ідей, а також мова – така, якій хочеться вірити.

У 2016 році Чернігівський молодіжний театр за романом Петра Яценка «Повернення придурків», поставив однойменну виставу.

Радимо прочитати: «Йогуртовий бог», «Повернення придурків», «Львівська сага», «Дерево Бодхі», «Січкаря», «Короткий путівник з галицького сексу».

Це далеко не все із того, що можна розповідати про нове покоління українських письменників, адже, окрім знаних авторів, сьогодні з'являється все більше і більше нових імен молодих обдарованих майстрів. І отримувати задоволення від знайомства з їхньою творчістю у нас іще попереду.

Світлана ДЕГТЯРЕНКО,
головний бібліотекар відділу абонементу
Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка

ЛІТЕРАТОРИ ОДНОГО СЕЛА...

Поглянемо на віддалене від доріг і цивілізації чернігівське село крізь призму посланого туди в різні часи із небес Слова. Оберемо те село, де вдалині від руйнівного для української душі урбанізованого середовища, за умов безпросвітної матеріальної «забитості», «занедбаності», «безперспективності» об'єктивно формувалася осібна аура. Це – моя рідна ДАНИНА.

У цій аурі, як порятунок і самозахист, буйною силою нуртував високий чин духовності, свято береглися родинні й національні традиції. Тут на повні груди, в кожній хаті, лунала українська пісня, плекалася на власне витканих з-під голок численних вишивальниць узорах національна й людська гідність.

Кому діставалося в такому селі те послане з небес Слово? Як розбруньковувалося у сприйнятливій душі та на що спрямовувалося в дорослому віці? Зрештою, як співіснувало із сумлінням совісті його носія та суворими життєвими реаліями?

За давньою легендою, при народженні кожного немовляти на небі спалахує зірка. До неї й мчить стрімко у ті миті Доля, щоб устигнути отримати для новонародженого його частку талантів. Адже цим неповторним багатством Бог нікого на початку не обділяє.

Утім, принесені до чола немовляти Долею таланти бувають різними. Одному вони зміцнять із роками хист, скажімо, до співу чи малювання, іншому – до рукоділля, а третій більше проявлятиме себе в техніці. З-поміж усіх граней талантів дар златослова, іншими словами – красномовства, зустрічається рідше. Але то грань особлива. Бо хто нею наділений, матиме змогу торкатися своїми словами та переживаннями людських душ, впливати на них, залишати свій слід у думках та вчинках багатьох.

Донедавна навіть нинішнім мешканцям села було невідомо, що в давнину тут жили й творили неповторні майстри Слова. Це автор «Науки про бджільництво» – праправнук гетьмана Тараса Трясила Іван Тарасевич. Це фольклорист і байкар, багатолітній священник Данинського храму отець Петро Огієвський, твори якого після десятиліть забуття включені нині до

шкільних та університетських програм. Це також репресований більшовицькою владою у 30-х роках звичайний селянин із куркульським минулим Василь Івасенко, який віршами говорив людям гірку правду про слова й діла керманічів радянської влади, про нанесені ними кривди селянам. Про кожного з них, як про письменних всеукраїнського обширу, варто створити окремі нариси.

А от про кількох менш відомих, але своєрідних майстрів слова одного села та їхні долі варто бодай у формі коротких есеїв сказати в цій публікації.

«Не те село, не ті поля...»

(Володимир Калюжний)

Із середини 30-х років на сторінках лосинівської районної газети «Ударний труд» регулярно з'являлися розлогі поезії, які стало підписувалися словами: «Володимир Калюжний, с. Даніно».

Хто цей Калюжний, якого віку, чим займався в селі? – відповіді на ці запитання за архівними документами віднайти не вдалося. Не пам'ятають такого поета і старожили. Раз ужитий короткий підпис під його прізвисьмом «Даніно, н-с школа» вказує на те, що автор міг бути або вчителем, або старшокласником тамтешньої неповної середньої школи.

Утім, про духовне, інтелектуальне ество кожного автора, його громадянську позицію, ба більше – суспільно-політичні орієнтири – найкраще промовляють самі твори.

У випадку із цим автором такі орієнтири проглядаються вже з перших рядків. Візьмемо для прикладу вірш «Він буде жить» (УТ, 1937, 1 січ.) Цілком очевидно, що твір написаний до річниці смерті творця радянської країни Леніна. Процитуємо дві перші строфи:

*Умер найкращий друг, товариш,
Міцний гартований боєць.
Борець за справу комунізму
І слова ясного творець...*

*Ізгас той ясний розум,
Замовкло серце... І він мовчить.
Але не вмре в робітничому класі,
Не вмре, не вмре. Він буде жить!*

Про літературні, естетичні, виховні цінності цього «твору» тут говорити не доводиться. У рецензіях це називається прямо: графоманство, кон'юнктура, політичне пристосуванство. Але в пору ствердження диктатури пролетаріату саме на таку «творчість», що йшла із так званої гущі мас, був неабиякий запит. Щоправда, запит цей на початку був не суспільний, а владний. Остаточно розгромивши упродовж 20-30-х років стару українську

інтелігенцію, яка вперто трималася «буржуазно-націоналістичних орієнтирів», убивши паростки нової української літератури, яку плекали молоді й наївні, але талановиті й патріотично налаштовані романтики революції на кшталт десятків учасників «розстріляного відродження», компартійна верхівка прагнула сформувати із «кращих представників народу» нову літературу комуністичного типу. Таку, де б її творці дотримувалися головного принципу – партійності й реальність життя показували б у соціалістичній обгортці (йшлося про так званий соціалістичний реалізм як єдиний метод творчості).

Цілком зрозуміло, що в тонкощах щодо методів та принципів творчості розібратися поетичним самородкам із провінції було складно. Тому своєрідними художніми зразками для них слугували твори офіційно визнаних молодих співаучів «нової світлої доби», які рясно друкувалися на шпальтах центральної преси. Уособленням їх став зокрема Павло Тичина з його збіркою «Партія веде». Влучною пародією на вміщені тут «поезії на злобу дня» є ось ця фраза, що побутує й досі: «Трактор в полі дир-дир-дир // Ми за мир, ми за мир...».

Сільські поети-самоуки з ентузіазмом бралися за переспіви вже опублікованих зразків. Благо, що саме для таких переспівів місцеві редакції районних газет, не без вказівки згори, надавали навіть перші шпальти.

Поет-початківець Калюжний відразу вловив цей запит дня. Щоправда, його вірш «На жнивах» (УТ, 1937, 4 серп.) виглядає не більше ніж убогою копією популярної в ту пору Тичининої поезії про миргородську Пашу Ангеліну. Прообразом хрестоматійної трактористки тут виступає проста данинська дівчина Оля, яка, втім, сидить не за кермом «залізного коня» ХТЗ, а поки що лише за косаркою:

*Залунав мотор трактора
Рано на зорі.
Стурбували ранній спокій
В полі косарі.*

*Мотор трактора лунає,
Тракторист співає.
На косарці як калина
Оля процвітає.*

*Вміло дружною рукою
Руля повела.
Густо поле застілає
Снопамі вона...*

У такому ж дусі написані й інші вісім строф цього вірша.

Якимось дивним, непереконаливим виглядає тут літературний метод соцреалізму. Чи можна уявити тракториста, який під страшений гул свого трактора співає? Або ту ж дівчину Олю, яка саме за косаркою процвітає як калина. Хто хоч раз у житті бачив скошування хлібів косаркою (та й пізніше комбайном радянського зразка), ніколи в це не повірить. У ту мить за трактором і косаркою здіймався такий стовп пилюки з остюками та дизельним смородом, роздавався такий гул двох недосконалих моторів, що було не до співу й не до калинових посмішок.

Ніяк не в'язалося з правдою життя й те, що трактори під час колгоспних жнив працювали безперестанку, по 24 години на добу:

*Лиш трактори не вибухають,
Мотори гудуть.
Вдень вони косили жито,
А вночі орють.*

На сторінках газети, де опубліковано цього вірша, у часто розгромних матеріалах про безгосподарність у колгоспах району йшлося про те, що техніка на полях днями простоює, бо інженери МТС не забезпечують її надійним ремонтом та запчастинами.

Що вже говорити про мовностилістичні неоковирності, які зустрічаються чи не в кожному рядку. Як можна було пропускати до друку такі, скажімо, мовні «перли»: *хватають снопи* (несуть), *блимають зорі* (миготять), *чуть-чуть* (ледь-ледь), *застілає поле* (застеляє), *руль косарки* (кермо) тощо.

Утім, на обов'язкові ще від часів давнього друкарства вимоги щодо необхідності дотримання в друкованих текстах норм літературної мови в тодішніх редакціях не звертали уваги. Це вважалося дрібницями. За головне цінувалася ідея твору, «актуальна» для того часу тематика, елемент вихвалання та прославлення керівної партії і радянської влади. І це слугувало недобрим сигналом не лише для авторів-початківців, а й самих читачів. Чи не з тієї пори на офіційному рівні стала толеруватися суржикізація нашої мови, зневажливе ставлення до неї, свідоме її зросійщення. Чи не з тієї пори в літературі, мистецтві, естраді стало домінування усляких двоязыких штепселів, тарапуньок, які пізніше породили новочасних верок сердючок. Це високооплачувана армія тих, які з екранів телевізорів, зі сторінок газет і журналів, з різноманітних мережових видань свідомо формували, та й тепер формують, у сотені тисяч українців комплекс хохла-малороса. Більше того – зневажати, викривлювати, засмічувати, паплюжити душу нації, якою відавна вважається її мова.

Не міг молодий данинський поет не підтримати тогочасну моду патетично оспівати нове радянське село, не наголосити на його «перевагах» над селом учорашнім. І така патетика незабаром виходить з-під пера, публікується в «районці».

Чи не в кожній строфі вірша «Нового села» (УТ, 1938, 20 квітня) проглядається штучна й непереконлива антитеза: в минулому українське село було відстале й забите; наші батьки тоді дуже бідували, але тепер, завдяки батьківській турботі партії й особисто товариша Сталіна, воно стає заможним, а його мешканці живуть щасливо й безтурботно.

*Не те село, не ті поля,
Не дуки тут панують.
Щасливі й вільні громадяни
На цій землі працюють.*

*Не ті поля, нова земля
Піснями тепер лунає.
Над нею зірка із Кремля
Промінням ясним сяє.*

Варто загострити увагу читача на дату опублікування цього вірша – кінець квітня 1938 року. На ту пору Данина, як і Шатура, ще не оговталися від страшного голодомору; у цих селах пройшли відкриті судові процеси над тими, хто не справлявся із завищеними планами хлібоздачі; було вислано у Сибір десятки працьовитих селян; чи не в кожному дворі здійснювалася безрозбірлива конфіскація майна; самі села за спротив колективізації були обкладені непідйомною контрибуцією, занесені на чорну дошку ганьби району як непокірні новій владі. Крім того, зловісна «тройка» без суду вже розстріляла вісім данинських селян на чолі зі своїм колишнім священиком за якусь ефемерну підпільну повстанську антирадянську організацію, а відомого поета-самоучку Василя Івасенка (серед нинішніх односельців поета – діда Шуршу) за поширення власних віршів, які не вписувалися в методу соціалістичного реалізму, відправили в сибірські табори ГУЛАГу.

Важко припустити, що про ці факти не знав сільський поет Володимир Калюжний, який, нехтуючи правдою, писав до газети про те, що вітала й що високо цінувала (і не лише гонорарами) тодішня влада.

Суголосно з поезією данинського дописувача Володимира Калюжного сприймається зі сторінок цієї райгазети і творчість ще одного відомого в тодішньому Лосинівському районі поета, 50-річного колгоспника, колишнього червоного партизана Лазора Сазоновича Шпиная. Цей спеціалізувався в коломийковому стилі, який легше піддавався пісенній обробці. Тому на вірші Шпиная місцеві музиканти накладали й музику. І ті слова вже піснями звучали зі сцен колбудів. Покажемо у цьому плані є пісенний вірш «То не сокіл яснокрилий» (УТ, 1936, 26 груд.), фрагмент якого варто витягти з рідкісної на сьогодні підшивки «Ударного труда»:

*То не сокіл, то не сокіл
Крилом своїм має.
То наш Сталін, людям милий,
Ниву засіває.*

*Сіє ж бо він слова свої
Мудрі, сріблянії.
Сіє слова сріблянії
В ниви золотії.*

*Ой жити нам краще стало,
Ніж колись було.
Загудів же трактор в полі –
Щастя прибуло!*

Ось так і співіснували: з одного боку, суворі житейські реалії, про які не прийнято було навіть говорити публічно, а з іншого – примітивне, одягнуте нібито в поетичну форму, але наскрізь фальшиве словоблудство тих, хто від народження був наділений даром Слова. Втім, свідомо, із суто корисливих міркувань, наперекір правді життя ішов на компроміс і з власною совістю.

**«Та ще у пам'яті живе... данинське свято храмове...»
(Станіслав Реп'ях)**

Ім'я Станіслава Реп'яха добре відоме не лише на Чернігівщині. Він – автор низки поетичних збірок, книжок нарисів, краєзнавчої розвідки «Літературні музеї Чернігівщини». Упродовж багатьох років, від 1976-го, очолював Чернігівське обласне відділення Спілки письменників України.

Народився відомий поет 1938 року на Сумщині, дитинство провів у Макіївці Носівського району на Чернігівщині, а вищу освіту та перший професійний гарт набував у Вінниці. Улітку 1961 року Станіслав переїхав на постійне місце проживання до Чернігова. Тривалий час працював у редакціях обласних газет «Комсомолец Чернігівщини» (пізніше – «Комсомольський гарт») та «Деснянський правді». Від шкільної пори дописував до лосинівської районної газети «Ударний труд», був навіть переможцем тамтешнього районного конкурсу творів письменників-початківців. Помер 2012 року і похований у Чернігові.

Оце так коротко можна простежити географію головних житейських пристаней цього майстра слова. Втім, у скупих біографічних даних, які вдалося відшукати в різних джерелах, ніде чомусь не згадується Данина. А, між іншим, вартісна сторінка, пов'язана із життям поета саме в цьому селі, таки була. І це та сторінка, на якій він власноруч у різний час залишив щемкі і в цілому добрі спогади.

Батьки Станіслава у середині 50-х років минулого століття опинилися

в цьому глухому, бездоріжному закутку тодішнього Лосинівського району. Панас Петрович Реп'ях був направлений у Данину не лише вчителем, а й директором тамтешньої середньої школи.

Пізніше Станіслав Панасович не раз бував у селі своєї школярської пори. Напевне, в один із таких приїздів і був записаний для шкільної історії ось цей його спогад: «Два роки, що пройшли в Данині, дали мені немало. По-перше, я збагнув, що Україна – це не тільки Макіївка чи Березівка. Уперше у житті я побачив хати наполовину білі, а наполовину дерев'яні – не мазані. Це в Шатурі і Данині. По-друге, побачив справжній ліс, який зачарував мене багатством рослинного світу. Теплі спогади залишилися і про бабусю Веклу Мозгову, добру і лагідну казкарку, її доньку Таню, яка працювала в школі техробітницею».

Юні данинці встигли записати й вірш-експромт, який прочитав зі сцени сільського клубу розчулений поет на одному із сільських свят, коли вдячні селяни піднесли поважному гостю хліб-сіль. Ось фрагмент цього вірша, який засвідчує, що автор толерував історичну (Данина), а не зросійщену (Даніно) назву цього села:

*Скільки літ промайнуло нестримних,
А у пам'яті чітко луна
Для душі, звісно, а не для рими:
Данина! Данина! Данина!*

*Мабуть, зовсім це не випадково,
Жаль, що пізно я все це збагнув...
Я сплатить мушу обов'язково
Данині і свою Данину.*

Про особливості літературної творчості Станіслава Реп'яха критик В. Ярець написав так: «Закоханий у придеснянський край, у чернігівське Полісся, поет прагне невимушено, без надмірної риторики й мудрування спаяти відчуття й розуміння сьогоденного дня з досвідом попередників, сполучаючи малюнки сучасності з глибокими шарами національної культури, з особливостями традицій предків, з їх вірою в невмирущість самого життя».

Один із яскравих малюнків сучасності, який закарбувався в пам'яті поета ще зі шкільних часів і тривалий час не давав спокою, стосувався саме Данини. І малюнок цей живописно, з емоційними переживаннями, конкретними характеристиками й оцінками описаний у поезії «Спогад».

Йдеться про одне із трьох храмових свят у Данині, які віддавна досить гучно, а нерідко й з усілякими пригодами, відзначали в цьому селі. Зазвичай храм починався в Свято-Троїцькій церкві, куди, поряд із данинцями, приходило немало мешканців сусідньої Володькової Дівиці. Із цим великим селом данинців пов'язують не лише тісні ділові зносини (Дівиця упродовж

століть була центром волості), а й родинні стосунки (немало шлюбних пар тут перемішані). Але фактом залишається й те, що віддавна данинці й дівчани ворогували між собою. Бійки чоловічого населення цих двох сіл були звичним явищем. Не обійшлося без неї і того храмового на честь Святої Трійці дня.

Школяр-підліток із вразливою душею, що за два роки життя в селі вже встиг його полюбити, раптом став свідком кривавої колотнечі, коли, здавалося, що розум багатьох чоловіків «впав у прірву» і з клітки вирвався якийсь хижий звір, а вампір вселив у земляків якийсь сивушний гіпноз. І ось – картина:

*На дівчан летіло дрюччя,
Замиготіли кулаки,
Такі важкі, як каменоччя, –
Захрупотіли враз кістки.*

У нерівному кількісно двобої прийшли розбіглися врозтіч, але одного таки данинці звалили і стали бити. У тій бійці, де шаліла хвища ненависті, брав участь і вчитель юного Станіслава, що було його особливим дитячим розчаруванням. Лупцювали данинці сусіду-небораку довго, а потім кинули його, закривавленого, напризволяще в рові неподалік церкви, а самі розійшлися по домівках:

*Співали дружно, ситно їли,
В обіймах пестили жінок,
А я цеберечко щосили
Тягнув з долини на горбок.*

Те цеберко було з водою. Заплаканий хлопчик, дочекавшись, коли всі розійдуться з майдану, вирішив допомогти побитому, промити йому рани, напоїти водою. Ніс він те цеберко, оглядаючись. Адже боявся, що «зради мені не вибачить село». І яким же було розчарування хлопця, коли з'ясувалося, що з допомогою він спізнився: побитого і закривавленого небораки в тому рові вже не було...

Досить емоційним і промовистим є завершальний акорд цього незвичного вірша. Його можна вважати своєрідним життєвським кредо поета:

*І відтоді, щоб не спізнитись,
Я поспішаю кожен раз,
Даю скоріш води напитись
І змити кров з гарячих ран.
Беру я битого під пахви,
Не завагавшись ні на мить:*

*Хтось мусить, мусить бідолаху
Від мук, нарешті, захистить.
Не маю в цьому я кощунства,
Бо з потерпілим водночас
Від зла, від вашого дикунства
Я захищаю, люди, Вас.*

Ось такий гіркий урок на все життя Станіслав Реп'ях виніс із села своєї шкільної пори – осібно в цілому краї Данини.

Вірш-спомин написаний 1989 року. Опублікований у збірці «Добриня», що вийшла друком у київському видавництві «Радянський письменник» 1990. До неї увійшли цикли віршів, що їх тепер називають «творами з шухляди». Раніше, з відомих причин, вони не могли бути опубліковані навіть у пресі. Адже у тому ж вірші «Спогад» ішлося про випадок, який, на думку радянських ідеологів, не міг мати місця в радянському селі.

Збірка ця, до речі, нині досить рідкісна. Її не віднайти навіть у головній київській книгозбірні. Ознайомитися з нею допоміг відомий чернігівський літератор Володимир Сапон. До слова, Володимир Миколайович за часів свого студентства в Ніжинському педінституті одну з виробничих практик проходив у Данинській середній школі.

Світ на правду тісний...

«Ми з тобою обоє данинці...» (Федір Кошма)

Осінь 1932-го стала провісницею страшного голоду, що безжалюбно ко-сою, утримуваною руками московських посіпак та їхніх-своїх прислужників, став нищити дві наступні зими й весни українські села.

Заглядала не раз та страшна смерть-коса й у вікно похиленої від старості хати молодого данинського бідаря Прокопа Кошми, дружина якого 12 листопада того ж року народила синочка Федора. Дата ця нині звучить водночас і як печальний вирок, і як світле знамення. Вирок долі народжених у ту страшну пору був пов'язаний або із шансом померти, або з таким же шансом вижити.

Боже знамення врятувало цього незвичайного данинського хлопчика. Хоча й провело через непрості випробування.

Батько загинув на фронті, мати тягнулася з останніх сил на колгоспній ланці, аби вивчити сина. Здобувати професію він поїхав аж до Львова, де 1957 року отримав диплом випускника тамтешнього зооветеринарного інституту. На роботу у віддалений на Чернігівщині Семенівський район приїхав за розподілом. 1962 року перебрався у село Городище Коропського району, де упродовж багатьох років працював завідувачем ветеринарної дільниці тамтешнього колективного господарства.

1991 року в Чернігові побачила світ перша і єдина книжка Федора Кошми під назвою «Потиск руки». Редакційно-видавничий відділ обласного управління по пресі, яке готувало тексти до друку, віднесло це видання до розділу «Лірика, гумор». Короткою передмовою книгу благословив у світ тодішній очільник чернігівських письменників Станіслав Реп'ях. Прочитую витинку з цієї передмови, в якій сказано головне про цього поета: «Федір Кошма закоханий у Придесення, у його людей. Любов його органічна, в ній немає жодної нотки силуваності. Звідси й так рясно присвят, віршів з конкретною адресою. Автор немовби хоче віддячити всім, хто щось добре зробив для краю, для земляків, для нього. Оця сердечна взаємність щиро зворушує, виховує доброту, людяність. Певна річ, у книжці є твори кращі, є гірші. Адже він – не професіональний поет. Але всі вони задушевні, проняті теплом, світлом».

Оту свою щирю віддяку він почав з рідної Данини. Любов до села, де «пастишив і блукав у полях неозорих», він виповів у кількох своїх віршах, пронизаних щемким болем за пережитим. Показовою у цьому плані є поезія «Спомин». Вона присвячена наступним після голодомору дитячим рокам – таким же голодним і тривожним. Тут згадується Ніжин, на базар якого пішки ходив з матір'ю, а також Грабське, Шатура, Шлях Ілліча. Вони постають в уяві як особні, гіркі місця босоногого дитинства, де він не тільки пастишив, а й часто шукав на колгоспному полі загублені в час жнив колоски:

*Шукав і боявся... Казала ж матуся,
Що кинуть мене до тюрми.
Та що я зроблю. Я іду, хоч боюся,
Бо з голоду корчилились ми.*

На все життя обпік дитячу душу жорстокий і нещадний об'їждчик колгоспних полів на прізвисько Ронь. Налетів він раз як буря на переляканого й знесиленого від недоїдання хлопчика, побив його нагайкою й відібрав ті спасенні для сім'ї кілька дитячих жменьок колосків:

*...Був жорстокий, нещадний
Торбинку хапав, висипав...
Хай знають сучасники, знають нащадки,
чого я в дитинстві зазнав.
Хай ліше згниє, ніж людині віддати!
Цього я ніяк не збагну й дотепер...
Мене пригортає і схлипує мати:
«Катюга, бандит, шкуродер!»*

Із авторитетних данинців, високий житейський чин яких Федір Кошма ще з дитячої пори взяв собі за орієнтир, був і репресований наприкінці

30-х та розстріляний зловісною «тройкою» як «ворог наряду» колишній повстанець-петлюрівець і голова сільради Євмен Кошма. Із розповідей старожилів села, пам'ять у яких була мов «глибока і мудра криниця», перед юнаком постав образ відважного земляка, який разом із такими ж свідомими побратимами, вже в статусі сотника, визволяв Володькову Дівицю та Данину від російських військ генерала Денікіна. У поезії «Дядько Євмен» цей факт описано так:

*Дев'ятнадцятий рік. Йшла війна громадянська,
Шикувався бідар під повстанські знамена:
«За отамана буде у нас Кропив'янський,
Ну, а сотником виберем Кошму Євмена!»*

Вірш «Другові» можна вважати посланням не лише до тих, хто колись народився і виріс у Данині. Це гімн малій батьківщині, з якою в кожного пов'язані найсильніші за емоційним переживанням спомини. Зазвичай вони з особливою гостротою огортають душі тих, кого вряди-годи завертає з далеких житейських доріг на стежки свого дитинства. Тут дихається і думається по-іншому. Тут народжуються особливі слова про сокровенне. Як ось і у Федора Кошми:

*Як зустрінемось ми наодинці,
Слово душу завжди звеселя,
Ми з тобою обоє данинці,
Нас одна породила земля.*

*Нам обом навівали білини
Біля церкви щемливі думки,
Щоб минали життєві мілини,
Щоб ішли до мети напрямки.*

Із сокровенного тут – церква й білини. Для багатьох поколінь данинців віддавна вони стали мало не сакральними. Церква (про це всі знають в окрузі) була найбільшою і найкрасивішою. А щодо білин, то їх, як і церкву, віддавна тут вважали символами Данини.

У селі це дерево називали *мокрим*. Тому його ніколи не пиляли на дошки для новобудови. Тому й не розводили їх на власних подвір'ях чи лісосмугах. Чи не з цієї причини мудрі давні данинці й вирішили обсадили білинами увесь просторий майдан довкола церкви незабаром як спорудили її наприкінці XIX століття. Знали, що навіть у найскрутніші часи ні в кого рука не підніметься на це дерево.

За десятиліття білини в центрі села перетворилися в диво-дерева. До

двох пар найрукастіших слід було додавати ще одну, щоб обняти котрусь із ровесниць храму. Вони, разом із куполами Святої Трійці, були найвищими у селі. Білини надійно охороняли храм від вітрів і хурделиць. Як лиш зміцніли в кронах, вкрилися лелечими гніздами. І цьому дуже раділи селяни: звикли вертатися по домівках після недільних богослужб під звуки церковних дзвонів та лелече клекотання.

Утім, із гіркотою доводиться стверджувати: ці два сільські символи, які оспівав у своїй поетичній творчості данинський поет Федір Кошма, вже у минулому. Колись велична красуня-церква стоїть скаліченою місцевими манкуртами, без куполів і ярусів, а білини сучасні данинці таки зрізали. За вказівкою настоятеля храму. За його ж наполяганням тут насадили «руськіє йолкі». Та вони так і не прийнялися. Чужорідними виявилися ці дерева на давньому церковному майдані.

Як і Данина, осібне місце в житті автора посідає сусідня Лосинівка. Їй присвячено низку поезій. Туди, за сім кілометрів, майбутній поет ходив у старші класи середньої школи. Там зустрів перше юначе кохання – дівчину Марію, там спізнав перші дорослі перемоги і розчарування. Колишній районний центр залишився для Федора Прокоповича Кошми світлим маяком його житейських доріг:

*Косинка неба синенька,
Пшениця-жито врунеться.
Уклін тобі, Лосинівко,
Село моєї юності.*

Задушевним, добрим сприймається вірш про лосинівського фотографа Миколу Півня. Ця постать легендарна для всього краю. Його знає старе й мале в кожному селі колишнього сільського району. Його називають першим фотографом чи не кожної родини в районі. Його світлини й досі висять під рушниками у збірних рамках своєрідних родинних оберегів. Твердість духу і волю до життя пан Микола загартував ще в Першу світову війну. Потрапив у полон кайзерівських солдатів, а після втечі звідти й повернення до Лосинівки до останніх днів свого довгого життя (прожив понад 90 літ) не випускав з рук так звану лійку – одну з перших моделей радянського фотоапарата. По кілька разів бував із ним у кожному селі району, творячи унікальний фотолітопис життя селянських родин.

Поетична збірка «Потиск руки» засвідчила, що в особі Федора Кошми формувався не лише ніжний поет-лірик, а й небайдужий поет-сатирик. Розділ із промовистою назвою «Сатиричний бульдозер» об'єднав понад два десятки віршів, у яких автор виносив на публічний осуд такі людські вади, як ледарство, злодійство, хитрість, дволикість, хамство тощо. Є тут і дошкульні посили владі, до розбіжності слів і діла якої народ уже звик:

*Школа наша трудова
Ще й політехнічна.
В ній комп'ютера нема,
Є лопата звична...*

Цікаво, що й донька Федора Кошми Вікторія успадкувала від батька потяг до поетичного слова. Невеличкий цикл її поезії «Листя нашого літа» вказував на те, що слово це в неї було напоєне образністю, свіжістю й перепущене через раниму душу.

**«Щоб землю квітчати і сіять добро...»
(Галина Пономаренко-Приліпко)**

Якось, переглядаючи підшивку корюківської районної газети «Маяк», звернув увагу на вірш «Синя хустина з-за океану». У ньому йшлося про приїзд через півстоліття з далекого американського континенту в одне з чернігівських сіл колишньої сільчанки, про її глибинні емоційні переживання, спонукані такою тривалою, вимушеною через життєвські обставини, розлукою з рідним краєм.

Чимось схвилював тоді цей вірш. Може, тому й вирішив надіслати його до редакції всеканадської газети «Український голос», де він незабаром і був надрукований.

Децю пізніше випало мені тривале наукове відрядження до Канади. На одній із зустрічей з українською громадою Вінніпега несподівано почув знайомі поетичні рядки у виконанні літньої землячки:

*Пташиною білою з-за океану,
Не знаючи втоми, за тисячі верст
Летів в Україну, як гість довгожданий,
Окроплений слізьми звичайний конверт...*

Найбільше вразили тоді якась дивовижна тиша в просторому залі і... сльози на очах багатьох земляків. Згодом кілька строф із «Синьою хустини з-за океану» процитувала відома в діаспорі журналістка Галина Змієнко-Сенишин у своїй публіцистичній книзі «Пересажені квіти України», яка вийшла нещодавно друком у Києві.

Ось вона – сила справжньої поезії: непомітно доторкнутися до однієї із струн душі людської, схвилювати серце, розворушити емоції, спонукати до думання, викликати сльози радості, хвилювання, запам'ятатися.

Приємно навести приклад такого щасливого побутування гарного вірша ще й тому, що його авторку – Ганну Пономаренко (Приліпко) – знаю віддавна, ще з шкільних років. Тоді, наприкінці 60-х, у нашу віддалену від твердих доріг Данину, що в глибинці Ніжинщини, прислали молоденьку аптекарку.

Полюбили в селі приїжджу відразу – від старого до малого. Бо її щире серце і чуйна душа випромінювали добротворення, любов до прекрасного.

Відколи вона стала писати вірші? Мабуть, ще з дитинства, коли почала розумітися в квітах. Вони й розкрили перед дівчиною досі небачений світ – чарівний, загадковий і багатий. Саме такий світ супроводжував її від дня народження 17 жовтня 1947 року в селі Дащенки Варвинського району. Там, над річечкою Многа – калиновий гай, А ще – луки буйноцвітні. Як тільки сонечко розтопить почорнілий сніг, так і починає народжуватись та казкова краса. Влітку на луках цвіло найбільше ромашок. Вибіжить, було, вранці дівчинка з хати і відразу ж загубиться в них. Збиває ніжками прозору, мов сльоза, росу, вночі розсипану місяцем, і вслухається в таємничий шепіт білозубих голівок.

А одного ранку ромашки не посміхалися вже їй своїми пелюстками, не розмовляли з вітром. Лежали зів'ялими стеблами на скошеній сусідом траві. Обережно збрала їх дівчина (цілий оберемок вийшов) і, плачучи, понесла до хати. Крізь відчинену хвіртку з докором кинула сусідові:

– Навіщо ви, дядьку, ромашки скошили? Це ж не бур'ян!

Мати, щоб заспокоїти доньку, повела її в поле. Показувала і розповідала про м'яту, материнку, мак...

Так і входили в життя Галини Приліпко квіти. В школі навчалась, у Роменському медичному училищі – з ними ніколи не розлучалася. А найулюбленішими з того часу стали ромашки. І зараз серед різнобарв'я квітів у її подвір'ї їх найбільше. Хто не проходить мимо хати – милується. Ні, таки не можна без квітів жити, думає Галина, вони життя прикрашають. З любові до цієї краси в ній і слова народилися ось ці:

*Не зривайте квітів, прошу Вас, не треба,
Дорослі і діти – пам'ятайте всі,
Що на білім світі веселіше жити,
Коли цвітуть довкола квіти запашні.*

Поки була дівчиною, любила плекати їх не лише в землі, а й на полотні. Вишивалися ті рушники легко, за роботою і з'являлися в думці слова:

*Я в нього вклала душу всю свою,
Цього я не від кого не таю,
І кожна квітка і листочок кожен
Навік тобі розповідати можуть
Про щирість, вірність і любов мою.*

Уквітчали тепер ті рушники портрет Шевченка, весільне фото... На початку 70-х поєднала вона долю з данинським хлопцем Григорієм Пономаренком, який працював на машині швидкої допомоги.

Спочатку свої вірші пані Галина несміливо читала на сцені сільбуду культури, на засіданнях літстудії місцевої середньої школи, куди, як шефи, часто навідувалися викладачі й студенти Ніжинського педінституту. Згодом її поезії стали регулярно з'являтися на сторінках районної та обласної преси.

З вікна її колишнього данинського будинку виразно виднівся обеліск, що височіє у центрі села. Щоразу, прокинувшись, Галина гляділа у вікно й замріяно застигала: ласкаві сонячні промінці, веселкою виблискували на бронзових літерах 303-х прізвищ данинським воїнів, що вже ніколи не повернуться до своїх осель. Отак одного разу дивилася крізь шибку, а губи самі шепотіли:

*Їх 303 в село не повернулись,
Їх 303 – і всі хотіли жити,
Їх 303 – і людям не забулось,
Бо рану втрати важко зажити.*

Так і народився вірш «Обеліск». Пізніше його читала зі сцени Жовтневого Палацу культури в Києві під час республіканського огляду «Мистецтво – народів». Крім цього вірша, читала також «Хліб», «Про ласку людську», теж написаних власноручно.

Поверталася додому і не знала, що вимогливе, але справедливе журі визнало її переможцем. А згодом і газети принесли радісну звістку: Галина Приліпко нагороджена дипломом II ступеня і бронзовою медаллю лауреата республіканського огляду художньої самодіяльності.

Переїхавши із сім'єю в село Наумівну, що в Корюківському районі, Ганна Степанівна не зрадила своїй професії фармацевта, продовжила лікувати селян. А у хвилини натхнення, коли вдавалося відволіктися від проблем насущних (а це випадає ой як нечасто, бо, крім роботи, доводилося вести домашнє господарство, поратися на городі, аби вчити трьох дітей-студентів), вона бралася за чистий аркуш паперу і ручку. Вірші виходять у неї щирі, задушевні, бо йдуть з глибини серця, перепускаються через вразливу душу. Тому й хвилюють кожного, хто їх читає чи слухає. Немало з них покладені місцевими композиторами на музику. Особливо задушевною вийшла її «Калина» (музика Іллі Цюпила), яку нині співають у багатьох чернігівських селах:

*Я хотіла, щоб калина
У дворі моїм росла.
Посадила, поливала,
З нею ніжно розмовляла,
Та вона не зацвіла...*

У Данині народився і перший прозовий твір, що отримав назву «Щас-

ливі». Більше їх поклалося на перо вже в Наумівці. Є одна особливість оповідань пані Галини – вони невигадані, списані ніби з натури. Це – картинки із життя сучасного села, що пройшли триразове перевтілення: сфотографовані небайдужим поглядом, перепущені через небайдуже серце і вдягнуті в гарну літературну форму. Про силу кохання, генетичну сув'язь поколінь, справжні й фальшиві житейські цінності.

Ганна Степанівна довго йшла до своєї книжки. Вона не відважувалася упорядковувати її, бо надії на появу в світ окремої збірки під власним прізвищем практично не було ніякої – в деморалізованому суспільстві завжди бракувало маєтних меценатів, яким небайдужий високий чин Поезії, що формує в особистості почуття Людяності й Любові, Доброти й Патріотизму. Та її підтримали колеги з усього Придесення. Асоціація фармацевтичних працівників Чернігівщини збирала кошти на друк книжки Галини Пономаренко. І збірка таки побачила світ. З маркою київського видавництва «Наша культура і наука» і з назвою «Букет для мамі». Ошатно оформлене кольорове видання вмістило все краще з поетичного і прозового доробку цієї своєрідної чернігівської літераторки, талант якої розкрився в Данині.

«Малесеньке зернятко із маминого поля...»

(Ніна Кугут)

Вірші Ніни Іванівни Кугут-Ісаєнко – самобутньої поетеси із сільської глибинки лісостепової частини Чернігівщини – якось по-особливому припали до душі, коли знайомився з черговими щомісячними літературними сторінками «Ніжинського вісника».

Ця газета, що колись мала назву «Під прапором Леніна», особисто для мене, як і для багатьох моїх побратимів по перу, що походили з цього унікального куточка славної сіверської землі, на все життя стала знаковою. Адже безпосередньо вплинула на формування перших журналістських і письменницьких навичок. На її шпальтах друкувалися, пересіяні через вимогливе літстудійне сито (таку високу планку вимогливості підняли маститі знавці Слова з Ніжинського, гоголівського, педінституту), ще несміливі й не в усьому дозрілі творчі доробки майбутніх учителів-філологів, журналістів, письменників. Роз'їжджаючися згодом близькими й далекими житейськими дорогами, ми брали назавжди з собою отой високий чин Творчості, яким зарядилися від колективу саме цієї неповторної редакції.

А перші поетичні спроби Ніни Кугут читав ще зі сторінок шкільної стіннівки тоді, коли закінчував рідну Данинську десятирічку, в той час як пані Ніна, випускниця-відмінниця цієї ж школи, вже завершувала своє п'ятирічне навчання на філологічному факультеті Ніжинського педінституту. Ми виростили і формувалися з дитячих літ у старовинному селі чернігівської глибинки з такою незвичною і дорогою для нас назвою – Данина.

Вчилися в дві зміни в тісних класних кімнатках кількох старих хатинок, які в селі не одне покоління випускників та їхніх дітей беззмінно називали

«Центральна» (побудована ще в ХІХ столітті), «Шлакова», «Фінська», «Байрачна» та «Сімсітчина». На всіляких показних районних зльотах, святах, урочистих маршах радянського зразка ми, блаженко вдягнені, без спеціально придбаного яскравого вбрання та іншого антуражу, майже ніколи не займали призових місць (для цього там були свої, недосяжні нам, фаворити – Лосинівська, Вертіївська школи).

Справді, не буде перебільшенням ствердити: Данині везло на вчителів. Саме таких, які найперше в глибинці продовжували давні традиції українського вчительства, що виходив з народу і працював разом з ним, мав його душу і відчував його біль. На початку то були переважно приїжджі, прислані в «безпросвітну глушину» на трирічні обов'язкові відробітки, молоді спеціалісти. Багато з новеньких учительок незабаром виходили тут заміж, здебільшого за місцевих механізаторів і ставали вже назавжди данинцями. Пізніше своєрідна колонія моїх юних односельців, отримавши в педінститутах Ніжина, Чернігова і Києва фах учителя, поверталася в рідне село, аби вже самим навчати «світлому, розумному, вічному» нове покоління юних данинців.

Мала повернутися в Данину дипломованою вчителькою української мови та літератури і Ніна Іванівна Кугут. Однак у школі вже працювала вчителькою за таким же фахом її старша сестра Тетяна. І Ніна під час державного розподілу місцем свого призначення на роботу вибрала сусідній, Носівський, район.

Десять краших молодечих літ віддала дівворі Плоськівської середньої школи. Згодом переїхала в село Мрин цього ж району, де й викладає відтоді українську мову та літературу в місцевій десятирічці. Вийшла заміж, народила і виростила з чоловіком Володимиром трьох синів – Сергія, Анатолія, Юрія. Діждалася онуків.

Однак, маючи від народження Божий дар до поетичного слова, віддавна навчилася бачити «зорі в калюжах», образно мислити. Всі житейські печалі й радості, всі нерозтрачені роками почуття й переживання, думки і мрії, перепущені через вразливе серце, чимраз частіше просилися на перо. Все це спонукало вивищуватися над буденщиною, гостро відчувати різницю між фальшивими і справжніми житейськими цінностями, знаходити розраду в творчості. І, наперекір усьому, залишатися доброю, чуйною, уважною до всього оточуючого:

*Усмішка, що вродилась зі сльози,
Сльоза, що спить росою на калині.
Поезіє, ти – в доброму еси,
А в злому не живеш ти ні хвилини.*

Тематичний діапазон творчого самовираження поетеси концентрується у площині громадянської поезії та інтимної лірики.

Усе своє свідоме життя проживши в українському селі, рано спізнавши, що таке із сапкою в руці прополоти під палючим сонцем кілометрові бурякові гони чи продати за принизливі копійки перекупникам літр добутого тяжкою працею свіжого молока або кілограм картоплі, поетеса Ніна Кугут отримала моральне право сказати в поетичній формі про нищість, цинізм і продажність можновладців усе те, що думає про них народ, по-шевченковому гнівно і просто:

*В палацах тишних живе,
Їсте, що хочете, й н'єте.
Із нас, рабів своїх покірних,
Сто шкур ганебно дерете.*

Збірка вибраного «Україно моя», якою відкривається книга (складається із трьох циклів: «Встаньте з колін, українці», «Перед вибором» та «Щоб з пісні ранок починали люди»), сповнена гострого болю за несправедливу долю села, яке через нерозважливність політиків із кожним роком все більше знекровлюється, духовно деградує, вимирає. Показовими є вірші «Можновладцям», «На буряках», «Легше рибку зловити в каламутній воді», «У полум'ї брехні усе згорає».

Досить переконливо та вражаюче сконцентровано і велич, і розпач, і надію чесного, працюючого, але вчергове обдуреного українського селянина в семи строфах вірша «Українське село». Ось фрагменти:

*Схиляє вечір віти на чоло,
Чіпляє травам росяне намисто.
Поринуло у роздуми село,
Щоб завтра день почати, як годиться...*

*А я не сплю... Дивлюсь в безодню синь...
Зажура знов лягає під повіки.
Село моє, попри твоїх зусиль,
Йдеш жебраком в нове тисячоліття...*

Та все ж віє з таких щемких поетичних рядків надією й оптимізмом:

*Як жаль мені украдених надій
На те, що внуки краще будуть жити.
Село моє, ти ж все-таки ще вір,
Що правда є – для всіх одна на світі.*

Такою ж вірою в обнадійливий завтрашній день, якого заслужили прості українці, сповнені вірші «Пам'яті Героїв Крут», «Монолог покинутого села», «Допоки сонце – мові жить», «Одержимій».

Прикметно, що своєму рідному селу, яке завжди надихало на творчість, поетеса присвятила окрему збірку, назвавши її «Душею лину в рідну Данину...»:

*Душею лину в рідну Данину,
Де тихі зорі дивляться в калюжі,
Де сонно ніч ховає під крило
Дитячих пазух яблука і груші.*

Між поетичними рядками зринають обриси батьків, родини, друзів, щемливі картинки з дитинства і юності. Вони зворушують душу кожного читача, бо народилися з глибини серця, в них немає фальші. Натомість є небуденне, щире і вразливе сприйняття довколишнього світу, непідробне співпереживання за ближнього.

А ще поезія Ніни Кугут відзначається багатством образів. Це, власне, те небуденне в буденному, яке здатен бачити далеко не кожен. І це те, що запам'ятовується, спонукає думати, малює уяву, увиразнює кожную хвилину прожитого життя, робить його цікавішим:

*Гуляє у піжмурки місяць,
Чіпляючи хмарку за ріг.
Вона то втече, то зависне,
То тінню впаде на поріг...*

Звичайно, прискіпливий читач місцями може віднайти у збірці фрази, які ще слід було шліфувати, вимогливіше підбирати слова для точніших рим, чіткіших образів. Але це побажання можна висловлювати кожному поету. Найважливіше, що в авторки цієї збірки є справжній Божий дар. І гріх було б його не розвивати. Навіть в обставинах, які далеко не завжди сприяли творчості. Ніна Іванівна Кугут уже сказала, і, впевнений, ще скаже своє вагоме поетичне слово, освячене талантом, щирістю почуттів, правдою і непоказною любов'ю до матері-України.

Микола ТИМОШИК,
м. Київ

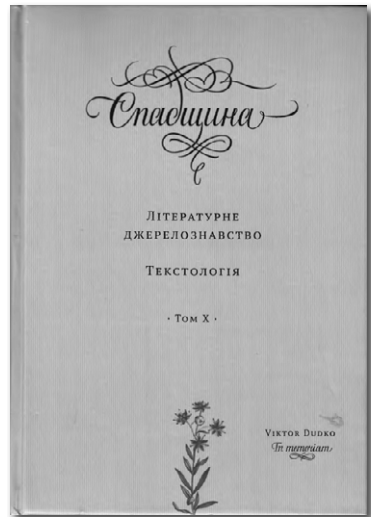
НАУКОВИЙ СПАДОК ВІКТОРА ДУДКА НА СТОРІНКАХ ДЕСЯТОГО ТОМУ ФАХОВОГО ЩОРІЧНИКА

Спадщина: Літературне джерелознавство, текстологія / Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – Київ: Laurus, 2015. – Т. X: Пам'яті Віктора Дудка. – 600 с.

Коли стихився гострий душевний біль від звістки про смерть Віктора Івановича Дудка, яка сталася 4 червня 2015 року, у фаховій періодиці, у тому числі і в журналі «Літературний Чернігів», почали з'являтися публікації про життєвий і творчий шлях відомого вченого.

Нещодавно побачив світ X-й том фахового щорічника «Спадщина: Літературне джерелознавство, текстологія», присвячений пам'яті Віктора Дудка, який стояв біля витоків цього видання. Саме він сформулював концепцію щорічника й узяв на себе наукове редагування перших випусків «Спадщини». «Тут знадобилися його журналістський досвід, широка філологічна ерудиція, дослідницькі здібності, а також наукова принциповість і високі етичні якості. Саме він задав ту високу наукову планку, якою наш щорічник одразу вирізнявся серед сучасної української філологічної періодици» (с. 9), – підкреслюється у вступних заувагах від редакційної колегії.

До книги увійшли спогади про Віктора Дудка, що належать перу його молодшого брата Олександра, дружини Оксани Супронюк, шкільного вчителя Михайла Хомазюка, редактора Городнянської районної газети «Сільські новини» Леоніда Якубенка, близьких друзів – Володимира Кузьменка та Василя Неїжмака, колег із Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України – Тетяни Третяченко, Лариси Мірошниченко,

Мирослави Гнатюк, Наталки Лисенко, Галини Бурлаки, Елеонори Соловей, Олександра Бороня, першого аспіранта Віктора Дудка – Дмитра Єсипенка та багатьох інших.

Зокрема, в «Слові про брата» Олександр Дудко поділився спогадами про рідну людину, навів цікаві факти з біографії Віктора. Ось, скажімо, один із них: «Читати і писати Вітя навчився ще до школи. Згадую, що ще в дошкільному віці в нього був загальний зошит, де були розділи: «Села, в яких я був», «Міста, в яких я був», «Річки, на яких я був», «Дерева, які я знаю» та інші. Він навчався в школі легко і невимушено. Особливо йому подобалися уроки з літератури, фізики, математики і географії, мав гарні оцінки, та це для нього не було на першому місці. Постійно брав участь у районних та обласних олімпіадах з улюблених предметів» (с. 23).

У «Спогадах учителя» Михайло Хомазюк розповів про шкільні уподобання свого вихованця: «Я почав працювати вчителем у 2-й Городнянській школі 1971 року. Мене призначили класним керівником 5-Б класу, у якому було 19 хлопців і 13 дівчат. За рівнем знань клас був один із найкращих у школі.

Віктор Дудко вчився в моєму класі. Це був високий, трохи сором'язливий хлопчик. Навчання йому давалося легко, він був одним із найкращих учнів класу, але він ніколи не хизувався своїми знаннями перед товаришами.

Віктор залишався одним з лідерів класу, добре вчився з усіх предметів (з мого предмету, математики, закінчив школу на «відмінно»). Особливі здібності мав до літератури, – дуже любив українську літературу» (с. 27).

Професор Володимир Кузьменко у статті «Мій товариш Віктор Дудко – в житті й у літературознавстві» розповів про перше знайомство з людиною, з якою був пов'язаний міцною дружбою понад чотири десятиліття. Обом їм довелося весною 1974 року захищати честь Городнянщини на першій обласній олімпіаді з російської мови та літератури в Чернівці. Відтоді й почалася їхня дружба.

Так з кожного спогаду чи статті штрих за штрихом вимальовується портрет світлої і цілісної особистості Віктора Дудка, напрочуд скромної людини, глибоко порядної, щедро обдарованої талантом, унікального науковця – літературного джерелознавця і текстолога.

Друга частина X-го тому «Спадщини» містить статті самого Віктора Дудка, які раніше були оприлюднені в різних часописах, окремі з них друкуються вперше.

Упродовж кількох десятиліть Віктор Дудко вивчав історію українського журналу «Основа», що виходив у Петербурзі в 1861–1862 рр. Саме тому його шевченкознавчі студії переважно присвячені вивченню петербурзьких літературних гуртків кінця 1850-х – початку 1860-х років. Власне, петербурзькі контакти Шевченка якраз і постали епіцентром дослідницької уваги багатьох статей ученого. Герої нотаток, вміщених у томі «Спадщини»,

фігурували в тих самих «українських гуртках». Сюжети літературознавчих розвідок В. Дудка здебільшого написані на основі його архівних знахідок.

У центрі авторської уваги В. Дудка в статті «Марко Вовчок і її літературне оточення у 1859 – 1861 роках: невідоме, забуте, дискусійне» – журнал «Основа» й колізії навколо нього. На підставі документів уточнено і доповнено наявні в науковому обігові відомості про Марка Вовчка і її участь у журналі. Окремий акцент зроблено на рецепції першого українського часопису в російському літературному середовищі, зокрема проаналізовано зверхні й іронічні відгуки І. Тургенєва. Дослідник звертає увагу на контрверсійність цих фактів, які з ідеологічних міркувань радянські літературознавці замовчували або трактували хибно.

У статті «До біографії фундатора «Основи» Миколи Котеніна» автор уточнює дати життя і низку біографічних моментів одного з близьких друзів Т. Шевченка періоду після заслання.

Наукова студія «Павло Чубинський – учасник літературного вечора в Петербурзі (січень 1861 року)» присвячена з'ясуванню та уточненню біографічного факту з життя П. Чубинського. Співставивши повідомлення у петербурзькій пресі й запис у щоденнику Олени Штакеншнейдер про літературний вечір за участю багатьох відомих літераторів, дослідник робить висновок про помилковість твердження, ніби таких вечорів було два: 11 і 15 січня 1861 р. Насправді, як він доводить, вечір відбувся лише 15 січня.

Уміщено в X-му томі «Спадщини» й проспект докторської дисертації Віктора Дудка «Цензура як чинник українського літературного процесу в Росії (1876–1906 рр.)». Текст проспекту взято з архіву автора, на жаль, неповний (близько 1 авт. аркуша, хоч у документах з обговорення й затвердження цього проспекту на Вченій раді Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України зазначено, що його обсяг – 2 авт. аркуші). Проте опублікований нині фрагмент проспекту демонструє намір дисертанта надзвичайно глибоко висвітлити заявлену тему, досі цілісно не розроблену. У проспекті детально викладено схему планованого документального дослідження. В. Дудко ставив за мету розглянути дві взаємопов'язані проблеми: 1) формальний статус українського письменства в Росії у 1876–1906 рр.: ідеологія Емського указу та подальших коректив, конкретні механізми їх реалізації; 2) Емський указ як чинник українського літературного процесу в Росії: творча поведінка письменників, їхні видавничі стратегії та зв'язки з читачем. Книга як форма соціалізації літературного твору. Цензура як форма соціального контролю. У дослідженні планувалося поєднати джерелознавчий, соціологічний та книгознавчий методи аналізу. Автор виходив із того, що наукове опрацювання цензурної проблематики засадничо виключає застосування моральних критеріїв до дій владних структур загалом і цензурних інституцій зокрібно.

У розділі «Публікації» вміщено низку цікавих літературознавчих розвідок Ганни Гаджилової, Олеся Федорука, Альбіни Шацької та ін. Наведено

тут і фрагмент епістолярного діалогу: Віктор Дудко – Микола Сиваченко (підготовка тексту та примітки Галини Бурлаки), а також дарчі написи у бібліотеці Віктора Дудка (уклала Оксана Супрунук).

Розділ «Бібліографія» наповнений списком опублікованих журналістських матеріалів та літературознавчих праць Віктора Дудка (уклав Дмитро Єсипенко). Цей список не може не вражати широтою інтересів журналіста і вченого-літературознавця Віктора Дудка: понад 500 позицій!

Доповнюють уявлення про унікальну особистість ученого світлина із його сімейного архіву: фотографії Івана Петровича та Наталії Іванівни, батьків Віктора Дудка, молодшого брата Олександра, шкільні та юнацькі світлина науковця, зупинені миті, що засвідчують його знайомство з Іваном Кошелівцем, Еммою Андіївською та багатьма іншими відомими і менш знайомими письменниками, журналістами, літературознавцями, меценатами, видавцями. Остання світлина – з давнім другом Володимиром Кузьменком датована 12 грудня 2014 року, днем 55-річчя В. Дудка.

Прикметна різноманітність видань, у яких Віктор Дудко публікував свої замітки, рецензії, репортажі, інтерв'ю та інші журналістські матеріали, наукові розвідки, статті, полемічні роздуми. Це газети, наукові та науково-популярні журнали, збірники та енциклопедії, що протягом понад чотирьох десятиліть з'являлися друком в Україні, Росії, Білорусі, Польщі та США. Власне, широта і цієї, видавничої, географії («розкиданість» статей по не надто відомих і не завжди доступних періодичних виданнях, як висловилася Елеонора Соловей) частково пояснює недостатню обізнаність наукової громади з доробком Віктора Дудка.

Якраз видання X-го тому єдиного в Україні фахового щорічника «Спадщина: Літературне джерелознавство, текстологія», повністю присвяченого науковому доробку Віктора Дудка, сприятиме виправленню цієї ситуації та гідному пошануванню дослідницької праці одного з кращих знавців історії української літератури середини XIX – початку XX століть.

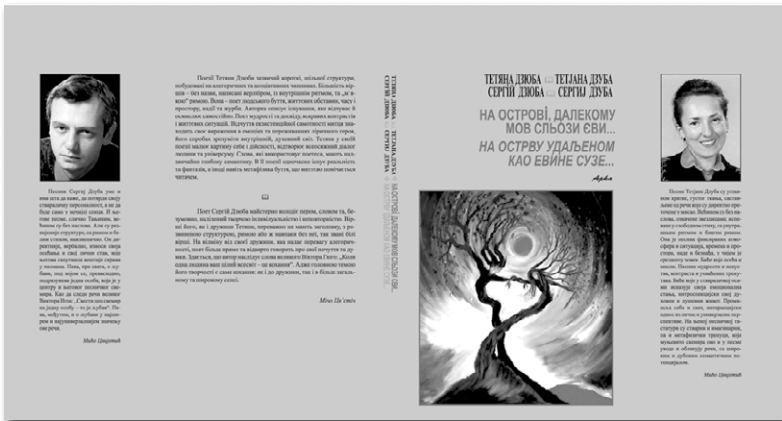
Оксана ГАРАЧКОВСЬКА,

заступник декана факультету журналістики
і міжнародних відносин Київського національного університету
культури і мистецтв, доктор філологічних наук, доцент

ОБ'ЄДНАНІ ЖИТТЯМ І ТВОРЧІСТЮ

Книга «На острові, далекому, мов сльози Єви...» видана видавництвом «Арка» (Смедерево, Сербія) та бібліотекою письменників «Логос – Светови». На її сторінках ми знаходимо прекрасний приклад поетичної майстерності та спільного творчого доробку чудового подружжя двох відомих українських поетів – Тетяни Дзюби (1966) та Сергія Дзюби (1964). Книга видається у двомовній версії – українською та сербською мовами. Над перекладами віршів працював майстер своєї справи й відомий поет Рісто Василевскі. У своєму видавництві «Арка» він уже давно реалізує ідею плідної та активної міжнародної співпраці на літературних теренах.

Поети Тетяна та Сергій Дзюби належать до одного покоління сучасних українських письменників. Приблизно одного віку та фаху, подружжя має близькі літературні й творчі амбіції. Вони – не лише чудова пара та прекрасні письменники від Бога, але й мають широкий спектр занять та інтересів у повсякденному житті. Літературна критика, наукові та перекладацькі роботи, журналістика, видавнича справа та редагування – все це невелика

частина їхніх спільних або особистісних зацікавлень. Вони мають не тільки прагнення популяризувати свою поезію за кордоном іншими мовами, але й водночас сприяють появі нових іноземних письменників у рідній українській культурі. Вони – також активні учасники різноманітних видів сучасної літературної співпраці, таких як: участь у міжнародних поетичних фестивалях, видавництво та публікація книг, наукових статей і перекладів. Автори численних книг, перекладених багатьма мовами.

Я ближче познайомився з Тетяною та Сергієм торік, у Німеччині, в гостях у лужицьких сербів, на одному з міжнародних поетичних фестивалів

у Будишині. А наприкінці червня цього року ми вже разом навідалися до Лужиці, до серболужицьких поетів. Тоді я переконався у спорідненості їхніх людських і поетичних ідеалів, побачив справжню турботу та увагу одне до одного. Як мені здалося, їхній зв'язок – особливий, не схожий на інші та наповнений неповторною таємницею буття. І як пара, і як окремі особистості вони – яскравий приклад по-справжньому щирих та душевних стосунків.

На жаль, у мене немає можливості повністю осягнути та цілком зрозуміти творчість Тетяни та Сергія. Адже дуже важко надати об'єктивну та авторитетну оцінку їхньої діяльності, спираючись лише на особисті враження з поетичних читань та хрестоматійних вибраних поезій. Між тим, очевидно, що Тетяна і Сергій – це справді талановиті творчі індивідуальності з багатим життєвим досвідом. Безсумнівно, вони доповнюють одне одного у будь-якому випадку, що і підтверджує ця збірка, в яку входять вибрані вірші обох поетів.

1.

Поезії Тетяни Дзюби зазвичай короткі, щільної структури, побудовані на алегоричних та асоціативних чинниках. Більшість віршів – без назви, написані верлібром, із внутрішнім ритмом та «м'якою» римою. Вона – поет людського буття, життєвих обставин, часу і простору, надії та журби. Авторка описує існування, яке відчуває й осмислює самотійно. Поет мудрості та досвіду, яскравих контрастів і життєвих ситуацій. Відчуття екзистенційної самотності митця знаходить своє вираження в емоціях та переживаннях ліричного героя, його спробах зрозуміти внутрішній, духовний світ. Тетяна у своїй поезії малює картину себе і дійсності, відтворює всеосяжний діалог людини та універсуму. Слова, які використовує поетеса, мають надзвичайно глибоку семантику. В її поезії одночасно існує реальність та фантазія, а іноді навіть метафізика буття, що миттєво помічається читачем.

В одному надзвичайно гарному вірші, написаному в елегійному тоні та атмосфері осінньої туги, Тетяна розмірковує над долею часу і поезії («*Пора поезії...*»). Вона ототожнює похмуру природу з гірким буттям ліричного героя («*Пора дощів рядки змиває*»). Поетесу цікавлять питання кохання, природи та вищого призначення людського існування. Дуже часто Тетяна пише про швидкоплинність життя, яке іноді так схоже на театральну виставу. Про пори року, частіше про осінь, яка просіює «мертве / зів'яле листя», про зиму, яка «намагається влізти / до спорожнілого / самотнього серця / природи». Мова про один із характерних для поетеси віршів під заголовком «День поминання осені», в якому надзвичайно точно відображені варіації природних та душевних змін, вічний феномен швидкоплинності буття та протиставлення життя і смерті.

Найрозвиненішу фактуру можемо побачити у триптиху «Море». Це – складна й доволі «щільно» написана поезія, з поліфонічним спектром

різноманітних асоціацій. Цей вірш – немов прекрасна фреска, з багатою символікою та метафоричною образністю. Він нагадує нам знамі вірші відомих світових поетів і підтверджує грандіозність та силу поетичного таланту Тетяни Дзюби. Це – поезія, в якій чергуються субтильність і сила, розкриваються феномени природних сил (тут моря «дивовижна робота...»). Ці образи пробуджують зазвичай елегійні та меланхолійні переживання у житті ліричного героя («*Море хвилями котило сум...*»).

Дивовижний талант та філософські думки української поетеси проявляються у всіх її віршах, незалежно від їхнього розміру. Як, наприклад, у цьому: «Каштан упав – / *розкрилася / душа*». Або ж: «Там батьківщина, де нам добре, / та все біда, / *що добре тільки / вдома*» та «Історія – голова професора Доуеля: / все знає, але не воліє / *говорити*».

Чи не наштовхують ці алегоричні образи на роздуми про сучасну українську трагедію? Схожий, іронічний та алегоричний вірш завершує цю частину спільної книги подружжя. Адже серед сумної осінньої атмосфери та почуття туги («*присмерку Європи*») виникає ремінісценція на тлі історичних контроверсій українського минулого.

Цей короткий огляд творчості Тетяни Дзюби дає нам зрозуміти, що вона – письменниця з унікальним мисленням та творчим потенціалом.

2.

Поет Сергій Дзюба майстерно володіє пером, словом та, безумовно, наділений творчою індивідуальністю і неповторністю. Вірші його, як і дружини Тетяни, переважно не мають заголовка, з розвиненою структурою, римою або ж навпаки без неї, так звані білі вірші. На відміну від своєї дружини, яка надає перевагу алегоричності, поет більш прямо та відверто говорить про свої почуття та думки. Здається, що автор наслідує слова великого Віктора Гюго: «Коли одна людина ваш цілий всесвіт – це кохання». Адже головною темою його творчості є саме кохання: як і до дружини, так і в більш загальному та широкому сенсі. У його поезіях можемо побачити як вічне і світле кохання («*На острові, далекому, мов сльози Єви...*»), так і неповторну любов батьків до дитини: «*лиш мама знала то перші вірші*», і відчуття ніжності та святості батьківського дому («мама з татом полетіли на танці»). Сенсом життя для поета є взаємодія між коханням, людиною та віршем. Однак трапляються у його творчості й поезії, де описана глибока, болісна любов до міста – рідного Чернігова: «*Спи, моє місто, надійний мій ворог і друг, – / нас іще довго одними сльозами вмиватимуть дні / з помаранчевим ликом Отця. / І до нестерпних судом ми хотітимем жити*» («*Чернігову*»).

Інтимній ліриці поета притаманні складні й водночас тонкі емоції, надзвичайно високі та сердечні почуття. Наприклад, вступний вірш, який

автор присвячує Тетяні, переповнений щирими почуттями і голосом душі: «Душа – мов скрипка...»; «Душа – як рима...». Також ми бачимо зворушливу любов до бабусі й приклади метафізичної поезії з неземною фабулою: «*наче з янголом порозмовляв...*» («коли в домі немає чого читати...»). Особливі та по-справжньому талановиті слова воскрешають у пам'яті найщиріші спогади і потяги душі, в першу чергу – інтимні, які – «*правда, сон, марево...*». У триптиху «*Поцілунок*» автор розділяє відчуття на справжні, універсальні та духовні: «*Поцілунок-поети, / які вірять в Бога, / палко, до нестями / творять Гармонію*».

У книзі можемо знайти й вірші значно ширшої тематики. Часто вони пронизані іронією та висміюванням сучасного суспільства («*Балада про відьму та екстаз*»). Або ж вірші, присвячені глобальній проблемі людства – боротьбі за владу й гроші, які безжалісно нищать усі духовні цінності: «*Знову піщинка кулею в оці!*» («Наше життя – боротьба з срібняками»). В «*Баладі про квітку*» автор демонструє відчай та життєву драму героя: «*Я прагнув п'їтьми, / пустки, / пустелі. / І був знайомим звіром / із відчаю і втоми*». Тож ми бачимо, що в книзі присутні як сум, так і жага кохання, тепла та міцної опори й підтримки.

Як і у творчості Тетяни, у Сергія Дзюби є безліч зовсім коротких, але надзвичайно талановито написаних віршів-перлин сучасної поезії, в яких автор звертається до філософських питань, повчань та застережень: «*Живіть довго, / пишіть мало / і не звинувачуйте Небо / у гріхах*»; «*Люди, / будь ласка, тихіше, – / не чути моря*»; *станів*: «*Заплакана красуня: / вії / намистинками сліз / прихилили / веселку*»; «*Дивно мені: / намалював сонце, / а воно гріє*». *Апогей думок філософської тематики простежується у вірші «Сон*»: «*І був я поетом, / І жив тисячу років... / А потім – усе минулося: / Тільки відбитки Твоїх ніг / На піску*».

Тож сьогодні ми радо презентуємо вам сербською мовою творчість Тетяни та Сергія Дзюби – двох талановитих українських літераторів. Розповідь про них мені хотілося б завершити словами великого античного філософа Аристотеля: «З усіх творців поет найбільше любить свою справу».

Мічо ЦВ'ЄТІЧ,

поет, академік, головний редактор газети

«Књижевне новине»

(м. Белград, Сербія)

Із сербської переклали Єлизавета ПЛЯШЕЧНИК

і Галина ШЛАПУК

У ПОШУКАХ КОХАННЯ

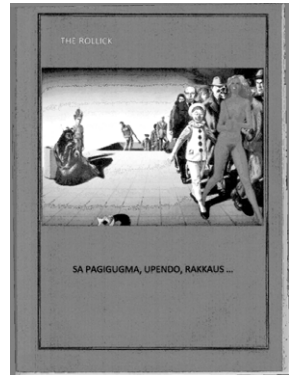
Анатолій Ролік «Кубатура кохання». Переклади та оповідання. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2016. – 210 с.

Філософи вже давно стверджують, що еволюцію світу рухає любов. Саме вона у повному спектрі своїх почуттів і емоцій надихає людей на героїчні або ж трагічні вчинки, прирікає на жертвні подвиги або на віроломні зради. У світовій літературі цій проблемі присвячено багато творів. Чого варта лише повість Миколи Гоголя «Тарас Бульба»... Проте полишимо класику.

У своїй другій книзі запланованої антології перекладів та оповідань ніжинський учений та перекладач Анатолій Ролік піднімає проблему, яка вражає своєю оригінальністю. Він змушує читача шукати відповідь на запитання: «Чим виміряти любов?» Її глибину? Її жертвність? Її силу? Її енергетику? В амперах, вольтах, градусах? А можливо в гігокалоріях?! І вже у самій назві своєї книги автор підштовхує до відповіді – у кубічних метрах...

Для закоханих важливий об'єм почуття. Від мільярдів кілометрів Всесвіту до мізерних метрів комуналки. Кожному своє, кожному по заслугі... «Так ніхто не кохав, через тисячу літ лиш приходять подібне кохання», – писав запальний Володимир Сосюра. А йому у відповідь: «Виють вовки у сусідньому серці... А для кохання лишилось два метри». Залишається лише поспівчувати.

Щоб визначитися у окресленій проблемі, перекладач у своїй книзі «Кубатура кохання» звернувся до творів німецьких письменників ХХ століття. Підмурівком нової книги став переклад українською мовою комедії Артура Шнітцлера «Хоровод». Цей драматичний твір є спробою представити *experimentum amoris* у всій широті соціальної палітри. Дія розпочинається в асоціальному середовищі повії, здійснюється в різні верстви міщанства, згодом в мистецьке середовище, світ дегенеруючого аристократства, щоб потім знову впасти і показати, як близько і зворушливо зустрічається біологічно те, що соціально розділене прірвою. Шнітцлер зображує шукаючих людей. Усі дійові особи зі страхом запитують: «Ти мене любиш?». Це бажання отримати запевнення, яке є таким же фальшивим, як і те, що вони розповідають одне одному. Те, що в одній сцені говориться як правда, в іншій перетворюється на фарс. Сучасність «Хороводу» полягає в розкритті страхів і суперечностей, без трансцендентності дійових осіб у їхньому намаганні втекти у секс, без приниження при цьому зображенні особистості людини.

Анатолій Ролік дуже уважно поставився до перекладу шедевр світової драматургії. Обговорюючи в соцмережах переклад «Хороводу», одна з читачок написала: «п'єса читається легко, без зупинок-заминок. Просто береш і читаєш твір, і ніяких тобі думок про її переклад». Згоден, за цим читацьким одкровенням криється велика робота перекладача. Анатолій Васильович багато і плідно перекладав твори Миколи Гоголя німецькою мовою, а тому добре засвоїв думку класика: «У перекладі більш за все потрібно прив'язуватися до думки і менш за все до слів, хоч останні надзвичайно спокусливі...».

Допитливий поціновувач світової літератури знайде у книзі два оповідання відомого німецького письменника Зігфріда Ленца «Суперниці» та «Конкурс». У першому розповідається про силу платонічного кохання до віртуальної красуні, а ще про здатність ображеної жінки до помсти. Другий твір – це відверта оповідь про складнощі збереження почуттів у корпоративному середовищі.

Оповідання сучасного німецького автора Гайнца Піонтека «Запах трави» вражає оригінальністю і новаторством теми. Мова йде про складність збереження чистого почуття кохання в полігамній сім'ї. Чи можливо це? Які ідеали і принципи мають переважати? Чи здатні кілька чоловіків перебороти свої егоїстичні поривання у любові до єдиної жінки? Теоретично так! А у житті все закінчується трагедією. Ніякі сучасні психологічні мотивації, ніякі надсучасні філософські твердження не здатні спростувати єдину життєву істину: кохання – це таїна двох людей, чоловіка і жінки. Анатолій Ролік надзвичайно делікатно поставився до тексту, який перекладав. Не випадково за епіграф до нової книги він узяв відомий фразеологізм: «Переклад – що жінка: якщо вона гарна, вона невірна; якщо вірна – некрасива». А тому у баченні автора переклад – це особливий спосіб читання, уподовж якого засвоюєш чужі ідеї, стильові прийоми, та й взагалі стаєш на місце автора. Це велика спільна робота розуму і серця.

Завершують нову книгу автора три власні оповідання Анатолія Васильовича про моральні шукання молодого викладача вузу. У першому («Надірвані зв'язки») автор уводить нас у світ трьох чоловіків середнього віку, які, зустрічаючись на спортивному майданчику, обговорюють проблеми своїх моральних та фізичних стосунків із жінками. Темою другого оповідання («Сентиментальна хата») став моральний двобій літньої жінки і молодого викладача за право лишатися особистостями. Заключне оповідання книги («Сенйор Робінзон») розповідає про проблему вибору молодого чоловіка між тим, що хочеться, і тим, що вже мається. Це своєрідна інвентаризація чоловічих комплексів і страхів. Автор же залишає право вибору істини за читачем...

Сердечно вітаємо Анатолія Васильовича із виходом чудової книги і зичимо нових творчих перемог.

Олександр ЗАБАРНИЙ,
м. Ніжин

Наталка ПОКЛАД**ТРІШКИ ГУМОРУ**

...Хоч мільярди в нім орбіт, –
Не міняється цей світ.
Не міняється, хоч плач:
є жебрак – і є багач.
Десь тихенько підроста
Сонька – ручка золота,
і безстрашний Кармалюк
друзів кличе до шаблук...

Така ти дорога, глибинко,
і так до тебе я ладком,
коли передаєш торбинку
із куркою та молоком.

Хвалю твої пісні живлючі:
ми з ними – вічно на плаву;
і рідне слово невмируше
та ще традицію живу...

...І так на тебе нарікаю,
кричу тобі про темінь-звих,
як зі свого втікаєш раю
і вибираєш знов не тих.

У серці топчеш сонця бризки,
догідливо киваєш всім –
і кулишся по базариськах,
й чекаєш, поки вдарить грім...

Каже Вустя: «Не дивуйся,
що сама понині.
Але ж де ті чорні вуса
й поміч господині?»

Цей – аж до землі матня
й інші колорити;
той – із прапором щодня
(а коли ж робити?).

Цей бере усіх під бік,
бо не має честі.
Той – хороший чоловік,
та читає «Весті».

Цей – багач (гордиться, бач,
що накрив завчасу).
Той – купив собі пернач
й дресує «масу».

Цей – великий менеджер:
продає манатки;
той – все славить сересер
і старі порядки.

Цей літає по світах,
кличе: «Де ти, мріє?»
А скажи забити цвях,
він, їй-бо, не вміє!..

Цей на всіх розставив сіті,
той – мов шторм стобальний...
Та чи ж є у цьому світі
чоловік нормальний?!

Ювілей

Вже на носі ювілей,
отже, треба – як в людей:
треба книжку, ще й хорошу,
й презентацію, й фуршет...
Ці проблеми – наче воші,
аж звивається поет.

А всі спонсори пропали,
і помічників катма.
Мов стіна довкола стала,
і пробитися – дарма.

Літо спечне – це б до моря
чи в село – до солов'їв...
А поет – мов хорт у горах,
у гонитвах душу з'їв.

Тож яка уже там рима
і поезія яка?
Обіцяли й на калими,
не дали ж – і п'ятака.

Серце б'ється в апогеї,
в нім образа, страх і щем...

.....
Пережити б ювілеї,
будні ми переживем.

Розказати вам щось про бабусю?
Я, їй-право, за це не беруся.
В баби Елі – маленька собачка,
баба Алла – громадська діячка,
баба Оля картини малює,
баба Валя фуршети пантрує,
баба Соня – на пляжі все літо,
баба Галя казки пише дітям,
баба Маша вчить всіх танцювати,

баба Тося іде в депутати,
баба Ната закохана знову,
баба Зіна воює за мову,
баба Нюся – щоднини на дачі,
баба Тома над фільмами плаче,
баба Ганя вже 100 років хвора,
баба Зося – солістка у хорі,
баба Ліда на ринку торгує,
баба Рая весь рік протестує...
Стільки справ – і всі справи нагальні,
а бабусі – в екстазі змагальнім,
і якій це сказати (не з фуками):
«Все покиньте – й займіться онуками»?..

(Фуки – діал.: агресія, претензія).

Кохання у грилі

У Ялті на пляжі – пивце й помідор
і парочки на променаді.
У Ялті на пляжі – веселий мінор,
бо наші фінанси на спаді.

Коханий, морозива хочу, і край,
та ще й до ковбаски – кагору...
А ти мені кажеш:

«Фігуру тримай,
купайся – й дивися на гори».

У Ялті на пляжі – принад і спокус,
і плоть моя аж умліває.
А серце у тебе холодне – як брус, –
мене за вуздечку тримає.

Фасони і профілі, і гаманці,
й розкотиста музика хвилі –
й пахкі чебуреки, й солодкі млинці,
і наше кохання у грилі.

Ми – старі вже? Що за казка?
Наша старість – просто маска,
а під нею – сто вулканів
будять серця юний Канів.

Вір, колего, ще ми, ще ми
сколихнемо гострі теми,
а наш досвід допоможе
відшукати слово Боже.

Ще верхи – без позолоти,
тож багато в нас роботи:
хочуть казки онучата,
хоче пісні рідна хата.

І кохання нас діждеться –
ми його зіп'єм до денця,
в тім блаженному пориві
щедрі, вдячні – і щасливі!..

Вір, колего, ще ми, ще ми
сколихнемо гострі теми,
а наш досвід допоможе
відшукати слово Боже.

Теоретики ми, теоретики.
До вподоби нам ляскіт патетики.
І щодня. І на біс –
аж до сліз.

Непорочні блищать ореольчики.
У майбутнє – невпевнені крочики...
Це ті наші вожді,
що – в узді.

А патетика ллється потоками,
і серця наші повняться соками.
Тільки ж як далі жить?..
Цить...
Цить!!!

Після російського окропу
я теж повірила в Європу.
А та Європа – наче сито:
що більше ллеш, то більш розлито.

Із циклу «Жіноче»

*

Обдаровує юність коронами,
заарканює старість розлуками, –
із орлиць ми стаємо воронами,
в кращім разі – голубками...

*

Ти вільна жінка (то судьба така),
крім того, любиш ти літературу.
Сьогодні обіймала Марсюка,
а взавтра вже візьмешся за Сосюру.

*

І хто засіяв це важке насіння?
І хто прирік на цю сваволю-волю?
...До самоти, як до дощів осінніх,
звикаєш: просто купиш парасолю...

*

Весна, весна!.. Беремось
до іншої програми;
весна – куди подіти
три зайві кілограми;
і молодість згадати, знайти до неї лази –
і в дзеркало дивитись без ляку та відрази?..

*

Полюбила діда –
і аж молодію.
та дилема знов:
я – за Україну,
а дід – за Росію...
Тріснула любов.

*

Жіночого щастя нарешті діждала:
небита лягла і нелаяна встала...
Без пса й чоловіка, сама собі паня –
не може натішитись Ганя.

*

Коли весняні дні буяли,
ми так задьористо сміялись...
Обклали нас дні каламутні –
тепер ми сміємось на кутні.

Вересень

Сіре дощове світання,
і дорога – не остання...
Хто тебе на ній зустріне?
Срібні луни, тиша срібна,
одержимця річ солодка,
дзявк собачий: «Ну й погодка!..»

Людам знаний,
людям рідний...
Гляньте ближче, –
бідний-бідний!
«Чом, поете,
так живеш?» –
«Бо народ мій
бідний теж...»

Перший у світі пам'ятник М. Гоголю

4 вересня цьогоріч виповнилося 135 років з часу встановлення першого в світі пам'ятника Миколі Васильовичу Гоголю. Місце встановлення – повітове містечко N, яке Гоголь тонко й глибоко відтворив у всіх його нюансах дивовижної прози. Це Ніжин, древній і вічно юний Ніжин, неквапливий, притишено красивий, умудрений, аж сивий – один такий у цілому світі. Тут здобував пристойну освіту (і здобув!) майбутній великий Гоголь, закінчивши Ніжинську гімназію вищих наук імені князя Безбородька в 1828 році. Через багато років Гоголь, перебуваючи в Неаполі, напише: «... найбільше, ніж будь-коли, я люблю старовинні мої зв'язки і давніх друзів моїх, особливо тих, з якими від незабутнього Ніжина починалася моя дружба». А ще: «... ані розкіш цих країн, де я живу нині, ні південь, ні чудесні небеса, ніщо не в силах завадити мені думати про тебе, з ким почали союз наш під алеями Ніжинського саду...» (з листа до М. Я. Прокоповича 2 липня 1834 року).

Установлення пам'ятника Гоголю тоді, в далекому 1881 році, спричинило в Ніжині великий фурор. Міські власті довго вирішували й «приміряли», де саме цей пам'ятник можна встановити. Спочатку вирішили, а потім відмінили рішення про встановлення його поблизу нинішнього Гоголівського корпусу НДУ, не встановили його ні в Графському парку, ні в інших прикметних місцях Ніжина, позначених колишньою присутністю М. В. Гоголя. Остаточний вибір припав на прицерковну торгову площу,

яка належала Миколаївському соборові, де жваво десятиліттями велася активна й світська, й церковна торгівля – оптом і вроздріб (Ніжин – місто купецьке!). Тож Гоголь і на тім світі потужно вплинув на культурне життя Ніжина. Пам'ятник фактично змінив інфраструктуру Ніжина в окремо взятому куточку міста: велика прицерковна торгова площа перетворилася на міський сквер, у центрі якого, як вічний вартовий, як духовний споглядач і геніальний насмішник над людською суетою – Микола Васильович Гоголь.

Автор пам'ятника – Пармен Забіла. На зрізі лівого плеча забронзовілого Гоголя геніальний скульптор лишив забронзовілий автограф – суворий і аскетичний свій профіль, який проглядається тільки тоді, коли на Гоголя дивишся в профіль.

По всьому світові – в Києві, Петербурзі, Москві, Полтаві, в Сорочинцях, за кордоном – також височать пам'ятники геніальному письменникові. Їх сотні. Вони всі по-своєму красиві й символічні. Але найперший пам'ятник, що увіковічнив цього велета духу, неперевершеного Майстра слова, – це пам'ятник, установлений 4 вересня 1881 року в Ніжині. В Гоголівському сквері по вулиці Гоголівській, – в історичній частині міста.

Він красивий за будь-якої пори... За будь-якої погоди... До нього злітаються багато голубів... З ним про щось домовляються віковічні дерева... А люди йдуть сюди, як на медитацію... Гоголь бачить усе.

Тетяна СИДОРЕНКО,
м. Ніжин.
Фото автора

Літературний
ЧЕРНІЇВ
Дзвени, наша пісню

Володимир ФРИЗ

Анатолій КАРПЕНКО

Жінці красивій

вірші Володимир Фриз

музика Анатолій Карпенко

Рухливо

1. Жін - ці кра си - вий да-рун-ком до свя - та, Літ-ній по - ет праг-нув
2. Що не...
вірш на-пи - са - ти. Му-чив-ся дов - го в шу-кан-ні сю - же - ту,
Та щось не скла - да - лось сьо - го - дні в по - е - та. **Приспів** Я ра-дий без меж-но,
що що жин-ку спіт-кав, Бо кра-що-ї в сві - ті я не зу-стрі-чав.
Бо кра-що - ї в сві - ті я не зу -стрі - чав,
Я ра - дий без - меж - но, що і - ї ці - лу - вав.

Жінці красивій дарунком до свята
Літній поет прагнув вірш написати.
Мучився довго в шуканні сюжету,
Та щось не складалось сьогодні в поета.

Приспів:

Я радий безмежно, що цю жінку спіткав,
Бо кращої в світі я не зустрів,
Бо кращої в світі я не зустрів,
Я радий безмежно, що її цілував.

Що не робив він, було сіро й невдало.
Досвіду брак, може, тями замало.
Сором признатись і це поміж нами,
Гірко заплакав з такими словами.

Приспів.

Пам'ять

«Якби ж то я знав, що таке чужина...»

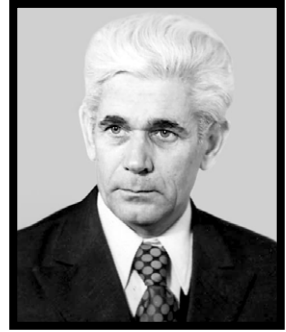
У ці передноворічні дні Олександрові Деко сповнилося б 90 років. Він не дожив до поважного ювілею неповні два місяці. Класик нашої літератури Дмитро Павличко так написав у жалобному слові: «Деко пишався тим, що він — український письменник. Це унікальна постать єврея у моїм житті».

Він народився на Київщині, але великий шмат життя прожив у Чернігові. Аж до 1972 року, аж поки обком партії не сфальсифікував матеріали до суду за антирадянську агітацію та пропаганду. Олександра Деко від в'язниці тоді врятували Олесь Гончар і Юрій Збанацький, порадивши терміново переїхати до Києва. На той час він був автором художньої повісті про Леоніда Глібова «Журливий заспів», унікальної наукової книжки «Леонід Глібов. Дослідження і матеріали», публіцистичної збірки «Майстри чарівних звуків» — про Чернігівську музичну фабрику, якої, на жаль, уже давно немає...

Уже в столиці справжнім відкриттям для нас, земляків, стала його книжка, що з'явилася в 1988 році, «Солов'ї співають на світанні» — про поетаромантика, побратима Тараса Шевченка Віктора Забілу. Хоч при згадці про неї мені й зараз прикро, що не написав про неї навіть відгуку, якого обіцяв авторові. Можливо, тоді я не «доріс» до сприйняття цього «хутірського поета», та чи й надрукувала б тодішня «комуністична» «Деснянська правда», до якої тільки перейшов працювати, мій відгук.

Олександр Деко відомий не тільки як письменник (згадаємо ще його прозові твори «Сніг на червоних маках» та «Кедойшім. Повість-хроніка Шепетівського гетто»), а і як громадський діяч. Був одним з організаторів Всеукраїнського товариства «Меморіал», зустрічався з академіком Андрієм Сахаровим. Є також упорядником перших трьох томів календаря Чернігівського земляцтва в Києві, 10-томового зібрання творів поетеси Емми Андіївської, книжки поезій Дмитра Павличка «Єврейські мелодії», що вийшла на івриті.

У 1997 році Олександр Аврамович заснував і став головним редактором українського часопису «Соборність», який продовжував видаватися в Ізраїлі. Також він очолював спілку українських письменників Держави Ізраїль. Але йому завжди снилась і Україна, і рідний Чернігів... Ось уривок

з його листа до мене: «Сьогодні, 21.01. 2013 року, рівно 15 років, як я поїхав до дітей, онуків та правнуків до німецького Мюнхена й у них застряв на 7 років, а тепер уже 8 років живу в Ізраїлі. Єдиною втіхою закордонами був у мене і є часопис «Соборність», який є моїм дитям, моїм вихованцем, моєю кровинкою, яким я опікаюся усі роки мого добровільного вигнання. Якби ж то я знав, що таке чужина. Є у Леоніда Глібова байка «Чужина», у якій є рядок «А тут усім нерідний я». Людська істота така, що не тільки на чужих помилках не вчиться, але навіть і на своїх. Винний я найперше перед собою — важка мені випала доля на чужині. А може я і не в усьому винний. Жили ми у такій країні за «залізною стіною». Аби можна було вільно поїхати, пожити трохи, подивитися, озирнутися, повернутися назад. Таке спілкування зі світом для нас, підневільних комуністичної диктатури, було неможливе. Звідси наслідки. Ми б з дружиною повернулися б хоч і зараз. Але нема стелі, під яку повернутися. За 15 років не було жодного дня, щоб не згадував Україну та Чернігів, і єдиним порятунком була мова, яку утримувала «Соборність», вона мені, а я їй. Як же мені хотілось би побувати у рідному Чернігові!»

Останній захоплюючий роман письменника, написаний в Ізраїлі, — «Шевченківський календар». Звісно, він про Тараса. Знову зішлюся на Дмитра Павличка: «Цей «Календар...», виданий поширеними мовами світу, вселить дар мови у пам'ятники Тарасові Шевченку, побудовані в багатьох столицях і містах планети. З цього «Календаря...» Тарас Шевченко постає як борець за свободу, за рівноправ'є і єдність нації, за ті часи, коли на Землі нелюдів перевишувала мова». До цих слів важко щось додати...

У травні минулого року Олександр Аврамович востаннє відвідав Чернігівщину, хоч тоді ми ще не вірили, що то було востаннє. Запамяталася мені та Михасю Ткачу подорож з ним у Качанівку, де в маєтку Григорія Тарновського розгорталась подія його роману «Солов'ї співають на світанні». А наавтра ми вдвох ходили старовинними кварталами Чернігова, віднаходили і на вулиці Олексі Десняка (колись Першому Холодному Яру), і на вулиці Василя Варзара сліди дитинства та юності письменника, зустрічалися із людьми, які його ще пам'ятають. Для Олександра Аврамовича це були хвилюючі спогади про пережите, а для мене — нове відкриття нашого славного міста. Тоді ж познайомився з нашими молодшими письменниками Ганною Арсенич-Баран, Оленою Конечною, Людмилою Пархоменко, Сергієм Дзюбою і охоче друкував їх у журналі «Соборність».

Олександр Деко — відомий український патріот та письменник і водночас громадянин Ізраїлю, який популяризував українське письменство у своїй країні. Отож маємо подвійну втрату...

Літературний ЧЕРНІГІВ

Щоквартальний мистецький журнал
літературної спілки «Чернігів»

Заснований у 1992 р.

Випуск 4 (76) 2016 р.

Комп'ютерна верстка
Олени Журко

Дизайн обкладинки
Олени Саченко

Коректор
Ольга Василенко

*Редакція не завжди поділяє думки авторів,
що публікують свої твори в журналі.*

Рукописи розглядаються тільки в електронному
варіанті (на дисках) з обов'язковим роздрукуванням.

Адреса редакції:
м. Чернігів, 32, вул. Доценка, 13, кв. 2,
телефони: 95-40-26, 95-10-37

Свідоцтво про державну реєстрацію:
серія ЧГ № 007 від 30 листопада 1993 року.

Підписано до друку 23.12.2016 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 12,0. Обл.-вид. арк. 12,0
Папір офсетний. Друк офсетний. Зам. № 0053. Тираж 300 прим.

Віддруковано Лозовий В.М.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 3759 від 14 квітня 2010 року
14027, м. Чернігів, вул. Станіславського, 40
Тел. (0462) 972-661

літературний
ЧЕРНІГІВ

*...чудо якесь, ранковий міраж, сяюча казка,
що, однак, не розвіюється, височіє в реальності:
то відкривсь на горі старовинний Чернігів
на екрані світанкового неба.*

О. Гончар

